

UKÁŽKY Z PRÁC J. ŠKULTÉTYHO
O SLOVENČINE.

Predvojnové Slovenské pohľady uverejšňovali mnoho štúdií o slovenčine. Z nich najmä úvahy a poznámky Jozefa Škultétyho zasiahly veľmi účinne do vývinu našej spisovnej reči, lebo on videl práve v nej paládium slovenského národa, najlepšiu zbraň proti útokom na národ. Preto ju zveľaďoval, naprával chyby proti čistote jazykovej, ochraňoval slovenčinu pred cudzími vplyvmi a pred nepriaznivcami, ktorých vtedy bolo veľa, ba veľmi často zo slovenčiny čerpal poučenia aj o dávnej minulosti slovenskej.

Dnes, keď záujem o slovenčinu stále rastie, nebude nemiestne oboznámiť čitateľov Slovenskej reči aspoň s ukázkami z prác Jozefa Škultétyho o slovenčine.

CHRÁŇME SI ČISTOTU JAZYKA.

V poslednej knižke svojho orgánu (Archiv für slavische Philologie, XXXI, str. 459), v rozbere gramatického diela chorvátsko-srbského, profesor Jagić urobil pováženia hodné poznámky.

Spisovný jazyk sa kazí: v gramatikách strednej školy je príliš mnoho gramatiky a málo štylistiky. V nich „zovrubnosť a trápna úplnosť privedená je k veľmi vysokému stupňu“, a výsledky zo školy do života vynesené sú predsa nedostatočné. „Hádajú sa o pravopisné otázky, polemizujú o jednotlivých tvaroch jazyka a pritom vždy viac badať *otrocké poddávanie sa cudziemu duchu kultúrnych jazykov* (u Chorvátov nemeckého a talianskeho), tiskúcich sa napred neodolateľnou silou. Mne je to dôkaz, že v školskom vyučovaní je priveľa gramatiky a málo štylistiky.“

Jagić hovorí o gramatickej práci chorvátskej, ale má na mysli spisovné jazyky všetkých menších národov slovanských. A povedal o nich strašné slovo. Že otrocky poddávajú sa cudziemu duchu kultúrnych jazykov!

V učebných knihách zanedbáva sa skladba, syntaktická stránka jazyka — vtedy, keď vplyvom najbližších kultúrnych jazykov ujíma sa cudzia frazeologia, cudzí spôsob vyjadrovania

myšlienky. Jazyk český trpí pod tlakom nemeckého, jazyky srbsko-chorvátsky a slovinský popri nemeckom i pod tlakom talianskeho. Jagić upozorňuje, že hoci okolnosti sú takéto ťažké, v školských mluvniciach niet ani zmienky o požiadavke, *aby spôsob vyjadrovania zostával cele národným*. „Ak už v nižších triedach stredných škôl mládež odúčať treba od užívania rozličných dialektických čít vo výslovnosti a v tvaroch jazyka, nie menej vážna úloha školy je budiť u tej istej mládeže hneď od počiatku i cit pre zachránenie samostatnosti a pôvodnosti celého spôsobu vyjadrovania... Potreby malého národa, žijúceho vo veľkej kultúrnej odvislosti od väčších a mocnejších susedov, nemôžu sa pridržiavať len cudzích vzorov, žiaducné je, aby sa pridávalo niečo i zo svojho vlastného.“

V záverečných vetách svojej recenzie profesor Jagić prejavuje želanie, aby pôvodcovia mluvníčných diel „aspoň polovicu svojej gramatickej horlivosti vynaložili na štylistický purizmus, ktorý skutočne je čo deň vo väčšom nebezpečenstve.“

Výstraha takáto býva veľmi potrebná. Vďační sme za ňu profesorovi Jagićovi. Zanedbávať, hubiť jazyk, taký vzácny práve so syntaktickej stránky, ako je srbsko-chorvátsky, bola by strata nielen pre sám patričný národ, ale i vôbec pre kultúru a vedu. V svojom veľkom diele, *Vergleichende Syntax der indogermanischen Sprachen* (Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen. III. Band. Strassburg 1893), Bertold Delbrück napísal: „Slovanské jazyky, najmä srbský a ruský, hoci prekladáním a napodobovaním dostalo sa do nich už všeličo zo sveta európskych pochopov, ešte vždy robia dojem, že ony žijú zo svojich vlastných prostriedkov viac, než iné moderné jazyky. Zachovaly v syntaxi mnoho starobylého (Delbrück i vypočítuje, čo všetko majú, čoho dnes už v iných jazykoch niet)... S druhej strany ukazuje sa ich sila i vo vážnych vlastných tvorbách... Pre tieto svoje vlastnosti budú ony stále vážnym prameňom pre spytateľov reči. (Str. 56.) Štvrtý sväzok Miklosichovej porovnávacej mluvnice slovanských jazykov (*Vergleichende Syntax der slavischen Sprachen*) bol vtedy ešte nový, a Delbrück vyznal: „Ja neviem, ako by som bol mohol bez Miklosichovej Syntaxi poduť túto svoju prácu“ (to jest porovnávaciu syntax indoeurópskych jazykov).

Sám jazyk je taký vzácny, tak súdia o ňom cudzí spytatelia, a spisovnú reč svoj človek, ako je profesor Jagić, v najnovšom čase vidí ohrozenú!

Výstrahy takej aby sme si i my Slováci povšimli. Ak sú inde školské učebnice nedostatočné, jednostranné, u nás je to ešte horšie; lebo my vôbec ani nemáme škôl, v ktorých by učili slovenskému jazyku. Škola u nás je cudzojazyčná, v nej otupujeme si čutie, smysel pre rodný jazyk. My už v škole nasiakneme duchom cudzieho jazyka; v živote zväčša prijímame cudzotu

ďalej, dostáva nás do svojej moci cudzia frazeologia, neslovan-
ská syntax. Nie sú dobré ani iné okolnosti. Žľabom češtiny, zo
slovanských jazykov nám všelijako najbližšej, ale veľmi vysta-
venej mocnému germánskemu príboju, ide k nám mnoho ger-
manizmov (napadnúť [čo ti napadá, napadlo mi], nápadný, nápad
[Einfall], obnos [Betrag], obnášať, odhliadnuť od niečoho, sdeliť,
jednať, pojednanie [Abhandlung], účasť brať [theilnehmen], pre-
viest, miesto vykonať niečo]. Len nedávno Jagić vyčítal českému
štýlu neoriginálnosť. „Moderný český jazyk — napísal — je veľmi
bohatý, ale stal sa hodne bezfarebným. V samorastlosti vyjad-
renia nemôže sa merať ani s ruským alebo poľským, ani so
srbským.“¹ Mnohí píšeme po slovensky tak, ako by sme nemali
živého spojenia s ľudom. Ako by sme nevedeli, že *v živom na-
šom jazyku jest mnoho takého, čo treba vyčerpáť a uviesť do
spisovného*. Písaná slovenčina stáva sa jednotvárou, akousi
uniformovanou. Štúrovci dali si lepšiu pozornosť na jazyk: mali na
pamäti, že potreba samostatnej spisovnej slovenčiny musí byť
ňou samou dokazovaná. Triesvi a do veci sa rozumejúci ľudia
v samých Čechách neradi vidia, keď naša terminológia, naše
tvorenie slov je zbytočne české, vôbec keď zo svojho nedávame
ničoho, alebo len veľmi málo, keď len foneticky, i to azda len
dvojhláskami chceme sa deliť od češtiny.

Povinní sme zachovať si Jagićovo napomenutie, dané chor-
vátskym gramatikárom: hľadieť nielen na gramatiku, ale i na štýl,
na štylistický purizmus. Aby celý spôsob nášho vyjadrovania
myšlienok bol národný, slovenský!

Nemáme slovníka. Za času Matice slovenskej vážni ľudia
začali vážne zbierať materiál pre slovník slovenský; to prepadlo,
stratilo sa. Potom prestalo sa i myslieť na slovník. Spomínaval
ho Czambel, ale — umrel; ako vidíme z jeho rukopisnej pozos-
talosti, opatrovanej u Muzeálnej slovenskej spoločnosti, práca
jeho išla takým smerom, že k slovníku bol by sa mohol dostať
len hodne pozde. Hovorieval o potrebe slovníka i Jaroslav Vlček,
jedny časy už bol začal robiť excerpty starších vecí, ale zabral
sa potom celkom do roboty s druhej strany našej brázd. A
kým zostaneme bez slovníka, spisovný náš jazyk bude hynúť.
Veľký na tento čas ani nemusel by byť — ale *frazeologický*
primerane bohatý.

Jednak z najbližších úloh slovenských malo by byť stvoriť
tento slovník.

Pravda, príliš zaľúbili sme sa tohto času do politiky — ona
pohlčuje nám prostriedky, iné snaženie pre nás ako by dnes ani
nemalo ceny.*

¹ Die osteuropäischen Literaturen und die „slawischen Sprachen, str. 30.

* Vyňaté zo Slovenských pohľadov, ročník 1910, str. 259—261. —
V týchto článkoch redakcia dovolila si urobiť niektoré pravopisné a lexikálne
zmeny, ale text autorov ináč nemenila, takže kde-tu badať, že autor za dlhú
desaťročia svojej literárnej činnosti slovenčinu svoju vždy zlepšoval.

Slovenčina stala sa literárnym jazykom zo súrnej potreby národnej. Jej prví pestovatelia vinuli k sebe ľud s takou láskou, že navždy môžu nám byť príkladom: s oduševnením študovali jeho ducha, reč, hneď sbierali jej poklady — povesti a piesne, a predsa v korektnosti jazyka nie cele vedeli naraziť pravú cestu. Oni chodili do škôl latinských a nemeckých, a práce mali toľko, že s tejto stránky nestačili poučiť sa ani doma, ani z literatúr zachovalých slovanských jazykov. I štýl Hodžov, oprávnene pokladaného za majstra slovenčiny, syntakticky je latinský a nemecký; Hattala, ktorý svojimi kodifikáciami stal sa pre náš jazyk takým zaslúžilým, nepísal dobre po slovensky ani tam, kde on sám celkom určite vedel postaviť pravidlá. Dobrý zmysel mali pre jazyk básnici mladej literatúry slovenskej, Sládkovič, Chalupka, Král, no na prózu našu akosi nemali vplyvu. Zlatinizovaný a zgermanizovaný sluch začala kaziť i dvíhajúca sa maďarčina, vo frazeológii i v poriadku slov cele ponemčená, a čeština, v ktorej u nás ešte vždy mnoho čítalo sa, bola syntakticky v tom čase hodne doráňaná.

Tak veselo začalo sa písať: „*Ku* na stole ležiacim hodinkám priložil ruku“, miesto: K hodinkám na stole ležiacim... alebo: K hodinkám, ležiacim na stole... „Dedina, výhľad majúca na utešenú (Čo je utešené? na čo mala dedina výhľad?), jednou väčšou riekou, potokami a husto vedľa seba ležiacimi dedinkami popretkávanú dolinu“. (Sokol 1862, str. 22.) Túto vetu slovenská logika chce mať takto: Dedina, majúca výhľad na utešenú dolinu, popretkávanú väčšou riekou, potokami a husto vedľa seba ležiacimi dedinkami. Čitateľ alebo poslucháč takto nie je v pochybnosti ani za sekundu, čo idú mu povedať. Srozumiteľnosť obťažuje sa najmä zavesením prísudku na samý koniec vety. („Snem adresu len v nemeckom jazyku podať uzavrel“ — miesto: Snem uzavrel podať adresu len v nemeckom jazyku. A čo z toho býva pri širších vetách!) Vo vete Slováč kladie napred *podmeť*, za ním *prísudok*, potom *predmeť* a *príslovkové určenie*. (Muž vzal ženu za ruku.) Tento poriadok mení sa len pre dôraz alebo azda pre ľubozvuk, no vždy logicky, aby prirodzene spolu patriace časti vety neboly rozhádzané. V poslednom čase náš štýl so stránky skladby javí už značný pokrok — schémy latinské a nemecké tratia platnosť.

Pri tejto príležitosti chceme upozorniť na bodľač, špatiacu náš štýl a zasiatu tiež vplyvom nemčiny.

To je kladenie spojky *ale* na druhom, tretom i štvrtom mieste vety (za príkladom *aber*, *azonban*). Pravidlá čistej slovenčiny sú v jazyku národných piesní, a tu spojka *ale* nikdy neprichodí po iných slovách, vždy len na počiatku vety. „Zahojiu by Janko, *ale* je delako, zahojiu by Ondráš, *ale* ho tu nemáš.“ „Svietilo slniečko pekne, krásne, jasno, *ale* už nebude, za horičku zašlo.

„Sviet, slniečko, vo dne, a mesiačik v noci.“ (Prozaikovia naši povedali by: mesiačik *ale* v noci.) „*Āle* keď ja dolu zájdem“... „*Ā* ja pôjdem do výžinku.“ (Tu tiež mnohý napísal by: ja *ale* pôjdem do výžinku — alebo ešte: ja pôjdem *ale*...) Spisovná čeština tiež nevie si rady s touto spojkou, no Hattala („Brus“, 264—266) dokázal svedectvami národnej piesne, že môže byť len prvým slovom vo vete. „Brus“ Matice českej (1881, str. 80) tiež učí: „V biblí a u starších spisovateľů stává *ale* vždy na začátku věty, na pr.: Jicnějši snídají, obědvají, svačí a večerejí; *ale* kteří sedací život vedou, od snídání a svačiny ať se zdržují. (Komenský.) Jestli žebrák syt, *ale* mošna není. (Přísloví.)... Na druhém místě věty dlužno klásti spojky *pak* a *však*.“ Miesto nášho *ale* Rusi majú *a* alebo *no*, a nedotknutí vplyvom nemčiny kladú ho len na počiatku vety.

Slovenský štýl robí sa kostrbatým i užívaním zámena **ten, tá, to** v superlatíve na pr.: Kupec ukázal nám *ten* najkrajší svoj tovar. Bez tohoto zámena (*der, die, das*) mnohí naši spisovatelia vôbec nevedia sa vysloviť v superlatíve.

K týmto najkrikľavejším a najhustejším užívaným nesprávnostiam literárnej slovenčiny počítam ešte slovo: **behom** (im Laufe). Behom ôsmich dní.— miesto: *za* osem dní. Slovenský ľud predsa jadrne, určite vie označiť istý čas, a on nezná v tomto smysle slova *behom*.*

VÝSTRAŽNÝ PŘÍKLAD.

Pôvodca prvého väčšieho slovníka maďarského, Móric Balagi, v prvých dňoch septembra svätzil 50-ročnú pamiatku svojho vyvolenia za člena Maďarskej vedeckej akademie. Z tej príležitosti jedny z maďarských novín peštianskych písaly:

Božím riadením my Maďari prišli sme do potyku s Nemcami, národom, ktorý dušou, smýšľaním, jazykom je nám najcudzejší v širom svete. Keď v našich starých otcoch vzbudil sa maďarský duch a vyhnal odtiaľto latinu, vznikli reformátori nášho jazyka, mysliaci si, že túto našu aziatskú idiomu treba celkom nanovo prestaviť, keďže tak hovoria len sedliaci. Nepomysleli si, že jestvujú Peter Pázmány, Kelemen Mikes a Franc Faludi. Pri záhubnom budovaní nemecký jazyk slúžil im za mustru. Na nemecké pojmy nakresali maďarských slov, nemecké výrazy služobnícky prekladali do maďarčiny, maďarský štýl nabili na kopyto štýlu nemeckého. Pôvodní Maďari zprvu protivili sa tejto smutnej práci — najdlhšie za Dunajom, kde maďarský duch, mrav a jazyk je najčistejší. Skončilo sa tým, že reformácia všade zvíťazila. Víťazstvo urobí ľudí takými bezuzdnými, ako i zver. Keď vonkoncom umlčali opozíciu, nový jazyk valil sa proti starému ani povodeň. Slová, zvraty fabrikovali povolani i nepovolani, bele-

* Slovenské pohľady, ročník 1890, str. 552—554.

tristi, politikovia, prírodoskúmatelia, kňazi; a v tábore puristov nenašiel sa človek, ktorý bol by cítil, že maďarský jazyk má svoje zákony. Slepý, tvrdohlavý, bezmyselne ničil tento tábor: jeho jediný cieľ bol cieľom najnešťastlivejším: urobiť maďarský jazyk takým, aby čím najmenej podobal sa jazyku ľudu.

Maďarom na staré kolená bolo treba učiť sa po maďarsky, aby rozumeli novým knihám a novinám. Boli prinútení utiekať sa k dikcionárom, ak chceli čo rozumieť. V latinskom slovníku starého dobrého Páriz-Pápaia, pravda, márne hľadali neologizmy, množiace sa s roka na rok. Veľmi vhod prišiel teda slovník Mórica Blocha (vtedajšie meno Ballagiho), v ktorom s podivuhodnou pilnosťou, pozornosťou a nerozsudnosťou boli posbierané všetky nové slová, ešte i najstaršie monštrá. Pre neho nie je to výčitka. Ako bolo by sa mohlo žiadať od obyčajného sberateľa slov, žijúceho v štyriaciatych rokoch, prostred najdivších orgií obnovovania reči, aby sám sprotivil sa mocnému prúdu, v ktorom plávala každá notabilita literatúry a vedy? Škodlivosť jeho ani nebola hlavne v osbieraní planých nafabrikovaných slov, lež v tom, že svojimi slovníkmi veľmi rozšíril v Uhorsku nemecký spôsob myslenia a písania. Na nás je kľatbou, že mnoho prekladáme z nemčiny. Veda, beletristika a novinárstvo ešte vždy chodia k nemeckému prameňu; hanba, no pravda je, že naše časopisy nemohly by vyjsť v taký deň, keď pošta neprinesie nemecké noviny. Mnohé prekladanie z nemčiny pozbavilo maďarský štýl pôvodnej sily, štavu, lesku; v žurnalistike zakorenily sa daromné loci communes nemeckého novinárstva; pekná próza je nemecky vykrášená, nemecky nechutná. My nevieme napísať vetu, aby neprilepilo sa jej niečo z nemčiny. Sú to strašné putá, a my starší ich nemôžeme striasť so seba, lebo ako čo by sme sa boli s nimi narodili. A toto pasovanie, táto neprestajná nedôvera, že ak opäť nemecká potvora vkradla sa nám do štýlu, ochromuje našu pracovitosť, večné škrupulovanie odníma nám silu, nedôvera robí nás malomyseľnými.

Také je položenie teraz, na medzi reformácie a protireformácie. Moja stará mať, v ktorej žila ešte maďarčina predošlého stoletia, povedala mi: „Syn môj, ja nerozumiem tvojim písacikám; ja viem len po starom.“ A po tieto dni hovoril mi istý starý predstaviteľ našej publicistiky: „Ctím si ortologiu; no ja už vžil som sa do neologie: ja vyznám sa len v novom jazyku a ani nenaučím sa už tomuto najnovšiemu starému.“ Dnes každý môže si voliť cestu vo veciach jazyka, držať sa Pázmánya alebo Kazinczyho (reformátor), utiecť sa k starým neformnejším pokladom alebo používať nemecky razených drobných peňazi neologie. Táto cesta je omnoho ľahšia a možno lepšie ľúbi sa širokému obecnstvu.

Ktorú cestu nastúpi najmladšia generácia? Závisí od učiteľov a školských kníh. V učiteľoch máme väčšiu úfnosť, než v školských knihách. Lebo u nás fabrikovať školské knihy z nemeckých je veľmi výnosné a ľahké remeslo, medzi profesormi

zastvujú burziánske dynastie, ktoré hrdé sú na svoj monopol a každoročne posberajú mlieko vedeckej kravy, tučnej nemeckým krmom. A maďarský žiak žije zo srvátky, a hoci schudne, ale naberie sa germanizmom. Že by burziáni k vôli impalpabilnému maďarskému geniu zahodili príliš palpabilný peniaz, je márna nádeja. Taktiež bláznivosť je očakávať, že miesto nemeckých kníh napíšu maďarské; nenapíšu, lebo nevedia. Teda všetko zostane pri starom.*

ZO ZÁPISNEJ KNIŽKY.

Okamženie, okamih. V svojej rozprave „Die slavischen Composita in ihrem sprachgeschichtlichen Auftreten“ prof. V. Jagić, zmieňujúc sa o germanizmach v západo-slovanských jazykoch, hovorí: „Ein Erzähler beglückte mich unlängst mit *těžkopádně*, das ich erst verstand, als ich mich des deutschen „schwerfällig“ erinnerte. An das auffallende *nápadný* habe ich mich leider schon gewöhnen müssen. Wie alt solche nach fremden Vorbildern gemachte Composita sein können, das zeigt das poln. *okamgnienie*, č. *okamžení*, daher *okamžik* und adv. *okamžitě* — alles das ist nach dem deutschen „Augenblick“, „augenblicklich“ gebildet, was ich daraus schliesse, dass der Russe und die Südslaven ohne *oko*¹ dieselbe Bedeutung ausdrücken.“ (Archiv für slav. Philologie XX, 521, 522.)

K nám, Slovákom, *okamženie, okamih, okamžite* prišli asi s bibličinou. Slovák, ktorého sluch nepoddal sa bibličine a jazyku českých kníh, „Augenblick“ povie *chvíľa, chvílka*. „... a o pár chvíľ až s radosťou načúvame —“ možno čítať na pr. v článku Slovenských pohľadov o Centrálnych Tatrách (1889, str. 275, od Kornela Stodolu), z ktorého miestami zvučí rýdza, zachovalá slovenčina. Netvrdim, ale tak sa mi vidí, že v tomto smysle Slováci niekde hovoria i *mih*.

Z bibličiny bude v literárnej slovenčine tiež *žaden, žiadny*. Slovák, ktorých neužíva sa v ich pôvodnom značení. V starej češtine slovo *žádný* malo význam kladný, nie záporný; znamenalo totiž *desiderabilis*, na pr. práva *žádnějšie* nad zlato; dám tobě zemi *žádnú*, terram desiderabilem; všechny *žádné* věci naše, omnia desiderabilia nostra. Gebauer (Historická mluvnice I, str. 112) učí: *žed*, staroslovansky *žedati* sitire, *žeděti* cupere, *žedza* sitis, polsky *žadać*; česky *žadati, žádost*, slovensky *žiadať, žiadosť*; české *žádný* nullus, dialektické moravské *žjáden, žiáden*, slovenské *žiadny, žiaddon* patří buď také sem (k *žed-*, z koř. *gend-*), anebo pochází spolu se staroslovanským *žadati* deside-

* Slovenské pohľady, ročník 1890, str. 503—504. — Na tomto článku vidno, že Škultéty často oboznamoval slovenskú verejnosť s cudzími príkladmi o tom, ako sa kazi reč.

¹ Rusky *mgnovenie* (i starosloviensky: *mgnovenije*), bulharsky *мигъ*.

rare a polským *žadny*, *žaden* ze *žad* (z *gēd-*, koř. *ged-*, *ždati*)... Polské staršie *nižadny*, *žadny* pod vplyvom českého zmenilo sa v *žadny*, *žaden*, a z poľštiny prešlo ešte i do maloruštiny — *žaden*, *žoden*. (Porovnaj: J. Jireček, Zprávy Král. české spol. nauk 1883; Jagić, Archiv VIII, str. 135; Miklosich, Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen, str. 409.)

V 17. a 18. stoloťi slovo toto prostredníctvom poľským zjavovalo sa i v spisovnom jazyku ruskom. V listoch Petra Veľkého prichodí *žadnyj* miesto *nikakoj*. (Trudy J. K. Grota, II, str. 464.)

U Slovákov, v živom jazyku, nezakorenilo sa. Niet ho ani na juho-východe slovenskom, v Gemeri, ani v strednej slovenčine, v Líptove, Dolnej Orave, Turci, Hornej Trenčianskej, Tekove, Zvolene a Honte. Moravská slovenčina má ho (žjáden, žiáden), Bartoš so svojou Dialektologiou je predsa hodnoverným svedkom; ale to, čo Miklosich a Gebauer udávajú pod menom slovenského: *žiaden*, *žiadon*, *žiadny*, sú len knižné, literárne slová, zachovalý živý jazyk ich nezná. Na území strednej slovenčiny a na juho-východe slovenskom ľud „nemo“ povie *nikto*, *ani jeden*, „nullus“ *nijaký*. Kňazia, učitelia a ostatní učení povedia *žiaden*, *žiadny*, ale majú to z bibličiny a českých knih. O západnej slovenčine, v Nitrianskej a Prešporskej stolici, nehovorím; ak tam uživa sa v jazyku ľudu, tak nie v znení, v akom udávajú Miklosich a Gebauer, ale *žáden*, *žádný*.

V slovenských vydaných listinách zo 16-ho a 17-ho stoloťia, ktorých jazyk je hodne češtený, nachodíme: „... nsmela *ani jedna* osoba inému predati“ (z roku 1742-ho, Slovenský letopis I, 252), „... aby po meg smrti *niakowy* rozbrog a muog statek od Pana Boha všechmohúceho mne propugčeny nedal se (z r. 1603, Slovenský let. I, 226), „od *nikoho* gsuce neprinuceny“ (tamže). Pravda, v tých istých listinách zajedno prichodí i *žáden*. Ale že v nich môže stáť *nikto* a *nijaký*, už z toho vidno, že domášny jazyk boril sa s naučeným.

A zo všetkého nasleduje, že kto chceš dobre po slovensky písať, budeš miesto slova *žiadny* upotrebovať *nikto*, *ani jeden*, *nijaký*. Keď ľud slovenský, takou jadrnou a jasnou rečou hovoriaci, na širokom území strednej slovenčiny i na juho-východe môže vysloviť svoje negácie i bez slova *žiaden*, môžu sa zaobísť bez neho i jeho spisovatelia. Písať v slovenčine tak má širší smysel, keď ňou vynášame niečo pôvodného, rýdneho. I pre češtinu musíme byť vzácnejší, keď zo slovenských krajov vynešieme niečo takého, čoho ona nemá.*

* Slovenské pohľady, ročník 1900, str. 201—203.

Stále usiloval som sa v živote, aby reč moja, keď píšem, bola naozaj slovenská...

Jozef Škultéty.

REVÚCKE SLOVENSKÉ GYMNÁZIUM A NIEKTORÉ SLOVÁ.

Pišem toto miesto listu Miškovi Bodickému. V rukopise jeho *Štyríciatych rokov*, pri spomínaní revúckeho slovenského gymnázia, často prichodí slovo

učbár, a ja ho pokladám za také nedobré, nepotrebné, že vo v Slovenských pohľadoch nemôžem prepustiť.

Od krupinského advokáta Gustáva Lehotského, tiež revúckeho žiaka, počul som len nedávno, že on má vždycky dobrý, milý deň, ak sa mu v noci o Revúcej snívalo. I môjho života takou osladou je každá rozpomienka na revúcke časy, ale slovo *učbár*, v Revúcej vzniklé, zato prinútený som zavrhovaf. Lahko je pochopiť, že milí naši Revúčania, prví profesori slovenskí, v svojom zápale a nadšení chceli mať pre seba i meno slovenské a utvorili si *učbár*. Ale môže byť námietka hneď proti samému tvoreniu. S prípomou *-ár* my máme slová na pr. mlynár, stolár, hrnčiar, zvonár, kolár (kolesár); sú tvorené od mien: mlyn, stôl, hrniec, zvon, kolo (koleso). K nim *učbár* nepatrí. Ono je tvorené zo slovesného kmeňa, ale tak, ako keby sme k slovám žen-ba, bor-ba, hon-ba, vzniklým zo slovesných kmeňov a z prípony *-ba*, ešte pridali príponu *-ár*, ženbár, borbár, honbár, to jest: učba, učbár. Také je ono slovo. Pritom už *učba*, od ktorého ide *učbár*, je fabrikované a nepotrebné.

Všade po svete užívajú: *profesor*, načo by sme sa odtrhovali od sveta my užívaním nového slova? Veľké národy neženu sa za purizmom; Nemcov nemýli, že i pre náboženstvo majú v svojom jazyku prejaté slovo (Religion): a u malých vidíme, že nemúdre usilujú sa zbaviť svoj jazyk i slov internacionálnych, každému vzdelanšiemu človeku známych, srozumiteľných.¹ Vymýšľaním nových slov jazyk neziska ničoho — naopak, robí sa bledým a žargonovitým. Sila a krása jazyka je ani nie v slovách, ale v ich väzbe, v syntaxi, v samorastlej frazeológii. Syntax! Hic Rhodus, hic salta!

Revúčania naši, keď si utvorili *učbára*, iste mali na zreteli i maďarské slovo *tanár*. Ale dnes je už i toto odsúdené, pokladané za plané. Pochodí z časov neologie, ktorú na šťastie maďarského jazyka zahatilo vystúpenie Gabriela Szarvasa.

Možno, pomáhalo pomýliť Revúčanov i slovo

pravotár. Nazdávam sa, ono bolo o niečo prvej, ako *učbár*. (Mohlo by sa tak zistiť, kedy ho vyhútal a vlastne začal upotrebovať dr. Michal Mudroň, od ktorého i Matica slovenská bola čakala slovenské právne názvoslovie.) I o tomto slove platí, čo sme povedali o tamtom. I tvorenie je nedobré, i vytiskať svetové, internacionálne slovo *advokát* nieto potreby. Už v cirkev-

¹ Keď ja v slovenskom texte čítam: *obnos* miesto *suma*, ide na mňa mdloba. Slovo *suma* je známe a srozumiteľné široko po svete, slovo *obnos* je s litery na literu preklad nemeckého (Betrag) — najhorší spôsob tvorenia nových slov. Slovákoví, majúcemu v svojom jazyku sloveso *obnvsit* niččo (zväčša šaty), nemeckým prekladom *obnos* nevyjadri sa pochop *sumy*.

nom jazyku Cyrila a Metoda *pravota* znamenala pravdu, spravodlivosť, zákonitosť; v Miklosichovom slovníku šiestich slovan-ských jazykov (r. 1885) tlmočí sa po francúzsky: justice, légiti-mité, po nemecky: Gerechtigkeiteit. U nás, spolu s *pravotárom*, slovo *pravota* začalo sa nesprávne upotrebovať, ako: proces. Počujúc slovo pravotár, pre jeho príponu *-ár*, Slovák ani ne-môže rozumieť iné, ako človeka, ktorého profesiou je robiť pro-cesy. A povolanie advokáta, od samej rímskej doby počnúc, práve nie to bolo! Ak už ozaj slovenské slovo utvorí, nuž bolo by, nazdávam sa, vychodiť od *práva*. Slovák hovorí „idem na právo“, „mám právo“, a kmeňotvorná prípona nesmela by byť *-ár*.

U nás, v Turčianskej stolici, pri advokátoch Slovákoch, slovo pravotár od šesťdesiatych rokov 19-ho stoloetia i ujalo sa v národe. *Učbár* ostalo len písomným slovom niektorých z bý-valých revúckych žiakov, v upotrebení ono nebolo ani v samej Revúcej v gymnáziu; Miško Bodický, ani vôbec nikto zo žiakov, nepovedal nikdy ani jednému zo svojich profesorov: „Pán učbár...“, vždycky a len: „Pán profesor...“ Ak sme na gym-naziálnom dvore robili shon, nikdy nikto neskríkol: „Učbár ide!“ vždycky len: „Profesor ide!“ V živej reči toho slova nebolo. Prišlo na svet mŕtve, mŕtve i ostalo, a po päťdesiatich rokoch niet príčiny kriesiť ho. I jeho vrstovníkovi (pravotár), života ne-schopnému, bolo by dať dokonat pút v Turci — neviest, ne-niest ho ďalej.

Okolo slova *učbár* byly sa zjavyly *učbárovat*, *učbárňa*, *uč-bársky*. Rozumie sa, nebudeme tak písať. Načo nám je i *vý-učba*, keď máme *vyučovanie*. Obídeme sa azda i bez *učbovedy* (didaktika). Len prídavné meno *učebný* zdá sa byť príhodným; ním všeličo možno povedať z toho, čo Nemci vyjadrujú slože-ným slovom, ktorého prvá časť je *Lehr-*: učebná sila (*Lehrkraft*), učebná kniha (*Lehrbuch*), učebná metóda (*Lehrart*), učebný roz-vrh (*Lehrplan*). Maďari svoje složeniny s *tan-* (tanterem, tan-könyv ap.) už vytískajú.

Ale s Revúcou súvisí i písať:

Rék, *récky*, miesto *Grék*, *grécky*. Až do 13-ho stoloetia i naši slovenskí predkovia hovorili *glava*, *glucho*, *gubiť*, *gudba*, *griva*, *griech*, *glog* (hloh), *grad*; od 13-ho stoloetia v niektorých zo slo-vanských jazykov toto *g* prestalo a na jeho mieste ostalo *h*. Tak i v našej slovenčine. Pamiatku nášho starého *g* zachovala i maďarčina najmä v niektorých miestnych menách, na pr.: Gal-gócz, Visegrád. Gács (ako z palica — pálcza, z ulice — utca — [dlho užívalo sa: ulca], tak z *Galič* má maďarčina *Gács* — neprízvučnú druhú slabiku slova vypustila). To jest Maďari poču-li a osvojili si mená týchto miest v takej dobe, keď v nich ešte *g* znelo. Miesta, ktoré na území slovenského jazyka hlbšie ležia, oni pozdejšie poznali, preto znajú ich už len s *h*; Pod-hrady, Hrádok, Horoka ap. Toto *g* a *h* je u nás i historickým

velmi vážnym, hodnoverným svedectvom. Spoluhláska *g* zmenila sa v *h* — ako rečeno — až v 13. stolyti. Ale slovenčina zato má dost slov, v ktorých sa *g* zachovalo. „Prvotné *g* — napísal Hattala v svojej slovenskej mluvnici — prešlo i v slovenčine zväčša v *h*; Bog v Boh, golub v holub ap. Ale toľko nenávidi proti *g* nepozorovať u nás, ako u Čechov, kde na pr. mozog, miazga, razga a podobne znejú: mozek, mízha a rozha.“ Čeština nestrpela ho ani v cudzích menách; Grék (z graecus) v nej prešlo najprv v Hřek, potom už v Řek, Gregor (z Gregorius) tiež najprv v Hřehoř, potom v Řehoř.

Revúcke slovenské gymnázium trvalo vlastne len pár rokov (1862—1874), za taký krátky čas v slovenčine i najlepši naši ľudia nestihli všetko kriticky preniknúť. Štúrovcov až obdivujeme, ako dobre po slovensky písali hneď v štyriaciatych rokoch, ale zato sám Štúr i svoje meno písal ešte Ludevít. I v Revúcej hovorilo a písalo sa: *Rék, récky, réčtina*.

Keď to v Revúcej tak išlo, vtedy síce v našej spisbe už bolo čítať i formy Grécko, Grék, grécky, gréčtina, jedine odôvodnené v slovenčine. Ale čudnejšie je, že bývali revúcki žiaci a zdravotvujúci ich profesor ešte i dnes píšu *Rék, récky*. Oni síce na „réčtinu“ chodili, „récky“ deklinovali, „récke“ úlohy robili, z dejepisu starého veku o „Récku“ a „Rékoch“ rectovávali, ale z toho jednak nenasleduje, aby v našej spisovnej reči s akousi čudnou húževnatostou udržovali formy jej neprimerané. V slovách prejatých v slovenčine *g* nemeni sa v *h* — len u ktorých zabudlo sa na cudzí pôvod, na pr. *pohan* (paganus), alebo *hýl* (z nem. Gehl). Z prejatého Gregoria vyvinulo sa u nás Gregor, fonetikou svojou neodlučiteľné od nášho jazyka, ozývajúce sa po slovenských dedinách v nesčíselných priezviskách. Ako i z Hattalových citovaných slov možno vyrozumiť, *g* v svojich pozostatkoch je charakteristickou známkou slovenského jazyka, ukazujúcou našu zemepisnú polohu, a také charakteristické známky jazyka treba chrániť!

Netrúfam si síce povedať, že by ono s Revúcou súviselo, ale tu ponúka sa pripomenúť niečo i o slove

válka. V starej slovančine bola len *vojna*, podnes len *vojna* a s ňou príbuzné slová majú všetci južní Slovania i Rusi. U Poliakov a Čechov akosi vzniklo podstatné meno *válka* i sloveso *válčit*. My Slováci prináležíme síce tiež k západným Slovanom, ale v nijakom slovenskom nárečí nikde ani stopy po slove *válka*. Píšuc túto noticku, viac dní som prezeral staršie slovenské rukopisy i tlačené staršie spisy, ale ono prichodí temer len v piesňach Tranoscia. Niet ho v slovenských prisloviach a porekadlách znamenitej Horčíckovej knihy zo 17-ho stolytia (Neoforum latino-slavonicum), niet v ostrihomskom *Rituáli*, majúcom slovenské texty a vydávanom od konca 16-ho stolytia. V učebničkoch latiny, v *Donatoch* a *Celliaroch*, *bellum* prekladá sa „wogna“. V *Slovári slowenskom* Bernolákovom *válka* má pridaný križik,

čiže znak, že je to české slovo. Veľký rečník bernolákistov, Ondrej Mészáros, v svojej slávnej reči pri navrátení trenčianskeho vojska z francúzskej vojny 5. mája 1801 v trenčianskom kostole pred stavmi Trenčianskej stolice vyslovoval sa: „pod Zástawami woganskími“, „Udatnosti woganskég“, „pri Skladání Zbroge woganskég“. Ale nieto slova *válka* ani v Bartošovom *Dialektickom slovníku moravskom*, vydanom 1905-ho Českou akademiou, niet ani s ním súvisiace prídavného mena, ani slovesa. Povedal som, že má slovo *válka* iba čeština a poľština: ale u Poliakov ono znamená viac bitku, boj, nežli vojnu; v poľských novinách i teraz čítavame na pr.: „walki (množné číslo) pod Verdunem“. V Kottovom veľkom slovníku českého jazyka sloveso *válčiti* uvedené je s týmito príkladmi: „V hospodách sklenicemi proti sobě střílíme a válčíme. Zдали může válčiti lodnik v suchu? Avšak proti důvodu tomu nejedni válčí důvodově“. Nuž čo nám odporúča miešať do slovenčiny slovo *válka*? Z akej príčiny, z akej potreby priberať slovo, jazyku nášmu neznáme a jemu i etymologicky celkom cudzie?

Keď ja vidím v slovenskom texte slovo *válka*, zakaždým mi je na ume, či by pisateľ tak povedal v živej reči, keby mu to prišlo rozprávať slovenskému človeku z dediny? Či by sa ho spýtal: „Čo píše váš syn z války?“

Potreby nieto nijakej užívať ho v slovenčine ani ako podstatné (*válka*), ani ako prídavné meno (*válečný*). Keď náš pospolitý človek, neznajúci slov *válka*, *válečný* môže vyjadriť všetko, čo mu prichodí povedať o vojne; keď východný i južný Slovan v písme i živej reči srozumiteľne vyjadruje sa podstatným menom *vojna* a slovami, etymologicky s ním súvisiacimi: nepotrebuje nijakého prídavku z iného koreňa ani spisovná slovenčina. Naše starobylé slovo má pribuzenstvo: *voj*, *vojín*, *voják*, *vojsko*, *vojevoda*, ono pomôže nám rozumieť i u susedov prijatému *vajda*, priberaním *války* nášmu jazyku nijakého svetla nepridubne. Alebo vytiskať slovo starobylé, posvätené už veľkým dielom svätých apoštolov Cyrila a Metoda, slovo všeslovanské, či je rozmyslená vec?

Ako už pripomenuté, na našom slovenskom jazyku poznať jeho zemepisnú polohu, on predstavuje prechody od jedných slovanských jazykov ku druhým. Že nemá slova *válka*, to v tejto veci prináleží síce len k maličkostiam; ale prečo mu stierať i takú maličkosť? Čeština, ak my budeme písať len *vojna*, zato sa nám ďalšou nestane. No pre jazykovedu i pre historiú slovanskú sú i také zrnká hodné povahy, a nášmu jazyku dodávajú farby.

Napokon i meno

Veľká Revúca. V novom vydaní (1915) Czambelovej Rukováti, v Abecednom ukazovateli, je i takéto upozornenie: „*Veľká Revúca* — píše: Revúca. Keď je pri nej *Revúčka* (a tretej tak menovanej obce nieto), ona po slovensky môže byť len *Revúca*.“ V slovenských miestnych názvoch menšia obec od väčšej rozo-

znáva sa zdrobnelou formou: Paludza — Palúdzka, Bystrica — Bystrička, Bytča — Bytčica, Revúca — Revúčka; *Veľká* Paludza, *Veľká* Bytča, *Veľká* Revúca nie je dobre po slovensky. Hovorilo a písavalo sa: „veľkorevúcke gymnázium“, „slovenské gymnázium vo Veľkej Revúci“, tak i v tie časy zlozvyk sa len utvrdoval.

Proti tomuto atribútu miestnych mien, ako neslovenskému ich rozoznávaniu, hromžil už J. M. Hurban; ja spomeniem ho i tu, v nádeji, že pohodené zrno niekde môže sa chytiť.

V liste Miškovi Bodickému spomínať takéto vedľajšie veci bol by som mal menej titulu. Tak miesto listu do Krajného napísal som článok do Slovenských pohľadov.*

CHYBNE PÍSAVANÉ SLOVENSKÉ SLOVO.

Záprdok — *záprdky*. Tohto slova často užívalo sa v poslednom volebnom pohybe v Uhorsku, a my Slováci píšeme ho *chybne*, dľa populárnej etymologie. Palkovič v svojom slovníku (Böhmisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch, 1820) má: „*záprdek* (-tek), -dku, m. ein unvollkommenes, unfruchtbares Ey unter der Bruthenne, -Gans etc“. Dolu nižšie má sice i: „*záprtek* -tku, m. s. záprdek“, ale tu bez výkladu odkazuje na tamto, ktoré teda pokladá za pravé, a z výkladu jeho tiež poznať, že Palkovič drží sa etymologie s *d*. U Bernoláka (Slowár slowenski česko-latinsko-německo-uherski 1825—1827) je tiež: záprd, -u, m. v. záprdek“, potom: „záprdek, -dku, m. hypenemium (foetidum, putidum) ovum Plin. ein stinkendes Ei: záp tojás, záp tyukmony, boh. Pukawec. Jungmann v svojom slovníku (1839) má i *záprdek* i *záprfek*; pri prvom vraví sice, že je lepšie: *záprfek*, ale pri tomto zas len dodáva: „aliqui záprdek = že za prdelj zůstává kvočně“ a zatým cituje zo staršej literatúry českej príklady na jedno i druhé. Kto by sa bol chcel poučiť o veci, z Jungmannovho slovníka by sa nebol mohol. Ale dobre vykladá značenie slova: „wegce zkažené, galowé, zleželé, smrduté, potrepek, t. které, když se na wegce nasadí slepice, galowé zůstane, a zasmrdne.“

To isté slovo a toho istého značenia je poľsky *zapartek*, rusky *zaportokъ*, bulharsky *zapрѣтъкъ*, srbsky *zaprtakъ*, slovinsky *zaprték*, moravski Slováci hovoria *záprtek* (Bartoš, Dialektický slovník moravský), starosloviensky bolo *zapрѣтъкъ* — všade s *t*. Vec je zrejma, že ani v slovenskom slove etymologicky nemôže byť *d*, i po slovensky treba nám písať: *záprtok*, množné číslo *záprtky*.

Miklosich (Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen) spojuje ho so staroslovienským slovesom *prѣtiti*, *isprѣtiti* skazit, po rusky *porfítъ*, podstatné meno *porča*. Matzenauer,

* Slovenské pohľady, ročník 1916, str. 228—232.

ktorý už pred Miklosichom takto ukázal pôvod slova záprtok (Listy filologické XIV, str. 167), uviedol i české sloveso *zaprtati*, znamenajúce kaziť, corrupere. V našom slovenskom jazyku sem prislúchajú i slová *sprtkavieľ*, *sprtkavený* i *prtkavý*. Už sa *sprtkavel*, povieme o človeku, ktorý sklamal očakávanie, nedokázal, čo sľuboval. Alebo: *Sprtkavel sa* (= zosmradol sa) *od dlhej chvíle*. A tieto slovenské slová tiež ukazujú, že treba nám písať: *záprtok*, *záprtky*; Hodený záprtok padol Apponyimu na hlavu. Záprtky tiekly Apponyimu s tvári.*

SVEDECTVO PROTI MAĎARČENIU MIESTNYCH MIEN.

Výbor Maďarskej historickej spoločnosti (Magyar történelmi társulat) roku 1893-ho uzavrel: „*Každé miestne meno je najhodnovernejšou a poučnou pamiatkou patričného miesta, preto záujem historického štúdia vyžaduje, aby miestne mená v našej krajine boli tak chránené a konzervované, ako staré listiny a iné historické pamiatky.*“ V uzavretí svojom roku 1898-ho výbor tej istej spoločnosti doložil i toto: „Jednotliví ľudia voslep môžu meniť svoje mená, lež zodpovední sú za to len sebe, ale pri mene obce treba povážiť tisícoraké požiadavky minulosti i prítomnosti.“ Takéto enunciácie Maďarská historická spoločnosť robila na výstrahu; od tých čias maďarizačný prúd stal sa ešte šialenejším a z učených ľudí maďarských, zúčastnených pri oných uzavretiach, už ne jeden pomáhal ničím historické pamiatky uhorskej, ktoré mali sme v nemaďarských miestnych menách. Čo porobili za koalicionálnej vlády v niektorých stoliciach s menami obcí, ozaj až srdce zabolí! Trenčiansku stolicu podľa úradných názvov človek už ani nepozná. Zárieč je už *Záros*, Istebník — *Vág-Hidas*, Dolná Poruba — *Bérces*, Horná Poruba — *Felső-Tölgyes*, Dobrá — *Jólak*, Hrabová — *Rabó*, Nosice — *Vág-Ormos*, Hloža — *Szentjánosháza* atď., atď.

Aké historické svedectvá skrývajú sa v slovenských miestnych menách, uvedieme pri tejto príležitosti z premnohých jeden príklad. Nad Vyšným Kubínom v Orave kopaním ponachodilo sa viac starožitných predmetov, ktoré podávaly asi pol dôkazu toho, že na tom mieste stál starý hrad. Mikuláš Kubínyi, zaujatý tými predmetmi a otázkou hradu, vtedy spamätal sa, že medzi Vyšným Kubínom a Oravským zámkom je dedina *Medzihradné*, teda medzi dvoma hradmi postavená, a hneď mal doplnený dôkaz o tom, že nad Vyšným Kubínom stál starý hrad. (Kubínyi

* Slovenské pohľady, ročník 1910, str. 261—262. — Na tomto článku veľmi dobre vidieť škrupulóznou svedomitosť Jozefa Škultétyho, ktorý neváhal pribrať si na pomoc aj etymologiu, keď išlo o riešenie zamotaného problému pravopisného. Je zaujímavé, že v Pravidlách slk. pravopisu niet slova *záprtok* (ani *záprdok*), hoci Škultétyho vývody sú správne; veď A. Brückner (viď Słownik etymologiczny języka polskiego, Kraków 1927, str. 645) pokladá *zapartek* za príbuzné s tými slovami, ktoré poznačil J. Škultéty.

Miklós: Arva vára, 1890², str. 40.) Ale keby nejaká barbarská vrchnosť dávno bola sotrela slovenské meno Medzihradného a postavila na jeho miesto nejaký *Záros*, *Bérces* alebo *Jólak*, ako by sa boly obťažily výskumy oravského historika!*

MIESTNE MENO GARANSEK.

Chcel by som napraviť jedno svoje previnenie. V bibliografických poznameniach, pridaných k II. sväzku Sládkovičových Spisov básnických (Turčiansky Sv. Martin, 1900), na str. 321 meno zvolenskej obce Garanseku napísal som podľa maďarského znenia: *Garamseg*. Len z akejsi nepozornosti, cele proti svojmu presvedčeniu; vedel som, že i Sládkovič písal v svojich listoch dôsledne *Garansek*.

Miestne mená, celá topografická nomenklatúra slovenských krajov, sú vzácnou časťou nášho jazyka. Z nich v mnohých máme najstaršie pamiatky nielen jazyka, ale i historie našej. A keď najmä maďarčením usilujú sa hubiť toto naše slovenské dedičstvo, ja nechcel by som prináležať medzi tých, ktorí to robia: preto i pokladám temer za povinnosť svoju upozorniť, že písať *Garamseg* (*Garamszeg*) nemá nijakého oprávnenia.

Ak prvá časť nášho složeného mena Garansek je od Hrona, tak ono v tejto forme nie je pôvodné. Tá prvá časť složeniny tak mohla by mať len adjektívny smysel: hronský, teda hronský sek, hronské seky, alebo už čokoľvek hronského. Lenže ľudia nie tak zakladali svoje dediny, nie tak dávali im mená. Pri Hrone a iných riekach jest pár sto slovenských dedín, a ani jedna nemá mena, ktoré by tak bolo komponované s menom patričnej rieky. Na príklad Svätý Kríž pri Hrone bol len Svätý Kríž, jeho starodávnejší obyvatelia nepriliepali mu „Tekovský“, ani — ako najnovšie — „Hronský“. Podľa riek označovať a rozoznávať obce začali len geografi a stoliční administrátori. Keď obec vznikla, vtedy nehládalo sa na to, že svet potrebuje vedieť, kde je to, alebo že niekde môže byť i druhá, tretia obec takého mena.

V listine z roku 1257-ho (Okmánytár VII, 280, Sasinkov Slovenský letopis I, str. 44) spomína sa vo Zvolene „terra Zequi“, „terra vduornicorum de Zequi“, to jest *Seky*.¹ I Babiná vo Zvolenskej stolici písaná je v listinách *Babasek* (roku 1254-ho), *Babazek* ad Corponam (1361), *Babaseky* (1424), z čoho dnešná úradná maďarčina má *Bábaszék* — spotvorenie, zatemnenie pôvodného smyslu. No i tak vychodí, že *k*, nie *g* má byť v mene Garansek, to jest, že je ono nie maďarské. Pritom za meno *Sek*, *Seky* svedčí azda i familia *Sekovič* (ak je totiž jej koreň v tejto dedine. Ale test Andreja Sládkoviča, P. *Sekovič*, býval v Garanseku).

* Slovenské pohľady, ročník 1909, str. 575.

¹ Miesto s listiny majú z i v takýchto: Zeplak, Zerdahel, Zentmihal, Zekchew.

Ale môžeme i zostať pri složenine, môžeme dopustiť, že pôvodné meno našej dediny bolo složené, ani tak nevyjde nám *seg* — *szeg*. Ak meno Garanseg i pôvodne bolo kompozitum, tak jeho prvá časť neprešla na nás v pôvodnom svojom znení. Tí, ktorí písavali meno (farári, administratívni úradníci, nerozumejúci jeho smysel), chceli ho priviesť do súvisu s Hronom, a to akosi muselo potom účinkovať i na živú reč. Smysel, ktorý mali pre jazyk, bol skonfundovaný i u samých obyvateľov našej dediny. Konfúzia len napomáhala sa tou okolnosťou, že v slovenskom jazyku v 12. a 13. storočí *g* prešlo v *h* (i rieka zvolenská v tie časy stala sa z Grona Hronom) a slová, v ktorých *g* zostalo, boli ľudu ešte nesrozumiteľnejšie. Keby prvá časť složeného mena Garansek pochodila od Hrona, tak v tom čase keď *g* menilo sa v *h*) jeho *g* tiež bolo by prešlo v *h*; lebo *g* podržalo sa len v slovách, ktorých etymológia národu nebola dost jasná. A hlavným slovom v mene Garansek i tak, keby ono od prvopočiatku bolo složeninou, mohlo by byť len *sek*. A v ňom, v tomto slove *sek*, máme istotu, že meno obce je pôvodne slovenské, nie maďarské. Maďarčina zachovala pôvodné znenie mnohých miestnych názvov slovenských, ale tu ona bola pomýlená menom rieky, pri ktorej dedina ležala, Hronom, a tak vzniklo (iste v písme) Garamszeg. O jeho oprávnenosti jednak nemôže byť ani reči. V maďarčine *szeg* neskladá sa s menami riek — príkladu toho niet.² Ak nám je prvá časť mena ani nie jasná ceľe, slovenskosť druhej jeho časti potvrdzujú nám Černo-seky³ v Čechách a Prosieč v Bulharsku i u nás v Liptove.

Napokon máme dôležité svedectvo v listine z roku 1500, kde Garansek je písaný *Zyklafalu* (zykla = szikla, to jest skala). Ako vieme, slovenské topografické názvy v listinách týchto veľmi často bývajú prekladané do maďarčiny. Nuž a keby pisárovi roku 1500 v mene bolo zazvučalo *szeg*, iste bol by ho nechal v tom znení. Ale on počul *sek* alebo *seky*, čo jeho alebo jeho inštruktora upomínalo na skalú, kameň, preto spravil si meno Sziklafalu (Zyklafalu).

Týmto Zyklafalu rovnako potvrdzuje sa či Seky, či komponovaná jeho forma, a Garamszeg je vytvorené.*

² A *szeg* töszó jelent falut, határrészét, dűlöt, így Gombosszeg = Gombosfalva... a palócoknál és székelyeknél is a falu beosztását fejezi ki: alszeg a falu alsó, felszeg a felső részét, végszeg valamely messze vagy félreeső részét. (Századok 1896, str. 592.)

³ V Žnočěky-Cernošky změněno ž v č mylným spojením s adjekt. črno-, černo-; vlastní slovo základní subst. žrn, srov. žernov, bylo málo známo a upadalo v zapomenutí.“ Gebauer, Historická mluvnice jazyka českého, I. str. 517.

* Slovenské pohľady, ročník 1903, str. 570—572. — Na jednom mieste skrátili sme text. Red.

Bez slovenčiny boli by sme ako rozviazaný snop.

Jozef Škultéty.

V národnej slovenskej poezii nachodíme na pr.: „Moje po-tešenie šlo dolu vidiekom“, alebo: „Mal som frajerečku v oravskom vidieku“, a tak sa zdá, že význam slova *vidiek* je v týchto dvoch vetách rozdielny. S. B. Hroboň vykladal: „Vidiek značí vo smysle prirodzenom kraj vidný, rovný, so širším obzorom, hoci horami zaokružlenom. Taký vidiek je na pr. v Liptove kraj od Ružomberku k Mikulášu a skoro až ku Hrádku. Najhornejší a najdolnejší Liptov, vrchovatý a v úzkych tónistých dolinách rozložený, ľud nezovie vidiekom... Vo smysle právnom, širšom, značí v slovenčine vidiek to samé, čo stolica či župa, tak na príklad vidiek Liptovský abo Turčiansky je celý Liptov, celý Turiec. A vo smysle právnom užšom vidiek a vidiecko je hlavné sídlo stolice, t. j. stoličný dom, ba i stoličný súd. „Dám sa na vidiek“ je toľko, ako: dám sa na stoličný súd; „vidiecki páni“ sú „stoliční páni“. (Dom a škola, 1885, str. 219.)

Hroboňova pamäť siahala do triciatych rokov 19-ho stoletia a o niečo azda ešte ďalej; vtedy slovo vidiek iste ozývalo sa ešte v Liptove v smysle stolica. V takom smysle užívalo sa toho slova dlhé časy bezmála na celom území strednej slovenčiny.

V slovenských listinách od stoletia 18-ho nazad do 16-ho máme o tom bezčíselné svedectvá. Takéto:

Uczinil se ratunk czo se potrovalo na nemcze (= cisárske vojsko), kterj timito cžasj šli czez vidiek. (Liptovský stoličný protokol 18. mája 1639.) — Na Čimhoveg dedine reczeneg v vidieku Oravskom. (R. 1658.) — Daniel Horčička svoju knížku Zahrádka dušičky pobožné (Hortulus animae piae) roku 1676-ho venoval J. Radvanskému, „slovutného išpánství aneb vidieku Zvolenského assessorovi“. — Od pana Vice Ispana, jeho milosti, tohoto vidieka Tureczkeho — (Protokol turčianskeho „služnodvorskeho Laczlava Rovosza“ 2. mája 1616.) — Podle vidieckeho listu Pana vice Ispana. (1596, v Jasene v Turci.) — Vydyek lyp-tovsky dokonal (= uzavrel), stojí v protokole Liptovskej stolice 16. októbra 1590. — Kdi som ga vjczce Išpanom v tomto vydyeku bol. (Benedik Benický, v Rakove 1580.) — My... a spolu sedicy zemane Zvolenskey stolicy aneb vidieku... V tomto vidieku nassem Zvolenskom. (1567.) — Dedina Hay vidieku Tureczkeho. (1567.)

„Tureckým“ vidiekom bola Turčianska stolica. V tieto časy prídavné meno od Turca bolo ešte *turecký*. Tak sa zdá, Turčania svoj vidiek začali menovať *turčianskym* až od druhej polovice 17-ho stoletia, keď Turci, ktorých prídavné meno bolo tiež *turecký*, z dolného a stredného Uhorska hore vyššie sa podávali. Že prídavné meno od Turca pôvodne bolo *turecký*, ukazuje i priezvisko Zátureckých. Dedina Záturčie, od ktorej Zátureckí majú svoje meno, leží pod horou za riekou Turcom.

No, aby som neodbočil od vlastného predmetu, doložiť mi

treba, že vo všetkých týchto výpiskoch liptovských, oravských, turčianskych a zvolenských *vidiek* znamená stolicu. Maďarčina až do nedávna bola zachovala tento termín administratívny v Sedmohradsku, v *Kövár vidéke*. Tam takto menovaný administratívny celok trval až do roku 1876-ho, keď za vlády Kolomana Tiszu zákonným článkom XXXIII. menilo sa staré usporiadanie stolíc.*

PROTI SLOVENČINE.

V Ružomberku vychodiace *Ludové noviny*, ktoré vstúpili do služby elementov z Moravy a Ciech intrigujúcich proti slovenčine, píšú mnoho o maďarskej brošúre dr. S. Czambela: *Á cseh-tót nemzetegység multja, jelene és jövője* (Minulosť, prítomnosť a budúcnosť česko-slovenskej národnej jednoty). Brošúra prišla im vhod i preto, že my, v martinských vydaniach, mlčali sme o nej. Zprvu pri tých článkoch Ludových novín nám bolo temer len smiešne. (Pisateľ z neopatrnosti dostal sa do smiešneho polohenia: on *počul hlas* (čítal totiž brošúru), *ale nevedel, či to hlas*. S 22. číslom tých novín vec jednako prestala nám byť smiešnou. Tam čítame toto:

„V bernoláctine javila sa snaha katolíckeho kňazstva pristúpiť ľudu. Katolíci cítili potrebu toho, aby vo svojich bojoch protireformačných hovorili s ľudom tak, ako tomu ten ľud najľahšie porozumie: jeho domácou, jeho kuchyňskou rečou, jeho miestnym nárečím. Podkladať Bernolákovi snahy literárne-kultúrne — to je mierne rečeno historický omyl. Literáti pozdesej doby stáli už pred tým fait accompli, že na Slovensku vznikla nová(!) reč a že ona z agitačných spisov náboženských prechodí do verejného života. Toto fait accompli s jednej a politickej ohľady, demokratický ťah každého ľudového hnutia (aké v štyridsiatych rokoch i u nás bolo) s druhej strany primaly tvorcov(!) slovenčiny k tomu, aby reč ľudu, a síce reč tej čiastky slovenského ľudu, s ktorou sa práve oni stýkali, povzniesli na úroveň kniževnú. Oni jednali¹ z nutnosti okamženia... Ako znateľ slovenskej literatúry musíte znáť i to, že tvorcovia slovenčiny v ustanovení vedeckých základov samostatnej slovenčiny dospeli len k účtyhodným pokusom a že samostatná slovenčina bola princípom len do tých čias, kým práve vedecké spracovanie (Hattalovo) neukázalo, že sa medzi slovenčinou a medzi češtinou ani grammatikálne ani syntaktické ani fraseologické, ba ani len slovné steny stavať nedajú. Od tohoto okamženia slovenčina ako provisórny princíp padla.“ — Ani vraj J. M. Hurban nedospel ku princípu samostatnej slovenčiny.

Veľmi opovážlivé namierenie; zmierňuje ho len konfúznosť

* Slovenské pohľady, ročník 1914, str. 707—708.

¹ Slovák *jedná* voly a koňa — keď ich kupuje.

spôsobu. Takto postaviť sa zlí ľudia opovážia sa len proti svojmu. (Proti nesvojmu totiž nešlo by to beztretno.) *Podkladat* vraj Bernolákovi snahy literárne-kultúrne je, najmenej rečeno, historický omyl. Ako by literatúra protireformačných bojov bola vyšla z Bernoláka. (Zakuklený pisateľ Ľudových novín, tak sa zdá, mal informátora, ale takého, ktorému nejde o pravdu.) Veď Bernolák, ako každý vie, predstavuje potvrdenie, sankciu, kodifikáciu toho, čo pred ním už vyše sto rokov bolo. A potom: v šľapajach Bernolákových zjavil sa Hollý so svojimi selankami, *Svätoplukom, Cyrilo-Metodiádou, Slávom* — pomýlený a svedený Slováčik z Ľudových novín ani v tom čine neuzná ani len snahy literárno-kultúrnej?! Alebo že bernolákovská slovenčina za Štúra „z agitačných spisov náboženských prechodila do verejného života.“ Ako by Štúra delilo od Pázmányovej a celej protireformačnej doby len nejakých 10—20 rokov! No vrcholom tejto mrzkej nepravdy je, že štúrovci „povzniesli na úroveň kniževnú reč tej čiátky slovenského ľudu, s ktorou sa práve oni stýkali.“ Teda stredná slovenčina v literatúre, táto radosť našej duše, je dielom len náhody. Aké nesvedomité blúznenie! Uvedenie strednej slovenčiny do literatúry spojuje sa s menom Štúra, Hurbana, Hodžu, a tí „stýkali sa“ s touto rečou? Z nich prvý bol trenčiansky rodák, druhý žil na severnom, teda k Morave blízkom kraji Nitrianskej stolice, na Brezovej a v Hlbokom — len Hodža narodil sa i žil na území strednej slovenčiny. Ale ako štúrovci mohli neprísť na strednú slovenčinu? Predsa už Matej Běl (1746) ukazoval, že pravá slovenčina je v úžitku v krajoch od Čechov, Moravanov, Poliakov a Maďarov oddialených, a Šafárik, rodák z krajného Gemera, keď roku 1823-ho radil sa s Kollárom, ako by bolo písať pre Slovákov, tiež prišiel na to, že „by se ohled zvlášť na ty Slováky bráti měl, kteří i Čechů i Moravanů, i Poláků a Rusňáků jednako vzdáleni jsou.“ Stredná slovenčina u nás nie náhodou, ale preto bola uvedená do literatúry, že ona má plnosť známkov, charakterizujúcich slovenský jazyk.

Na čom my stojíme, čo nás udržuje, spojuje, Ľudové noviny to chcú cele pochovať, keď píšú, že „samostatná slovenčina bola princípom len do tých čias, kým práve vedecké spracovanie (Hattalovo) neukázalo, že sa medzi slovenčinou a češtinou ani grammatikálne, ani syntaktické, ani fraseologické, ba ani len slovné steny stavať nedajú. Od tohoto okamženia slovenčina ako provisórny princíp padla.“ Slovenské snahy a s nimi slovenčina boli už neraz oklebetené, zlými ľuďmi napadnuté, ale takýmto mrzkým spôsobom ešte ani raz. Slovenčina, žijúca na dôležitom punkte slovanského sveta, pre nepravnejšie okolnosti stala sa predsa pastorčatom medzi slovanskými jazykmi, je podnes cele nepreštudovaná, takže ani nevie sa, čo všetko skrýva v sebe: no svedený Slováčik (P. K...., ktorému ona dáva chleba!) má hotovú mienku o nej a opovážlive povie, že už Hattalovou

mluvnicou dokázalo sa, že nemá oprávnenia, aby písomne bola užívaná. Jeho reči o tých gramatických a iných stenách ani nepatria k veci.

V Slov. pohľadoch i nedávno bol citovaný súd prof. Jagića, že „nicht die Sprachverwandschaftsgrade fallen bei der Gründung einer selbständig sein wollenden Literatur in erster Linie in die Wagschale, sondern die Machtverhältnisse, politische und religiöse Beziehungen und die gegenseitige Anziehung oder Abneigung.“² Ešte i Havlíček, práve v našej otázke, bol napísal: „V takových záležitostech rozhodují více cit, pak osudy samé...“³ Ale aj ináče, i bez Machtverhältnisse, bez politických pomerov a osudov našich, sú to liché reči o tom nejestvovaní gramatických stien. Pisateľ v Lud. nov. potreboval len otvoriť Gebauerovu Mluvnicu českú (I, 1895), bol by mohol vidieť bezmála na každej strane, že je podvedený, že česká gramatika nie je taká totožná s gramatikou slovenskou. (Ani len české pravidlo o pohybnom *e* nemá plnej platnosti pre slovenčinu.)

Kto je nie slepý, vidí, v čom sme my Slováci. Pochopí, že bez slovenčiny boli by sme ako rozviazaný snop. A v Čechách i na Morave v takéto časy (pod titulom, že idú nám pomáhať) nemajú nič pilnejšieho, ako hýbať otázku slovenského spisovného jazyka a podkopávať slovenčinu. Za slovenský jazyk a slovenskú národnosť my vydávame svedectvo pred maďarskými súdmi a po žalároch: a proti nám, takýmto otvoreným, pod zámienkou česko-slovenskej vzájomnosti v Olomúci za 1¹/₂ roka vydávali noviny so pseudonymným redaktorom. V celej českej publicistike nenašiel sa človek, ktorý by sa bol ozval aspoň proti tomuto nepeknému spôsobu. Teraz ten pseudonym brojí proti nám v novom orgáne („Československá vzájemnost“) a rozpráva (február 1903, číslo 1, str. 3), že v poslednom čase oni usilovali sa „získati některé ze stávajících časopisů slovenských“. Ale „čeští mecenáši na to nechťeli nic dáti. I sbírku jsme podnikli, ale bez úspěchů... A hle, mimo nadání naše přání mohou býti dnes ne-li cele, aspoň v částce splněna. Dnešního dne je taková konstelace poměrů na Slovensku, že jen trochu štěstí mítí a učiníme mohutný krok ku předu, k dosažení národní jednoty; při nejmenším *nakloniti si můžeme pro svůj směr jgdny z nejlepších novin slovenských*. Kéž by se nám jen podařilo Čechy pro věc nadchnouti, kéž by jen, jak se říká, naši lidé vzali rozum do hrsti a *kapsu otevřeli*.“

Viac vari netreba povedať. Tak zväčšily sa Ludové noviny na troje čísel týždenne, tak začaly písať proti slovenčine... Veď stránky dávajú peniaze na svoje orgány, vydržiavajú si noviny, ako na pr. otec vydržiava svojho syna; v boji postavení prijímajú pomoc od svojich, ktorí sú s nimi jedného ducha, jedného

² Archiv für slav. Philologie XIX, str. 277.

³ Slovan 1850, máj—červenec, str. 679.

smeru: ale kde vyžaduje sa pri tom premena presvedčenia, to je na jednej strane podkúpenie, na druhej zapredanie, zrada.

Naše poctivé, úprimné reči nachodia u bratov Čechov samé hluché uši. V Slov. pohľadoch (1902, str. 125) a v Národných novinách len nedávno vysvetľovali sme, čo značia pre nás v tejto veci Jagiám ukázané politické pomery, politická hranica, naše prináležanie k druhému štátu a vôbec pomery moci (Machtverhältnisse); hovorili sme, že české školy u nás sú nemožné a tak my česky písať nemôžeme vedieť; odvolávali sme sa i na poučný príklad, na Halič, kde čistý ruský jazyk v literatúre, aký majú ho v Rusku, je nemožný, hoc aká veľká je sláva ruskej literatúry, hoc aká spojujúca retaz ich spoločného písma, cyrilice, hoc aké veľké závažie Ruska ako štátu. A výsledok, prijatie nášho výkladu v Čechách? Kálal napísal v *Osvěte* (1903, č. 3, str. 201): „My si se Slováky dobře rozumíme, staletí žili jsme jako jeden národ, žijeme vedle sebe, *v jednom státě*“... bol by vraj posmech pustiť „mezi nás úhlavního nepřitele“. *Žijeme v jednom státě!* tak tára do sveta vtedy, keď českým novinám odoberá sa právo poštového dovážania do Uhorska, keď tu vláda zdráha sa dať povolenie veľkému, potrebnému priemyselnému závodu *preto*, že je založený s pomocou českého kapitálu. — —

Na Czambela naši launerovci v Ľud. novinách vrhli sa preto, aby dokázali svojim patrónom, že vedia, načo sú najatí. My nevideli sme nijakej príčiny písať proti tej maďarskej brošúre.⁴ Mali sme písať proti jej pôvodcovi preto, že chce mať čistý, rýdzí slovenský jazyk? Alebo že by mu chcel vykonať podporu tam, kde jej nemá? Že tu „v politike“ ide príďaleko, to je jeho vec, dr. Czambel stál vždy tak osobitne, že my nemáme práva starať sa do neho.⁵ Keby bola bývala potreba vystúpiť proti nemu s našej strany, uisťujeme každého, že by sa to bolo stalo. Z nepoctivosti, ani z chabosti u nás povinnosť ešte nebola zanedbaná. Slovenské záujmy veru nie tí budú

⁴ V *Osvěte* Kálal napísal, že časť brošúry o osamostatnení slovenčiny po slovensky uverejnily i Slovenské pohľady. To je taká pravda, ako všetko ostatné, čo tento „znalec slovenských vecí“ popíše o nás. Brošúra pôvodne vyšla v novinách Felvidéki hiradó v druhej polovici roku 1902-ho, a v Slov. pohľadoch z pera dr. S. Czambela nebolo ani lítery od roku 1901-ho. (Zo slov „znanca“ Plzeňské listy spravily si toto: „Některé listy (slovenské) s jakýmsi gustem i úryvky z protičeských jeho (Czambelových) výkladů citují, medzi nimi i... Slovenské pohľady!“)

⁵ V pražskom *Zvone* (1903, č. 19) ozval sa čitateľ, stopujúci „dosti dlouhou literaturu slovenskou,“ ale vo veci tej nenašiel pre nás ničoho nebezpečného ani ten. Zostane vraj všetko pri starom, t. j. pri českom vplyve v slovenskej vzdelanosti. „Leda že by dr. Czambel a jeho protektoři Slovákům vymohli samostatné slovenské školy od nejnižších po nejvyšší, úřady, samosprávu, zkrátka volný, samostatný život kulturní — pak by se jejich záměr snad podařil a pak bychom společenství se Slováky snadněji oželeli, poněvadž by byli zachráněni *aspoň sobě a tím i Slovanstvu*. Ale jak peštské pány známe — takových záměrů oni nemají. Zůstane tedy asi... při starém...“

brániť, ktorí zapredávajú slovenský jazyk. Už z minulosti máme dôkazy, že v ťažkých chvíľach z odporníkov slovenčiny nebolo nikoho medzi obrancami národnej veci. „Všickni ti — možno čítať o roku 1848—49 v Havličkovom *Slovane* — ktorí v čas hádek o slovenčinu nejzlostnejší huby na Slovensku otvárali, ktorí proti Štúrovi a jiným nejukrutnejší vystupovali, na ty, jenž se k slovenčině priznali, nejhnusnejší hany a potupy kydali, kteří těchto za odrodilce, za zrádce vlasti vyhlásili, že ti, pravím: když přišlo k lámání chleba, sami všech těchto těžkých hříchů se dopustili, zradivše národ a dajíce se do klientely Košutovy slovem i skutkem.“ (1850, máj—červenec, str. 675.)

Na nás, ktorí ideme v šlapajach Hollého a štúrovcov, v Slovanstve nikto nebude mať príčiny žalovať sa; my nezradíme nič z toho, čo je drahé Slovanstvu. Len bratia Česi keby chceli lepšie porozumieť naše položenie. U nich keby vážnejší, rozhladenejší, taktičnejší ľudia miešali sa do slovenskej otázky. Veď my už bojíme sa otvoríť české noviny a časopis — také veci písavajú sa v nich o Slovákoch. Keby lepšie rozumeli naše položenie, veru neusilovali by sa robiť zradcov slovenčiny.*

SLOVENČINA A DR. S. CZAMBEL.

Ako vidno i z posledného čísla Slovenských pohľadov, proti nám chceli by si ukovať kapitál z toho, že my ceníme si výsledky práce, ktorú dr. S. Czambel koná na poli slovenského jazyka. Nie svojimi, lež slovami prof. Pastrnka zopakujeme, čo je hodna Czambelova práca. Súdiť o tejto veci prof. Fr. Pastrnek je povolaný, lebo z českých jazykospytcov on najviac zoberal sa slovenčinou; a zasa predpojatost za naše stanovisko hľadať u neho nebude môcť nikto, keďže on je to, ktorý z Prahy začal akciu proti slovenčine ako literárnemu jazyku. Z príležitosti knihy dr. Czambela „Slováci a ich reč“ prof. Pastrnek napísal v prísne odbornom orgáne Archiv für slavische Philologie (1904, str. 290 a sl.):

„Pôvodca tejto štúdie o uhorských Slovákoch a ich jazyku je dobre známy skúmateľovi na tomto poli. Môže sa povedať, že v novšom čase on je vlastným gramatikom tohto jazyka. Táto vedecká činnost pôvodcova čiastočne súvisí s jeho úradným postavením, ako člena uhorského tlačového a prekladateľského úradu (od roku 1880-ho) a translátora uhorských zákonov a nariadení („Sbierka krajinských zákonov“) do slovenskej reči (od 1881-ho). Pri tomto zamestnaní sama sebou vzniká potreba vystaviť isté pravopisné a gramatické pravidlá a venovať pozornosť frazeologickej a lexikálnej stránke jazyka. Dán dr. Czambel robí to so zvláštnou horlivosťou a postupne rozširuje svoje štúdiá, ktoré svojho času boly ho viedly i do Viedne a Prahy, na všetky

* Slovenské pohľady, ročník 1903, str. 181—184.

strany slovenského jazyka, najmä na jeho historický rozvoj a dialektické rozvitie...“

Po tomto úvode prof. Pastrnek podal stručný referát i o prvých prácach dr. Czambela, počnúc od *Príspevkov k dejinám jazyka slovenského* (1887). Keď ukázal obsah knižky, píše ďalej takto: „Zakľúčenie tohto prvého spisu dr. Czambela obsahuje už požadovanie, aby slovník slovenského jazyka bol oslobodený od českých, ruských a inoslovanských elementov a privedený do súzvuku so slovnou zásobou živého jazyka ľudu. *Slovenský literárny jazyk v Uhorsku pestovať podľa možností čistý a nespáľovaný, v každom pomere ozajstný, duchu národa primeraný, tomu snaženiu pán dr. Czambel zostal dôsledne verným. Tiež musí sa uznať, že až skrze neho bol uvedený čistý a gramaticky správny jazyk do úradných slovenských publikácií a i do oficiálnych slovenských časopisov.* Bolo pritom zvlášte treba riešiť otázky pravopisu. Dr. Czambel bol preto prinútený podrobiť novší slovenský pravopis dôkladnej skúške a výsledky tak dosiahnuté predložiť verejnosti. Urobil to v spise: *Slovenský pravopis, historicko-kritický náčrt* (1890). Knižka záleží zo dvoch nerovných častí. Siroký priestor majú v nej historické výklady — prejaté zčasti i do knihy „Slováci a ich reč“ — potom kritické úvahy o správnom upotrebení jednotlivých písmen... Zásady pôvodcove držia sa v hraniciach mierneho konzervatizmu, ktorý vo všeobecnosti nezanecháva pravidel českého pravopisu. Pravopis dr. Czambela stal sa nevyhnutne potrebnou rukoväťou pre všetkých slovenských spisovateľov a koná čo najlepšie služby. Na jednotlivé kritické poznámky pôvodca odpovedá v spise: *K reči o slovenskom pravopise* (1891), kde bránil svoje návrhy. V malej brošúre zatým dr. Czambel písal o *Potrebe nového slovníka slovenského a maďarského* (1891), keďže doterajšie slovníky, A. Bernoláka od roku 1825—1827, Štefana Jančoviča od roku 1848-ho a Jozefa Loosa od r. 1869—1871 sú vôbec nedostatočné a nespoľahlivé. Tieto vážne práce... zadvážily dr. Czambelovi bezspornú autoritu v otázkach slovenskej gramatiky. Po desiatich rokoch (1902) vyšla potom *Rukoväť spisovnej reči slovenskej* v Turčianskom Sv. Martine, ako vydanie národného Knihkupecko-nakladateľského spolku. Rukoväť je úplnou mluvnicom slovenského jazyka, obsahujúcou všetky možné poučenia o hláskosloví, tvorení kmeňov, skloňovaní a časovaní, o význame slov a ich viazaní, o vetách a ich skladaní, o pravopise a ľubozvuku, napokon (str. 297—373) abecedno-pravopisný soznam slov. Kniha opravdive môže sa pokladať za celkom správnu kodifikáciu terajšieho spisovného jazyka slovenského.“

Až po tomto orientovaní prešiel prof. Pastrnek na kritiku knihy „Slováci a ich reč“ a vyniesol o nej asi taký úsudok, ako i my v Národných novinách a v Slovenských pohľadoch. Ale referát svoj zakončil: „Pôvodca už dosiaľ má veľké a pod-

statné zásluhy o svoju materinskú reč, môže sa očakávať, že jeho vážna a trpezlivosť stvorí ešte mnoho užitočného na na tomto poli.“

A od nás, prirvžencov slovenčiny ako literárneho jazyka, chceli by, aby sme sa my stavali proti dr. Czabelovi, aby sme my vyliali s kúpeľom i decko.*

Ludovít Šenšel.

ZAČIATOČNÉ PÍSMENÁ VO VLASTNÝCH MENÁCH.

(K diskusii.)

Slovenský pravopis je hodne ťažký. Najlepšie to vidieť pri výsledkoch, dosiahnutých v našich školách. Keď idú naši žiaci-kovia na prijímaciu skúšku do strednej školy, je všeobecná ponosa, že veľké percento z nich nepozná pravopis. Keď sa žiaci po skončení štvrtej triedy strednej školy hlásia do učiteľského ústavu, mnoho z nich nemožno prijať pre neznalosť pravopisu. Nie je zriedkavosťou, že i sami maturanti robia hrubé pravopisné chyby. (Za mojich časov bolo nepísaným pravidlom, že vo vyšších triedach strednej školy za tri pravopisné chyby z vyučovacieho jazyka bola obligátna „päťorka“; pochybujem, že by sa dnes niektorý profesor mohol pridržať takéhoto pravidla.) Ba pred dvoma rokmi stalo sa, že istý pán profesor diktoval primánom vetu: Kone cválaly. Celá trieda napísala „cválaly“ s tvrdým *y*, ale pán profesor konzekventne to opravoval na mäkké *i*. Napokon — tak sa zdá — takáto jednomyseľná „chyba“ ho skonfundovala, pozrel do Pravidiel a žiakom na margo pripísal: „Tvrdé *y* podľa nového pravopisu!“ Ale nijaký div a škoda by sa bolo pohoršovať. Veď ministerstvo školstva a národnej osvety aprobovalo učebnicu, kde na jednej strane dostávame úpravu, že treba písať „kone fahaly“ a o pár strán ďalej čítame, že správne je: „kone fahali“.

V čom je chyba? Náš pravopis neobyčajne ťažkým robí, že chce byť i etymologický i fonetický, aj vedecký aj praktický. Chce vyhovieť všetkému po troške, a práve preto nevyhovie vo všetkom nikomu. Pre tieto zásady stáva sa náš pravopis nepriehľadným, nekonzekventným, popretkávaným samými výnimkami, a preto ťažkým, pre väčšinu nášho obcenstva nestroviiteľným.

Ťažkosti, nesrovnalosti nášho pravopisu dajú sa veľmi dobre ilustrovať na zásadách o písaní vlastných mien.

Základným pravidlom je: vlastné mená píšeme veľkým začiatočným písmenom. Pravidlo celkom správne. Zodpovedá i vede i praktičnosti. Lenže, žiaľbohu, toto jasné pravidlo možno apli-

* Slovenské pohľady, ročník 1905, str. 63—64.

kovat len pri vlastných menách, majúcich len jedno slovo. Ak máme složené vlastné meno, naše základné pravidlo nám nepomôže.

Podľa Pravidiel slovenského pravopisu treba písať: *Pod Strážou*, ale *Medzi potoky*; *Nová Hora*, ale *Biela hora*; *bratislavský okres*, ale *Trenčianska stolica*, *Nové mesto*, ale *Nové Mesto*; *svätý Martin*, ale *Svätý Martin*, *Republika*, ale *republika Československá* a pod.

Je istotne pravda, že tento odlišný spôsob písania začiatočných písmen dá sa veľmi pekne odôvodniť.

Vo výraze *Pod Strážou* je veľké *P*, lebo nim sa začína vlastné meno (ale potom prečo *republika Československá*?), *S* je veľké, lebo v slove *Stráža* už sa necíti význam obecný; vo význame *Medzi potoky* cíti sa ešte obecný význam podstatného mena a preto je malé *p*.

Nová Hora je dedina, obidve slová majú význam mena vlastného, teda obidve začiatočné písmená sú veľké. Proti tomu *Biela hora* je vrch, prídavné meno je významu vlastného a podstatné meno významu obecného, teda prídavné meno s veľkou, podstatné meno s malou začiatočnou písmenou.

Iné je vraj *bratislavský okres* a iné *Trenčianska stolica*. V prvom výraze slovo *bratislavský* je prídavné meno, odvodené z vlastného mena zemepisného, v druhom výraze *trenčianska* je prídavné meno významu vlastného.

Nové mesto je časť Prahy alebo časť niektorého iného mesta, ale *Nové Mesto* je obec pri Váhu. (Že môžeme písať aj *nové mesto*, to nech nás nemrzí; každý vie, že na pr. vo vete „Obyvatelia si postavili nové mesto“ niet vlastného mena.)

Svätý Martin je mesto, *svätý Martin* je biskup toursky. V prvom páde prídavné meno je významu vlastného, ale v druhom nie.

Keď píšeme *Republika*, musí byť veľké písmeno, lebo „pri stručnom vyjadrení píšeme podľa smyslu s veľkým písmenom“; vo výraze *republika Československá* niet tohoto stručného vyjadrenia a slovo *republika* nenadobudlo významu mena vlastného.

Ako vidíme, Pravidlá slovenského pravopisu odôvodnili všetko, a to veľmi dôkladne. John Stuart Mill, pisateľ Systému logiky deduktívnej a induktívnej, mal by z presného, vedeckého, logického odôvodnenia opravdivú radosť. Lenže — a tu je chyba — koľkí z tých, ktorí píšu po slovensky a mali by poznať slovenský pravopis, nie sú práve prílišnými logikmi, a logika im robí neprekonateľné ťažkosti!

Koľkí si budeme vedieť ustáliť, či niektoré podstatné meno, užívané v pomiestnom mene, stratilo a či nestratilo svoj pôvodný význam obecného mena. Koľkí si budeme vládať zapamätať, že iné je *Biely Potok* a iné *Biely potok*! Prečo si obťažovať pamäť, že inak treba písať shodný adjektívny prívlastok okresu a inak stolice (*bratislavský okres*, *Bratislavská stolica*; že brati-

slavský rožok napíšem s malým *b*, je každému jasné)? A keď môj sused Martin je ani najmenej nie svätý, prečo by nemohol byť *svätý Martin Svätým Martinom*, i keď nikdy nebol v Turčianskom Sv. Martine.

Nerobme, prosím, pravopis výsadou graduovaných ľudí!

Preto najsprávnejšie by bolo uplatniť dôsledne takéto pravidlo: vlastné meno píšeme veľkou začiatočnou písmenou; ak je vlastné meno složené, každé slovo v ňom píše sa veľkou začiatočnou písmenou. Mali by sme teda písať: Pod Strážou, Medzi Potoky, Nová Hora (dedina), Biela Hora (vrch), Bratislavský Okres, Bratislavská Stolica, Liptovský Seniorát, Spojené Štáty Severoamerické, Republika Československá a pod.

Neboly by výnimkou ani mená spolkov, spoločnosti, ani tituly kníh, skladieb, diel umeleckých, časopisov, modlitieb. Písali by sme teda: Matica Slovenská, Jednota Českobratská, Ministerstvo Školstva a Národnej Osvety, Slovenské Pohľady, Národné Noviny ap. Aspoň by sme sa vyhli takým nesrovnalostiam, aké máme dosiaľ, keď píšeme síce Slovenské pohľady, ale skracujeme Sl. Pohľ. i SP.

Ak sa podarí prijať túto zásadu v opravených Pravidlách, slovenský pravopis bude aspoň v tejto veci jednoduchý, každému zrozumiteľný, a nebolo by to nevedecké a tobôž nie nelogické, ale praktické. A najviac písanie vlastných mien prestalo by byť eskamotérskym výkonom ako dosiaľ.

Ako počť, Pravidlá slovenského pravopisu preto prijaly teraz platné predpisy o písaní vlastných mien, lebo Česká akadémia vied a umení podobné pravidlá ustálila pre český pravopis. Jednoduchšie pravidlá pre slovenský pravopis nebolo možné ustáliť, lebo sme — v zajatí Českej akadémie.

Nezostáva teda nič iného, než alebo presvedčiť Českú akadémiiu o nemožnosti jej složitých pravidiel, alebo vyprostiť sa zo zajatia.

Písanie veľkých písmen nie je špeciálnou ťažkosťou iba slovenského pravopisu. Aj v pravopisoch iných rečí najde sa veľa nedôsledností. Ale praktičnosť žiada si, aby sa táto otázka riešila s konečnou platnosťou. Správne by bolo, keby vo všetkých európskych rečiach boly jednotné, jednoduché pravidlá písania veľkých začiatočných písmen. Terajší stav je príčinou veľkých nedôsledností a ťažkostí, ktoré by sa rozhodne mali odstrániť tak, aby pravidlá boly každému jasné.

Tieto poznámky nech sú podnetom k diskusi!

Slovenské záujmy veru nie tí budú brániť, ktorí zapredávajú slovenský jazyk. Už z minulosti máme dôkazy, že v ťažkých chvíľach z odporníkov slovenčiny nebolo nikoho medzi obrancami národnej veci.

Jozef Škultéty.

SPISOVATELIA A SLOVENČINA.

Keď sa vlni v prvom čísle Slovenskej reči poukazovalo na slovenčinu našich spisovateľov, niektorí namietali, že nebolo vari spravodlivé brať hneď pod pero práve spisovateľov...

Spisovatelia sú skoro u každého národa zároveň nositeľmi jazykovej kultúry; v prvých dobách to bola ich prvá a hlavná povinnosť. Umenie spisovateľské je umením slova a spisovateľ teda umelcom slova. Každé umelecké dielo musí byť aj navonok dokonalé. Keby sme videli akokoľvek peknú sochu a našli by sme na nej hneď na prvý pohľad hrubé chyby, silne rušiace dojem z diela, pripísali by sme to neopatrnosti alebo aj nedbalosti tvorcovcej. Sú to chyby, aké kritika nemôže nikdy odpustiť. Ešte horšie je, keď v literárnom diele, ktoré je umelecky hodnotné, najdeme rečové poruchy, nedôslednosti, chyby, slohové barbarizmy, na aké nie sme v priemernom slovenskom spise privyknutí. Ruší nám to dojem a mienku o umeleckej hodnote diela. Takéto chyby pochádzajú nie tak z nevedomosti ako skôr z nedbanlivosti a rečovej neprepracovanosti. Často je na vine aj nakladateľstvo, ktoré by opatrnou korektúrou rukopisov pred ich vysádzaním mohlo väčšinu chýb odstrániť. Ale niekedy autor nechce dovoliť nijaké opravy v svojich rukopisoch. V každom prípade zaslúži ostrej kritiky kniha, nedobrá so stránky rečovej. Sú isté rečové znalosti, ktoré aj spisovateľ musí mať, keby nie, má si ich doplniť.

Každý spisovateľ, i najnadanejší, takéto požiadavky musí uznať. A keby jeho vedomosti tomu nevyhovovali, vie si najstť spôsob, aby jeho literárne dielo bolo s každej stránky umeleckým a hotovým, teda formálne dokonalým.

Všimnime si rečovej stránke jedného rečove menej prepracovaného diela spisovateľa, ktorý ináč patrí k našim najlepším súčasným umelcom a ktorého niektoré spisy vyšly temer vo vzornom vydaní.

Jégé: *Svätopluk*. Praha 1928. Vydala *Družstevní práce*.

Hláskoslovných chýb nie je mnoho a môžu byť zavinené aj tlačou, ale niektoré nemožno len na ňu svaťovať. Upozorníme aspoň na dôležitejšie chyby.

Tak nepovie sa v slovenčine — barbársky 51, zdálo 130, hodvabný 41, rozevrely 132, uzemčistý 25, šatôčkou 53, týč, týčov 53, zvýřit (v srdci) 162; ale: *barbarský, zdalo, hodvábny, rozovrely, územčistý, šatočkou, tyč, tyči, zvířit*. Taká nedôslednosť je aj v užívaní spoluhlások: spodňou 25, ale: bezprostrednom 127 m. *spodný, bezprostredný* (alebo podľa staršieho spôsobu: *spodní, bezprostrední*); zružovenú (tvár) m. *zružovelú*; ďalej: pozamrzanej (vode) 185 m. *pozamřzanej, vierozvestov* (dôsledne) m. *vierozvestcov*; nepekne pôsobí takáto chyba: svätého písma 175 m. *Písma*.

Viac je už tvaroslovných a lexikálnych nedopatrení, na pr. zámena rodu: *rada* Kojatových člnov 153, knieža je zdravé, je ešte trochu slabé 140 m. *rad*, *ten knieža*. Chybné tvary podstatných mien sú: ku zápasíšti 128, hladkala kniežati hlavu m. *zápasisku* (alebo *zápasíštu*), *knížafu*. Iné chybné tvary sú: vystrojoval slávnosti 49, lužeš 201, zvefatok 175 m. *vystrájal*, *luhás*, *zveladenie*. Zlé slová: neznajú 80 m. *nepoznajú*, *zapričiňoval* veľké potešenie 97 m. *spôsoboval*..., spal, chrápajúc pri stole, *tvoriac* predmet posmechu 211 m. „*súc* predmetom posmechu“.

Zaujímavejšie sú syntaktické a slohové zvláštnosti knihy.

Nesprávne užívanie *genítiu záporného* tam, kde ho netreba: že Mojslavovi *nedodrží* sľubu 13 m. *sľub*; nemáš pravdy 29 m. *pravdu*, nemenil tak ľahko svojich citov 184 m. *svoje cify*, ale ju opustil bez toho, aby bol prijal jej najnežnejších darov 24 m. *najnežnejšie dary*. — Mýlne slovo vo väzbe: Góti boli vyobliekani s tým najkrajnejším (tak!) bohatstvom 51 m. *čo najnákladnejšie* (alebo: *veľmi bohato*).

Chybné *krátenie viet* *priechníkom*: Mnohým sa zdálo, že *otvoriac sa brány* nebies, *vznievajú* z nich *chóry* anjelov 51, Efebos pritisol na okrasu dveri paláca, a *ony sa otvoriac*, *vošli* na chodbu, vykladanú 57, Nemcov nenávideli a jednako, *bojac sa* ich, *rozkazujú* mu *oni* 138... Nikde tu nemožno užiť *priechníku* v tej väzbe, akú nachádzame.

Divne zneje u autora záporná veta po spôsobe reči *románskych*, čoho v slovenčine vôbec niet: Holeša *nepodporujú* *len* traja kmeti, aj to... 56 m. *podporujú* iba; *nemám* z Byzancie *len* šiestich kováčov 116 m. *mám* len...; *nevyhrali* *len* to, že ich 153 m. *vyhrali* len to, že ich... Všetky tieto väzby záporu sú pod vplyvom románskych jazykov, na pr. franc.: *il ne faisait que*... V slovenčine to zneje podivne. Dá sa aj v slovenčine spraviť podobný zvrät, ale treba mať dva prísudky, na pr.: Nič nerobí, len pije... Ale to sú už dve vety.

Nedobre kladie autor rozšírený prívlastok medzi substantívum a predložku: a vyšiel so svojou družinou *na* biednymi, drevenými chalupami obrúbenú *ulicu* 14 m. vyšiel *na* *ulicu*, *obrubenú*...; keď prišli *do* kruhovite stavanej *osady*, v ktorej vošli *do* pomerne veľkého dreveného *domu* 17 m. *do* domu...; a slnce príjemne hrialo, blýskajúc *dúhove* *na*, ešte pozamrzanej *vode* v mlákach a v jarkoch 185 m. blýskajúc *na* *vode*... (Práve tak v Kráľovi Svätoplukovi od I. *Sfodolu*: Viem o vám neznámych *veciach* 10 m. viem o *veciach* vám neznámych.)

Veľmi neslovensky znejú väzby: *bez toho, aby mali možnosť* *ho* dostihnúť 153 m. *bez možnosti*...; Svätopluk si zaumienil na radu Slavomíra, že sa *pokúsi o to, zaujať* miesto Kojatovo 154 m. že sa *pokúsi* zaujať; trochu poroztvorené pery *zdały sa volať a túžiť* 197 m. akoby boli volaly a túžily.

Nakoniec uvediem dva odseky z celku: A potom zdalo sa mu, že *nemal* ani tušenia, že by žena mohla *zvýriť* (!) v srdci a

v celom bytí človeka také túžobno-slastné pocity, že by vďačne bol zahynul“ 162; a vošiel do havrannej svetlice, ktorej vchod od dverí bol zastretý ťažkou záclonou, ktorú odhrnúc videl miestnost polotemne osvetlenú svitom mesiaca, ktorý bol okolo lôžka pribarvený červenými škvrnami, ktoré hádzaly na tepichy a kožušiny plamienky kahancov a kandelábrov...“ 134. Hromadenie rovnakých predložiek alebo vzťažných zámen vo vete pôsobí už i zvukove nepekným dojmom, preto treba sa tomu podľa možnosti vyhýbať.

Lenže netreba sa nad tým veľmi pozastavovať. Jégé má slovenčinu dobrú, z najčistejších a nebolo by možné najst toľko zlých príkladov v ostatných jeho knihách. Zato by sme mohli citovať celé strany rečové nedobrej prózy z iných našich mladých autorov. Neuškodí veci, keď si toho budeme všímať. Náročky sme si vybrali dielo dobrého nášho spisovateľa, aby sme ukázali, že niekedy aj dobrý autor schybi.

Belo Letz:

NIEČO O NAŠICH GRAMATICKÝCH NÁZVOCH.

Hoci náš samostatný život literárny počíta už skoro sto rokov, nemôže sa nijako tvrdiť, že máme úplné a svojské názvoslovie v každom vedeckom odbore. Stále počuť hlasy, že najmä prírodné vedy majú s tejto stránky bolestnú medzeru. Nie div. Naša národná minulosť nežičala vývinu vied. Nebolo našich vysokých, ba ani stredných škôl. Veď i krátku pôsobnosť troch slovenských gymnázií z čias maticných zdôrazňujeme ako opravdovské a priskoro zbledlé zore svojho dobrobytu.

Osožné, no predsa niekedy pridiletantské snahy o slovenskú vedu pred prevratom nesmú sa zaznávať. Veď ich pestovatelia, hoci mali trnité podmienky, vykonali vo vedeckej spisbe nad svoje sily. Okrem rýdzeho štúdia popularizovali s vlasteneckým zápalom výsledky svojho badania. Mohli za to, že ich zámerly vytvoril ohnisko vedeckej práce v Matici strokotaly? A keď sa učenému A. Kmeťovi pošťastilo r. 1895-ho založiť Muzeálnu slovenskú spoločnosť, nebolo už dost oráčov a veľa ostalo na úhore.

Teraz máme už, pravda, aj univerzitu v Bratislave. No niet pri nej na pr. prírodovedeckej fakulty, ktorej učenci by nám vytvorili terminologiu prírodných vied, ale na filozofickej fakulte sú lingvisti, ktorí by mohli veľa vykonať, keby si povšimli túto vznešenú úlohu, ktorá je tiež ideálom vedeckých odborov oživovenej Maticy.

Zo všetkých náuk pomerne najustálenejšie názvy má azda naša jazykoveda, hoci aj tu treba ešte veľa dopĺňať a naprávať. Azda ani nie preto, že by jej pestovatelia boli mali onakvejšie

podmienky vedeckej práce. Okolnosti ich nútily bedlivo skúmať stavbu a ducha našej reči. Už Bernolák, Štúr a Hodža museli filologizovať, aby nielen opodstatnili rozhodný svoj krok, ale ho aj bránili. A kto by chcel vniknúť do dejín gramatickej terminológie slovenskej, ťažko by sa prebíjal cez mnohé knihy, ktoré sa písaly často s väčšou láskou ako učenostou. A koľko všakových gramatik vyšlo po prevrate pre školské a súkromné štúdium? Istotne viac, ako všetkých ostatných vedeckých našich kníh dovedna. Ale nech sú už akékoľvek hlboké korene jazykovej robotlivosti u nás, nemôže sa tvrdiť, že všetky gramatické názvy sú uspokojivé. Prečo nie? Z veľa príčin zdajú sa vyčnievať: mladost našej spisovnej reči, nedostatok takej ustanovizne, ktorá by bola dosiaľ jazykovednú činnosť úplne sústredňovala, riadila a uzakoňovala, ale najmä fakt, že sme dosiaľ nemali takého jazykopytca, ktorého autorita by bola väčšia, ako sila ozveny vášnivých národných a, bohužiaľ, i politických bojov slovenských. Nie je zdravé, že pri každom vedeckom podnikaní naša inteligencia zasahuje politickými motívami, hľadá ich aj v diele učencom, a to často i vtedy, keď ho vedie jediná snaha: položiť polienko na ťažko zapálenú vatru slovenskej vedy.

Veľkou chybou našich gramatických názvov je, že sú nedjednotné. Majú, pravda, dosť už vykryštalizovaný základ, ale často ani pre axiomy nieto pevného termínu.

Podivajme sa na pr. na sám názov *mluvnica*. Proti nemu sa uvádza, že je neslovenský, lebo koreň *mluv-* nemá podkladu v hovore pospolitého ľudu slovenského, ale aj hláskoslovne *u* v *mluv-* vyníma sa ako cudzie. Czambel, ktorého pokladáme za autoritu v týchto otázkach, má v svojej Rukoväti (Turč. Sv. Martin, 1902) obidve podoby: *gramatika* str. IV. i *mluvnica* 109, 323; koreňu *mluv-* sa teda nevyhyba a čítame: obecná mluva 6, 41, mluva znáša 6, mluvidlo 6, v terajšej mluve 108, *mluvnická* podoba 146, *mluvnický* rod 146 a pod.

Choval sa takto dlho trpne k týmto tvarom asi preto, že nechcel dať prednosť cudziemu slovu *gramatika* pred slovanským slovom, čo aj neznámym v ľudovej reči na strednom Slovensku.

Keď sa teda v poslednom čase uplatňuje názov *gramatika* a ustupuje koreň *mluv-*, vynorujú sa otázky: Máme zavádzať medzinárodné názvy všade tam, kde zistíme neslovenskosť v svojom názvosloví? Nebolo by azda lepšie uchovať ustálené podoby, hoci sa nepáčia? Bola by ešte tretia možnosť: vytvoriť nové slovo, ktoré by vyhovovalo duchu našej reči. Keby sa vžilo, mali by sme dôkaz, že tento postup je dobrý, lebo by znamenal zdravé obohatenie našej reči.

Ešte citeľnejšiu neshodu vidíme pri ostatných názvoch našej gramatiky, najmä ak sú zriedkavejšie a krátka osobitná naša tradícia ich nestihla ustáliť. Porovnajme si na dôkaz tohto tvrdenia niektoré termíny z Czambelovej Rukoväti s termínmi Damborského Slovenskej *mluvnice* (I.—II. diel, 5. vyd. v Nitre 1930).

Medzi vydaním týchto gramatik neminulo takmer triať rokov, a keďže je rozdiel v názvoslovi. Hoci sa Damborský nepochybne usiloval nenarušiť v základoch dielo Czambelove, ale v ňom pokračovať a ho zdokonaľovať, neostal mu vždy verný v názvoslovi, lebo vplývaly naň tiež iné vzory. Podstatnejšie rozdiely: litera Cz. 4, písmeno Cz. 62 = písmeno (litera) D. 91,* forma 4, tvar 30 = tvar, podoba I, 163; gruppa spoluhlások 5, = spoluhlásková skupina I, 66; hláska sa smliaždi, 6 = splýva I, 122; slovotvorná prípona 7 = kmeňotvorná prípona I, 107; prítomný čas ukazovací 8 = oznamovací I, 279, obmäččovací znak 17 = mäčči I, 70; pôvodný sklad slova 22 = složenie I, 22; položiteľ 24 = prvý stupeň I, 226; miešaná deklinácia 89 = skloňovanie složené I, 211; poriadkové čísla 92 = radové číslovky I, 248; dávnominulý čas 98 = predminulý čas I, 279; stav trpný 98 = pod i stav I, 280; osobová prípona 99 = koncovka prítomníka I, 202; príznak rozk. spôsobu 108 = koncovka rozk. spôsobu I, 267; pokračovacia činnosť slovesa 136 = trvacia I, 259; srovnávateľ 152 = druhý stupeň I, 220; svrchovateľ 152 = tretí stupeň I, 220; slovesá jednodobé 169 = okamžité I, 259; slučovanie slov 184 = složenie slov I, 108; prosté príslovky 185 = jednoduché I, 324; predstavok = prístavok II, 30; záporie vety 253 = záporové vety 206; prostá veta 257 = jednoduchá veta II, 14; pobočná veta 257 = vedľajšia veta II, 55; úhrnnosť 146 = hromadnosť 166; uvadzacie 266 = úvodzovky II, 90 atď. Menšie rozdiely, ktoré sú jednako len svedectvom rozličnej mienky o vyjadrovacej možnosti oboch autorov: obmäččuje 4 = mäčči I, 34; predchodiaca hláska 4 = predchádzajúca I, 63; strednoslovenská 4 = stredoslovenská I, 11; prízvukovaná slabika 4 = prízvučná; pripodobiť sa 6 = spodobovať sa I, 63; prítomný priechodník 8 = priechodník prítomný I, 269; rozdeľovanie slabík 13 = delenie slabík I, 71; výslova 17 = výslovnosť I, 17; nedokonané slovesá 20 = nedokonané I, 250; dokonané slovesá 20 = dokonané I, 259; osobové zámeno 23 = osobné zámeno I, 126; splynulé hlásky 25 = splývajúce hlásky I, 66; pohyblivá samohláska 48 = pohybná I, 218; slabika sa predlži 54 = dlži I, 98; prípona sa prikráti 57 = skrácuje I, 74; nominatívová koncovka 63 = nominatívna; zámenové skloňovanie = skloňovanie zámen I, 224; sklonená a nesklonená forma 11 = sklonná a nesklonná I, 322; rozčlenovacie 91 = rozčlenovacie I, 249; rovnoznačné slovo 143 = súznačné I, 147; minulý priechodník 177 = priechodník minulý I, 270; príslovečné určenie 195 = príslovkové II, 24 a iné.

Niektoré svojské výrazy Czambelove najdeme u Damborského iba výnimočne, ako: hláska vyznieva 4, zodpovedajúce hlásky 5, slabika je predložená 13; striedok slova 14; forma príslovkovitá 15; hláska prechodí (vo význame „mení sa“), záslovie 22,

* Pred znakom rovnosti uvádzam príklady z Rukováti, po ňom z Damborského Slovenskej mluvnice (I—II. diel).

koncovka sa odhadzuje 24; ší sa priráža k pozostatkom 24; záslovné g (ktoré je na konci slova), rozvoj pravopisný 31, životné osobové 46, vyhadzovať hlásku 48; slová sa kolišu 64, prípona sa rozkladá (-ám -iam), mieša 58; koncovka sa odhodí 63; výpočatie = odsek 78; náslovný živel pádov 82; holé značenie slova 93; zosobené zvieratá 104; podoby prísastové 118, postaviť pravidlá 126; predražanie slovice 143; prízvuk sa pošmykuje 194; genitív počahu 219; menový doplnok 222; osobné podmety 234.

Z uvedených hojných príkladov ľahko vidieť, že je nadostať nesrovnalostí v týchto dvoch dielach, ktoré svojou obľúbenosťou alebo rozšírenosťou tvoria dôležité medzníky vo vývine našej gramatiky. Niektorý pochop vystihol lepšie Czambel, iný zasa vhodnejšie Damborský. Czambelova úloha bola ťažšia, ale vďačnejšia. Bol priekopníkom rečovej nauky u nás. Usiloval sa vytvorit i osobitnú gramatickú frazeológiu slovenskú. Pravda, niekedy je akosi nezvyčajný svojimi zvratmi (odhadzovaním, pošmykovaním, rozmliažďovaním ap.), ale ukázal cestu, po ktorej majú ísť naši gramatikári.

Nechcime tvrdit, že Damborský pekné toto dedictvo veľmi zanedbal, no rozhodne ho nezvedadil, hoci chcel priložit k nemu všeličo nového. Nebol oduševnelým a priamym pokračovateľom Czambelovým, hoci sa isto učil od neho. Túto okolnosť badať na jeho reči, na duchu jeho gramatických paragrafov, ale i na názvoch, ktorými narábal.

A tak, bohužiaľ, v dvoch gramatikách, blízkeho časového odstupu svojim vydaním, a to v dielach teže reči, zisťujeme až prílišnú rozličnosť termínov, čo ťažko je zdravý stav. I musíme ho odsúdiť, lebo vnáša neporiadok, zanedbáva a porušuje osoznú a prirodzenú kontinuitu a tak škodí jednotnosti a ustálenosti našej gramatickej terminologie, ktorú zatláča ďaleko od potrebnej a ideálnej jednotnosti.

P. P. Zgúth:

VŠEOBECNÉ POZNÁMKY O PREDLOŽKÁCH.

Nebude azda od veci, keď súhrnne a stručne upozorníme na nesprávne používanie predložiek, zahniezdené do živej i spisovnej reči.¹ Poučenie berme z ľudovej reči, kde kazy nemaly vplyvu. Hoci ojedinele o mnohých z nich pisalo sa už v tomto časopise, jednako zopakovanie poslúži dobrej veci. Obmedzime sa iba na najčastejšie užívané.

1. Namiesto predložky *k (ku)* v istých prípadoch upotrebme predložku *na*, vtedy, keď sa spýtame: *na čo ti je to?* a nie:

¹ Tieto poznámky zostavil som podľa tradovaného dobrého úzu, najmä podľa Czambela, a podľa vlastných skúseností.

k čomu ti je to? Príklady: to mi je *na* úžitok, *na* zdravie, *na* potešenie, a nie: *k* úžitku, *ku* zdraviu (zur Gesundheit!), *k* potešeniu; pripíjali mu *na* slávu, nie: *k* sláve; podobne: *na* žiadosť, *na* rozkaz, *na* prosbu; ideme *na* stanicu, miesto: *k* stanici. Chybné je upotrebovať slovesné podstatné meno s predložkou *k* (*ku*); tu je *k* dostaniu miesto: tu dostať; tu je *k* videniu miesto: tu vidieť; izba *k* vydaniu miesto: izba *na* vydanie... ap.

2. Merajúc dĺžku, upotrebme miesto *k* (*ku*) predložku *po*; od cesty *po* potok, nie: *k* potoku; udávajúc smer cesty miesto *k* (*ku*) predložku *na*; cestujem *na* Žilinu, nie *k* Žiline... atp.

3. Predložka *na* nemá sa užívať v složení *až* (*až na*), ale miesto nej: *okrem*; *okrem* jedného všetci boli prítomní, a nie: *až na* jedného...; miesto *až na* užívajme *až do*: zmokol *až do* kože, vypil *až do* dna. Predložku *mimo* viažme vždy s genitívom: *mimo domu*, *mimo záhrady*, nikdy nie s akuzatívom: *mimo dom*, *mimo záhradu*... ap.

4. Neužívajme predložku *od* v složení: páni *od župy*, *od súdu*, *od úradu*, ale: *zo župy*, *zo súdu*, *z úradu*... alebo s prídavným menom: *župní*, *súdni*, *úradní páni*.

5. Predložka *okolo* je pôvodne príslovkou miesta, a preto platí o nej, čo platí o príslovkách *hore*, *dolu*, *von*, *preč*. Predložka *okolo* neužíva sa, keď jej význam je jasný z dokonavého slovesa, teda nie: *obišiel som okolo domu*, *záhrady*, *poľa*, ale: *obišiel som dom*, *záhradu*, *pole*; ináče správne je: *išiel som okolo domu*, *záhrady*, *poľa*; užíva sa i vtedy, keď sloveso nemá miestneho významu: má *okolo* šesť rokov, bolí *ma okolo* srdca, má sa *okolo* dievčat. Hovoríme a píšme: robím *po dome*, *v záhrade*, *v poli*... ap. miesto: *okolo domu*, *záhrady*, *poľa*... ap.

6. Keď predložku *po* vyslovíme s číslovkou, vyslovíme číslovku *len raz*: *po jednej* korune, *po dve* koruny, a nie: *po jednej a jednej* korune, *po dve a dve* koruny. Ešte horšie je *vynechať* predložku *po* a *dva razy* vysloviť číslovku: chlapi dostali *jednu a jednu* korunu, *dve a dve* koruny, ale: *po jednej* korune, *po dve* koruny.

7. Namiesto predložky *pre* užívajme pri slovesách pohybu predložku *po*; išiel *po* mäso, *po* soľ, *po* vodu, a nie: *pre* mäso, *pre* soľ, *pre* vodu, lebo predložka *pre* značí príčinu: potrestali ho *pre* neposlušnosť, *pre* lenivosť, *pre* krádež... ap.

8. Chyba je užívať predložku *pod* pri číslovkách miesto predložky *od*, nehovoríme: nepredám ich (voly) *pod* tristo korún, ale: *od* tristo korún, *níže* tristo korún.

9. Predložku *za* užívame namiesto predložky *okolo* a *k* (*ku*). Miesto: sadli *okolo* stola, zasadli *k* stolu, hovoríme: zasadli *za* stôl, alebo bez predložky: zasadli *stôl*. Ak označujeme ňou čas, píšme: *za* cisára Augusta, *za* reformácie, a nie: *za času* cisára Augusta (ešte horšie: *za času panovania* cisára Augusta), *za doby* reformácie.

10. Obsah nádoby označujeme tiež predložkou *za*; vypil

za pohár vody, vína, za hrniec mlieka, a nie: vypil *pohár* vody, vína, *hrniec* mlieka, lebo pohár, hrniec vypit' nemožno; tu *za pohár, za hrniec* je prívlastkom k predmetu v zápornom genitíve = *mnoho* vody, mlieka. Predložka *za* a vôbec predložky neviažu sa s 1. a s 5. pádom, preto nehovorme: čo je to *za žena*, čo je to *za chlap?! ale: čo je to za ženu, čo je to za chlapa?!*

11. Nepravá predložka *k vôli* môže stáť pred menom i za menom: k vôli otcovi, otcovi k vôli; užíva sa len pri osobách; k vôli matke, bratovi, priateľovi; pri veciach je nemožná, lebo nemajú vôle: *k vôli zisku, zárobku* = *pre zisk, za zárobkom*; to platí aj o predložke *voči*.

12. Predložky treba vypisovať, i keď sa opakujú: chodím do školy (učňovskej) *v* pondelok, *v* stredu a *v* sobotu, nie: chodím do školy v pondelok, stredu a sobotu — lebo vynechávaním sa výrazy okypťujú; ale zbytočné sú pri prívlastkoch predložkového mena: na horách *na* vysokých rastie kosodrevina. Ale ako nemáme vynechávať predložky, tak podobe nesieme vynechať meno, teda nie: oni boli za i proti mne, ale: oni boli *za mňa* i *proti mne*.

13. Nehovorme: cestou licitácie, cestou správy ústavu, ale: *na licitácii, prostredníctvom správy ústavu*.

14. Neužívajme :	ale radšej :
<i>ohľadom</i> tej veci	<i>o</i> tej veci, <i>v</i> tej veci
<i>cieľom</i> zisku, zárobku	<i>pre</i> zisk, <i>za</i> zárobkom
<i>následkom</i> choroby	<i>pre</i> chorobu
<i>následkom</i> neopatrnosti	<i>z</i> neopatrnosti
<i>následkom</i> hladu	hladom
<i>(na) vzdor, napriek</i> zákazu	<i>proti</i> zákazu (proti s 3. p.);
(napriek s 2. p.)	
<i>v páde</i> neúrody	<i>za</i> neúrody
<i>pomocou</i> slovníka	so slovníkom
<i>pomocou</i> električky	elektrikou
<i>za</i> týchto okolností	<i>v (pri)</i> týchto okolnostiach
<i>dľa</i> mojej vedomosti	<i>mojím vedomím</i> .

Anton Jánošík.

NIEČO ZO ŠKOLSKEJ SLOVENČINY.

Kto pobudol nejaký čas vo Francúzsku a aspoň zďaleka pozoroval pomer školovaného Francúza k svojej spisovnej reči, nemohol nezbadat u neho veľké porozumenie pre čistotu (la pureté) francúzštiny. O ňu sa všade dbá, ale najviac v školách. Ešte aj univerzitní profesori pri oprave domácich úloh (lebo tam aj na univerzite poslucháči filozofie píšú domáce úlohy) často upozornia rodeného Francúza na nejaký zlý výraz a po-

známenajú: „Ce n'est pas le français pur.“ — Ale čistotu reči strážia si ešte aj pri spoločenskej, ináč dost rozšírenej slovnej hre. Keď hádané slovo, ktorého počet slabík určuje sa vrhaním kocky, nezdá sa znieť dost francúzsky, idú ho pozrieť do slovníka.

Podobne aj my Slováci máme dbať na čistotu svojej materskej reči, lebo len na takú nepokalenú budeme vedieť byť hrdí. Žiaľbohu, my sa ešte, keď ide o čistotu reči, nemôžeme celkom opierať len o slovník, ale aj o zdravý, jadrnú, nepokazenú ľudovú reč. Z nej máme povytahovať všetky slová, súce pre spisovný jazyk. Takéto slová potom máme dôsledne užívať. Myslíme, že toto každý musí uznať, kto je ozaj priateľom slovenčiny, nech už má náhľad na ňu akýkoľvek. Takto sa na vec díval aj Jaroslav Vlček a my sa chceme podľa možnosti o neho opierať v tomto článku.

Neškodilo by, keby sa na školách pri slovenčine trochu viac pozornosti venovalo aj ľudovej reči.

*

Loď pluje. — V škole často prichodí výraz „loď pluje“. Slovenský študent v prvej chvíli nerozumie mu jasne; v duchu sa začne sám seba pýtať, či je to možné, aby loď „plula“, keďže v slovenčine jestvuje iba plúť-plúvať, a nie plúť vo význame plaviť sa, plávať.

Sloveso *plúti-plouti v češtine je prvotné, základné; v slovenčine už ho niet, lebo v slovenčine mnohé prvotné slovesá (na pr. *krásti*) zanikly a miesto nich máme iné tvary, utvorené z tohože koreňa (na pr. *kradnúť*). Podobne druhotné, odvodené formy od základného slovesa praslov. *plúti v slovenčine sú *plynúť*, (od)plaviť, plávať.

Príbuznosť českých tvarov *plouti*-*plynouti* vysvetlíme jednoducho striedaním *u-y* (ako č. *sluch*-*slyšeti*); striedanie *y-av* pre slovenčinu v koreni *ply(núť)*-*plav(it)* je trochu spletitejšie, nakoľko tu treba predpokladať prechodný stupeň koreňa *plov-*, z ktorého predĺžením samohlásky *o* vzniklo *pláv-*: *plynúť*-(od)-*plaviť*-*plávať*. Ten istý hláskoslovný zjav je aj pri slovese *byť*-(od)*baviť*-*zabávať*.

Úzus ľudovej reči: Mačka pláva cez potok. Odplavil som zastavené poleno a potom sa plavilo ďalej.

Aj pre spisovnú slovenčinu nech platí, že *živočísi plávajú*, *neživé veci plavia sa*, a preto aj loď plaví sa a „nepluje“.

Žiakovská knihovňa. — Na slovenských školách miestami uvidíme nad dverami niektorej siene nápis „Žiakovská knihovňa“. Obidve slová neslovensky tvorené! Miesto adjektíva „žiakovský“ je správne *žiacky*, ako je aj v Pravidlách slk. pravopisu; miesto slova „knihovňa“ zasa slovensky častejšie je *knižnica*, pretože je tvorené na spôsob starších slov, a tým aj naisto slovenskejších, na pr. *pokladnica* a pod. Slová na *-ovňa* sú mladšieho dáta a tvoria sa najšťastnejšie zo slovič VI. triedy, na pr.: *pracovňa*, *študovňa*, *poistovňa*, ale tiež *sokolovňa*, *orlovňa* a iné.

Aj Jaroslav Vlček uznáva nepriamo tvar knižnica za lepši, lebo ho dôsledne užíva v svojich Dejinách literatúry slovenskej (Turč. Sv. Martin 1923). Na príklad: v knižnici kapituly pražskej (str. 5), v domácej knižnici (str. 86), Jeho (Rešetkova) bohatá knižnica (str. 394) a inde.

O tom, že slovo knihovňa je nové, svedčí aj tvar *knižník* (= knihovník), keďže pochádza zo substantíva knižnica. Doklad preň má Tvrď v svojom slovníku (I. vyd., str. 165): Stal sa kňazom a knižníkom pri chráme. (Dbš. Príspevky k slovenskému slovníku.) Aj Mičátek ho uvádza v svojom Slovensko-ruskom slovníku: knižník = bibliotekár.*

Ani Vlček v svojich Dejinách nemá slova knihovník; vyhyba mu tým, že užíva miesto neho výraz „správca knižnice“ (str. 86).

Pofudnie. — Vidavame v škole tiež tvar „pofudnie“ s chybným *l*. Mnohých k nemu svádza česká forma *poledne* tým, že po hláske *l* v češtine nasleduje *e* a *zasa* v slovenčine iná hláska (*u*), a preto musí byť vraj *l*. Tu dajú sa svádzať prehlasovaním slabík *la-le*, *lu-li* (ľad-ľed, ľud-ľid), ktoré dovedna pomiešajú v tvare „pofudnie“. Pri tomto zjave nejde o nijakú prehlásku, ale o rozličné stupne kmeňotvornej prípony *u-* kmeňového substantíva. V slovenskom tvare *poludnie* je hláska *u* v plnom stupni, v českom v oslabenom na *ɚ*, ktorý sa vokalizuje v *e*. Odtiaľ čes. *poledne* a slk. *poludnie*, ale bez *l*, lebo prvá časť slova *poludnie* je starý *u-* kmeň *polɚ* a pri ňom *l* bolo vždy tvrdé, ako svedčia aj formy z neho pochádzajúce: *dopoly*, *od-poly*.

Pozdejšíe. — V škole takmer celkom zatíslo adverbium „pozdejšíe“ domáce, slovenské *neskoršie*. Jeho základ *pozde* (z tvaru *po+zde*) je už archaizmom v slovenčine. Nachádzame ho síce v starobyľom porekadle: Už je pozde, milý drozde (ale to je zjav ojedinelý); a miestami tiež v adj. *zdejší*, čo je tiež archaizmus.

Preto vždy užívajme dobré domáce adverbiá *neskoršie*, *neskôr*, *neskorej*, *neskoro*, a nie *pozdejšíe*, *pozde*, a tiež adj. *neskorší* a *neskorý* miesto *pozdejší* a *pozdňý*. — Na prvý pohľad zdalo by sa, že slovenčina adj. *pozdňý* si musí podržať ako slovo knižné, pretože nemá preň priliehavého výrazu. Ale v ľudovej reči je dobre známe adjektívum *neskorý*: *neskoré jablká* (dozrejú až na konci jesene).

Tu potom môžeme opraviť aj Jaroslava Vlčka, ktorý ináč veľmi dbal na čistotu slovenčiny: Starý Goethe... vyberajúci z orientu bohaté motívy k pozdnej svojej lyrike (50) miesto *k neskorej*; Sládkovičove *pozdnie kvety* (294) miesto *neskoré*; v *pozdnej jeseni* (364) m. v *neskorej* a inde.

Milostný román. — Podobne v literatúre prichádza adj.

* Matica slovenská má *bibliotekárku*, nie *knihovničku*! Red.

milostný vo výraze „milostný román“. Keď ho počuje slovenský žiak po prvý raz, celkom nie je s ním na čistom; myslí si, že v onom románe bude reč o nejakej milosti (božej, kráľovskej ap.). Plne mu rozumie až vtedy, keď sa dozvie, že adj. *milostný* je vlastne slovenské *ľúbostný*. Základ adj. milostný slovo milosť znamená prv v češtine aj jemnú lásku. V takom význame ho ešte užil Jablonský v svojej zbierke ľúbostných veršov „Písne milosti“.

V slovenčine miesto českého milostný máme užívať adj. *ľúbostný*, ktoré je odvodené z podst. mena *ľúbosť*, Nachádza sa ono v ľudových piesňach: *Ľúbosti, ľúbosti, mala som ta dosti...* (Škultéty: Veniec slov. nár. piesni.² 186.)

Dôsledne ho užíva aj Jaroslav Vlček v Dejinách lit. slovenskej: *ľúbostné verše* (142), *ľúbostný cit* (209), *ľúbostný živel* (263) a inde.

Upomienka či rozpomienka? — Na istom študentskom bankete žiak triednemu profesorovi venoval menší dar so slovami: „Nech Vám je tento skromný dar upomienkou...“ Onen žiak zaiste, keďže vravel slovensky, chcel povedať: *rozpomienkou*, *spomienkou* alebo už *pamiatkou*, a nie upomienkou vo význame slovenskom; však veru onen profesor žiakom nezostal nič dlžen. V slovenčine slovo „upomienka“ užíva sa, keď ide o upomínanie dlhu, ktorý treba platiť.

Taktiež chybné študenti si venujú knihy alebo fotografie „V upomienku“. V duchu slovenčiny malo by sa písať *Na rozpomienku*, alebo jednoducho *Na pamiatku*.

Pohádka. — Slovo to nedá sa zameniť so slovenským rozprávka, ako sa to robí v Poetike, učebnici pre stredné školy. Rozprávka je slovo ľudové a jasne vystihuje obsah slova, ktorý predstavuje v slovenčine; no nie tak pohádka, najmä keď ho porovnáваме so slovenskými slovami tohože koreňa (hád-): hádanka, hádať sa, hádať-uhádnuť a pod.

Aj Jaroslav Vlček má iba *rozprávku* v svojich Dejinách lit. slovenskej: *veršované rozprávky* (43), *rozprávky* (63), *rozprávka* (190) a inde.

Zvlášte-zvlášť. — Toto adverbium je neslovenské, ako na to poukazuje jeho pôvod. Ináče je to zmeravený tvar gen. neutr. z+vlášťa menného skloňovania, mäkkého zakončenia od adjektíva, pochádzajúceho z čl. vlášť = proprius, ktorého koreň vlast- je na príklad aj v slovenskom prídavnom mene vlastný. V češtine v predpokladanom genitívnom tvare *zvlášťa koncové -a sa prehlásilo po mäkkej skupine šť v -ě (e) (ako duša-duše-duše) a potom e zaniklo, a tak toto adv. má dvojaké tvary: *zvlášť-zvlášť*. Ním sa na školách vytiska slovenské *najmä*, čo je ináč veľmi vzácny starobylý tvar, lebo pochodí z *na+*imã* > *najmä* (porov. stč. jmě-jméno). Preto máme adv. *najmä* užívať (popri iných) miesto českého *zvlášť-zvlášť*, ako to robil dôsledne Jaroslav Vlček: Ale najmä do živého zatála jeho ‚Hronka‘...

(86), Najmä Chalupka má veľkú zásluhu o Ľudovíta (94); Účinkovanie Hurbanovo v Jednote sa týka najmä rokov 1836—1840. (106); Všeobecnú popularnosť zadovážila skladateľovi najmä najráznejšia z týchto piesní: ‚Hej, Slováci‘ . . . (223) a inde.

Formy *zvlášť* nemá sa užívať ani v smysle slovenského adv. *oddelene, osobitne, osebe a osve*, ktoré má aj Jar. Vlček: Znelky jeho (Kollárove) pôsobia každá osve (52).

Keďže adv. *zvlášť* je nové v slovenčine, tak musíme podľa možnosti vyhýbať i tvaru *zvláštny*. V ľudovej reči ho niet. Úzus: To je divný, čudný človek, alebo tiež neobyčajný. To je podivná, zriedkavá vec. Každé dostane osobitné miesto. — K tomu pripomeňme tiež nadpis básne Janka Kráľa: Zakliata panna vo Váhu a divný Janko.

Ako vidieť, adj. *zvláštny* v slovenčine je slovo učené, knižné, ktoré načim užiť iba vtedy, keď zaň niet dobrého, príliehavého slovenského výrazu. Dá sa tušiť, že za také ho pokladal aj Vlček v svojich Dejinách lit. slov., lebo mu vyhybuje, kde to ide. Ťažko by to išlo v prípade: Západní ten dialekt, so *zvláštnym* odtienkom trnavským, bol prvý krok . . . (34). Každý kmeň, teda i slovenský, má svoj *zvláštny*, s ostatnými rovnoprávny ráz (109).

Za knižné slovo treba pokladať tiež subst. *zvláštnosť*.

Upozornením na *zvlášť, zvláštny* chcel by som dosiahnuť, aby ony zbytočne neochudobňovali výrazové bohatstvo slovenčiny, lebo vytiskajú mnohé slová, ktoré majú väčšiu rozlišovaciu schopnosť.

JUDr. Fedor Jesenský,

BUDEME MAŤ PRÁVNICKÉ NÁZVOSLOVIE?

Dnes netreba vysvetľovať príčiny, prečo Slováci v niekdajšom Uhorsku nemali vlastného odborného názvoslovia, nielen právnického, ale i lekárskeho, technického a pod. Právom sa poukazovalo na to, že slovenčina je na odborné výrazy veľmi chudobná, ale vieme, že to nebolo jej vinou.

Keď prišiel prevrat, na súdoch a v úradoch sa už dávno neužívalo slovenčiny. Len jej poslední pamätníci — pozemkové knihy mali kde-tu v protokoloch slovenské zápisy. A tak vytisnutá z úradov a zo súdov ostala slovenčina len v súkromných advokátskych kanceláriách. Že sa tu nemohla vyvinovať, je prirodzené, lebo bolo veľmi málo advokátov-Slovákov, ktorí aspoň so stránkami užívali slovenčinu. Ale aj oni pri známých existenčných pohonoch mali dosť materiálnych starostí, než aby sa mohli starať o právnické názvoslovie. A pri zmaďarizovaných súdoch a úradoch, ktorý Slováč by sa bol opovážil robiť na vtedajšie pomery takú neplodnú vec, o ktorej musel byť presvedčený, že ju nikdy nebude môcť v živote uplatniť?

Potom, keď sa slovenčine otvorily možnosti, pre nedostatok sil nevyvíjovala sa tým tempom a v tom smere, ako sa mala. Vedť to, že bolo málo právnikov, spôsobilo správe nového štátu nemalé starosti, a sudcov, ktorých bolo možno prevziať, mohli ste spočítat na prstoch. Pritom všetci museli sa celkom venovať svojej agende, ktorá stále rástla a ktorej úradnícky aparát sa nezväčšoval. Ostával ešte tretí činiteľ — právnická fakulta Komenského univerzity, ale ani ona v tejto veci dosiaľ neurobila nič.

A tak vývin slovenského právnického názvoslovía bol ponechaný náhode. Prax, často zle vedená, vytvárala si potrebné výrazy ad hoc. Niektoré sa ujaly bez rozdielu, či byly dobré alebo zlé, iné zapadly. Nemožno pochybovať o tom, že mnoho ráz bolo dosť dobrej vôle uplatniť slovenčinu pri súdoch. Ale veľmi často defuerunt vires a ostala len laudanda voluntas. Ukázalo sa to nielen v skomolených zápisniciach a v nesrozumiteľných rozsudkoch, ale aj v slovách zle preložených, na pr. řízení — riadenie a pod. Takto bola časť názvoslovía prevzatá z češtiny. Zdôrazňovalo sa, že slovenčina tie výrazy, ktoré jej chybujú prevezme z češtiny a prispôbobi si ich. Proti tejto rozumnej zásade iste nemožno nič namietat. Ale tu bolo treba dávat pozor, aby takýmto činom neprišli k nám slová, ktoré v slovenčine máme, alebo ktoré ani v češtine neobstoja.

Takto náhodne tvorené názvoslovie pomaly vytiskalo češtinu z úradov, ale, bohužiaľ, nenahradilo ju správnou slovenčinou. Tak sa stalo, že pri nedostatočnej plánovitosti dostaly sa do slovenčiny okrem spomenutých skomolenín i rozličné dvojtvary a viactvary. (Na pr. výsluch, výslech, vypočutie, vypočúvanie, vyočúvanie; kúpo-predajná, kúpno-predajná, kúpo-odpredajná, kúpno-odpredajná smluva; znalec, znalca, znateľ, obhajca-obranca a iné.)

Nesmieme ešte zabudnúť na právnické knihy. Je síce pravda, že ani dnes ich nemáme toľko, koľko by sme ich mali mať, ale i z toho, čo je tu, vidieť, že pôvodcovia veľmi často zanedbávali rečovú stránku. Vedľa kníh, kde je slovenčina veľmi dobrá (Krno: Občiansky súdny poriadok, niektoré Kármánove vydania a iné), máme knihy hlavne z prvých poprevratových čias, kde je slovenčina vadná. Možno túto vadu vysvetľovať tým, že potreba učebníc bola priveľká, a tak túha dostať knihu čím skôr na trh a niekde hádam i hmotné záujmy spôsobily, že rečová stránka ustúpila do úzadia. Ale nech bolo príčinou jedno alebo druhé, takéto chyby by sa v budúcnosti nemaly opakovať.

Netreba hádam zdôrazňovať, že tento stav je nie na česť ani slovenským advokátom ani sudcom a napokon ani právnickej fakulte. A keď je jasné, že potrebujeme správne slovenské názvoslovie, treba vážne pomýšľat na jeho utvorenie a — čo bude nie menej dôležitou vecou — na jeho uzákonenie. Bude potrebná systematická práca a nesmie ostat len pri jednotlivých pokusoch. Ešte r. 1919-ho zostavili dr. Emil Stodola a dr. Adolf

Záturecký Návrh slovenského právneho názvoslovia. Knižka na tie časy veľmi potrebná, obsahuje na 100 stranách preklady z maďarčiny. Škoda, že pôvodcovia nepokračovali v rozširovaní tohto návrhu. Mohli sme mať už hodne lepšiu právnickú slovenčinu.

Pramene, z ktorých bude možno čerpať materiál, sú nevelmi bohaté. Vylúčením slovenčiny z verejného života už dlhé desiatky rokov pred prevratom ostávajú nám len najstaršie listiny. Ťažko bude z nich vyberať už aj preto, že ich je málo a že sú dosť ťažko prístupné. Tie sporadické listiny pri súdoch, zápisy v pozemkových knihách, verejno-notárske listiny iste obsahujú mnohé výrazy, ktoré dnešné právnické pokolenie nikdy nepočulo, a keby sa ťažkosti spojené s ich sprístupnením prekonaly, toto by mohol byť dobrý prameň pre právnickú slovenčinu.

Dalším prameňom mala by byť slovenčina, akú ju dnes máme následkom poprevratovej praxe pri súdoch a úradoch. Keď sme vyššie ukázali na jej pramene a na okolnosti, v akých ju tvorili, tým sme vlastne jej značnú časť kvalifikovali ako nespôsobilú k tejto úlohe. Ale to neznamená, že by sme ju mali celkom nechať stranou. Lenže tu práve bude toho kúkoľu najviac. Úlohu bude veľmi sťažovať to, že tento prameň vyvierať takrečeno s ochrannou známkou vrchnosti. Každý pokus o vylúčenie nesprávneho tvaru bude prípadne zle vykladaný. Ale tomuto nemožno vyhnúť. To práve, že tento prameň nešiel od počiatku správnym smerom a že nabral mnoho nesprávnych výrazov, je príčinou, že treba tejto otázke venovať zvláštnu pozornosť. Musí sa presne rozlišovať, ktorý výraz je správny a treba ho uzákoniť. To bude najmä tam, kde slovenčina takéto výrazy nemá a musí ich prevziať z čestiny. Na druhej strane neslobodno sa zľaknúť vypustiť výraz, ktorý neznámy pôvodca poprevratovej právnickej slovenčiny zaviedol a ktorý, hoci nesprávny, sa vžil. V Slovenskej reči už poukázali na niektoré nesprávne výrazy, ktoré sú úplne vžitú (na pr. zmenka na rad) a tu treba ísť za nápravou až ku koreňu veci, t. j. k zákonodarcovi. Lebo, kým takéto nesprávnosti shora trpia a podporujú, darmo budete nútiť sudcov, advokátov, úradníkov, aby sa ich zriekali a užívali iné.

Konečne last not least je tu i živá slovenčina, ktorá je vždy spoľahlivým prameňom. Úrady i súdy — najmä, kde rozhodujú na základe písomného materiálu — nemajú toľko možností s ľudom sa stykať. V tomto smere rozhodne by mohla byť na ošoh plánovitá, dobre vedená akcia medzi advokátmi. Čo, keby sa spravila dotazníková akcia, ako to kedysi urobila Matica pri určovaní nárečia? Advokátovi jednotlivcovi sú niektoré zvláštne výrazy ľudu jeho kraja bežné, ale ostávajú obmedzené len na styk so stránkami, lebo pre ich odlišnosť ich z prirodzenej pohodlnosti pri úradoch nebude uplatňovať. Nedalo by mu to

mnoho práce, keby si poznamenal jednotlivé výrazy, ktoré užíva ľud a ktoré pri súde nikto nepočuje, hoci sú to výrazy často správnejšie a výstižnejšie, ako ktorýkoľvek umelý výtvor. Nevzťahuje sa to, pravda, na všetky výrazy, ľuďom užívané.

Bude na povolaných činiteľoch, aby sa postarali o uplatnenie správnej slovenčiny v textoch zákonov, nakoľko sú uverejňované po slovensky, a potom i v rozličných formulároch, kde ešte dnes najdeme nielen nesprávne výrazy, ale i zlý sloh. A už i v záujme zachovania štátnej prestíže je dobré, keď sa tlačivami slušne reprezentuje.

Ale štát sa musí postarať nielen o zavedenie nového názvoslovia na papieri, do zákonov a formulárov. Musí mu záležať aj na tom, aby tí, čo jeho menom vyhlasujú rozsudky, užívali pri tom správne úradnú reč. Bolo by smutné, aby vtedy, keď Maďari dostávajú rozsudky vyhotovené v bezvadnej maďarčine, dostávali Slováci alebo rozsudky české, alebo písané nesprávnou slovenčinou.

Zmienili sme sa už o tom, že nemalou úlohou tvorcov nového názvoslovia bude: vedieť mu poskytnúť uplatnenie sa vo verejnom živote. Keď bude názvoslovie hotové, musí mať ráz záväznosti pre súdy a úrady. Lebo, keď si ho osvoja títo predstavitelia štátnej moci, advokáti nielen že sa nebudú novotám spierať, ale budú ich aj oni zavádzať. Kým tu bola len súkromná iniciatíva, nik neužíval iných tvarov, ako tých, čo užívaly úrady.

Podobne i učebnice mali by byť aprobované i so stránky rečovej. Na tomto poli naskytla sa právnickej fakulte možnosť účinne zasiahnuť, ale ostala nevyužitá. Nepochybujeme ani o tom, že po revízii právnického názvoslovia i súkromní nakladatelia usilovali by sa vydávať knihy v najsprávnejšom texte.

Dnes netreba šíriť reči o tom, či treba doplniť a zrevidovať slovenské právnické názvoslovie. Ostáva otázkou, kto to bude robiť. Lebo okrem spôsobilosti sú potrebné aj peniaze a to hodne peňazí. Nielen na prácu, sbieranie, triedenie materiálu, ale aj na vydanie diela. Tu by v prvom rade Advokátska komora a Matica slovenská mali prísť s iniciatívnymi návrhmi. Štát by vykonal dobrú službu, keby prispel nielen peniazmi, ale aj umožnil prístup k archívom pri súdoch a úradoch. Aj Komenského univerzite malo by na veci záležať.

B. L.:

ŤAŽKOSTI S PRÍPONOU *-ĀR* (*-IAR*).

V slovnom bohatstve slovenčiny časté sú slová, ktoré vyznievajú na príponu *-ār* alebo *-iar*. Ide tu väčšinou o podstatné mená osobové, ktorých prípona ukazuje, čím sa niekto zamestnáva, alebo sú to neživotné substantíva zvyčajne cudzieho pôvodu.

Prípona *-ār*, *-iar* je prastará. Zisťujeme ju už v cirkevnej slovančine, kde sa dostala azda z germánčiny. Vidíme v nej teda

gótske *-areis*, na pr. *latsareis* (= učiteľ). Neskoršie jej rozšírenie podporovali i latinské koncovky *-arius*, *-arium*; najmä za vlády latiny v slovanských krajinách, keď sa latinské slová rúče uplatňovali.

Príponou *-arъ* tvorily sa najskôr denominatíva (od podstatných mien): *vino-vinarъ*, *myfo-myfarъ*, *ryba-rybarъ*; *vinogradъ*, *vinogradarъ*. (Leskien, Grammatik der albulgarischen Sprache, 1919, str. 75.) Skľsaly tak od mien rozličného rodu podstatné mená mužské.

S osobou, so zamestnaním a akosi teda i s dejom súvisiaci význam denominatív na *-arъ* spôsobil, že nemaly ďaleko od mien činnosti (nomina agentis). Ký div teda, že sa v slovanských jazykoch *-arъ* pripínalo i ku slovesným kmeňom, čím sa dal základ k hojným deverbatívam: *pisati-pisarъ*, *pekъ-pekarъ*, *tesati-tesarъ* a pod.

Za csl. *-arъ* (kde sa dĺžka samohlásky neoznačovala) v slovenčine je po tvrdých spoluhláskach *-ár*. Táto prípona je vždy dlhá. Zo slovníkovej časti Pravidiel slovenského pravopisu uvedme príklady: *bedár* 94, *bednár*, *debnár* 108, *blachár*, *plechár* 96, *bludár* 97, *cestár* 102, *cifričkár* 102, *cukrár* 103, *četár* 105, *čipkár* 106, *čizmár* 106, *drevár* 118, *drotár* 118, *hmotár* 133, *hodinár* 134, *horár* 134, *hospodár* 135, *hrebenár* 136, *kamenár* 148, *knihár* 153, *kolár*, *kolesár* 154, *kožkár* 160, *krčmár* 161, *kuchár* 163, *luhár* 172, *mlynár* 181, *mocnár* 181, *murár* 184, *octár* 201, *oknár* 207, *olejkár* 208, *otrokár* 213, *pekár* 219, *počtár* 225, *rezbár* 259, *rybár* 266, *samotár* 268, *sklenár* 273, *sklár* 273, *statkár* 283, *stolár* 285, *svetár* 290, *šepkár* 292, *štepár* 296, *tesár* 300, *tokár* 301, *účastínár* 307, *vozár* 323, *výhybkár* 328, *zvonár* 354.

Prípona *-ár* sa nikdy neskracuje. Ostáva dlhá, i keď predchádza dlhá slabika: *obrázkár* 200, *povedkár* 236, *správkar* 282, *sviečkár* 290 a pod. Zdá sa, že tu ide najmä o nové slová, kde prípona sa uplatnila celkom mechanicky a bez uvedomelého zreteľa na hláskoslovné zákony slovenčiny.

Skoro opačného charakteru sú príklady, kde sa skrakuje kmeňová slabika pred *-ár* a niet príčiny porušiť kvantitu prípony: *bieda-bedár* 94, *blúdiť-bludár* 97, *drôt-drotár* 118, *hviezda-hvezdár* 137, *krám-kramár* 160, *múr-murár* 184, *pisaf-pisár* 222, *stól-stolár* 285, *sfrúhať-sfruhár* 287, *vino-vinár* 320.

Hoci toto krátenie nesúvisí špeciálne iba s príponou *-ár*, dobre si ho uvedomiť, lebo svojou pravidelnosťou dovoľuje preniknúť do jemností našej reči a veľa vysvetľuje, na pr. *účťet-účťár*, *učťáreň*.

Výrazným dôkazom kľčovitej snahy zachovať dĺžku prípony *-ár* v našom pravopise sú tiež slová, ako: *vejár* 317, *lejár* 168, kde i po *j* píšeme dlhé *á*, hoci pravidelne máme *a*. Porov. *pijak* 221. Znak, že nemalo tu *j* teda takej skracovacej sily, ako na pr. v 3. os. pl. prez. *boja sa*.

Keď vyšly Pravidlá, vyvinula sa rušná polemika o príbuznej skupine podôb z podst. mena *mlieko* — *mlekár, mlečiar, mlekárka, mlečiareň, mlečiarňa, mlečiarstvo, mlečiarsky, mlekársky* 180 a pod. Vyslovili sa proti nim mnohí znalci dobrej slovenskej výslovnosti. Za formu *mlekovéň* prihovárал sa Ján Mihál (Kultúra, 1932, č. 2, str. 101); proti *mlekár* hovorí P. T. (Kultúra, 1931, č. 11, str. 811) a vyčíta mu, že je neslovenský. H. Bartek uvádza ho tiež medzi novými slovami, ktoré neschvaľuje. (Slov. pohľady 1931, č. 9, str. 583.) Mienka obhajcov *mlek-* vyznieva asi v tom smysle, že i *mlieko* patrí medzi prípady, kde sa pred *-ár* kmeňová slabika kráti; teda ako *liek-lekár*, tak *mlieko-mlekár*.

Proti podobám s *mlek-* môže sa povedať: a) že sa nekryjú so správnou strednoslovenskou výslovnosťou; b) že dvojhĺska *ie* v slove *mlieko* je iného pôvodu než u *liek*. Koreň *mlek>* *mlek-* sa prešmykol v *mlekovéň* a má iný charakter ako *liek*; c) a napokon, keď máme uvedené už doklady: *povedkár, správkar, obrázkár*, prečo sa báť formy *mlekovéň*, ktorá žije?

Po mäkkých spoluhláskach okrem *j, -ár* dáva, *-iar, fajčiar* 124, *figliar* 126, *hrnčiar* 136, (*končiar* 156), *husliar* 137, (*košiar* 159), *kožiar* 160, *maliar* 173, (*mlečiar* 180), *nožiar* 198, *ovčiar* 213, *papučiar* 216, *sušiar* 289, *sviniar* 290, *šindliar* 293, *flačiar* 301, *udiar* 307, *uhliar* 308. (No po *j* ostáva *-ár, vejár* 317, *lejár* 168.)

Toto jednoduché pravidlo porušujú výnimky, lebo i po nemäkkých (tzv. „obojetných“) spoluhláskach býva dvojhĺsková prípona, hoci ju nečakáme, a to: a) po perných hláskach: *farbiar, barviar* 94, *garbiar* 128, *haviar* 131, *holubiar* 134, *kľampiar* 151, *kraviar* 161, *šalbiar* 292, (*šlajfiar* 214); b) po plynnom *l*, *masliar* 175, *tehliar* 299, *voliar* 323; (z neživotných cudzích: *okuliare* 207, *škapuliar* 293, *foliar* 299); c) po zubniaciach: *brustiar (-eň)* 100, *husiar* 137, *másiar* 176.

Keď si bližšie povšimneme tejto nepravidelnosti, zdá sa, že väčšinu tvoria slová cudzieho pôvodu, i keď udomácnelé (*garbiar, farbiar*). I môže byť, že si priniesly azda nejaký prvok mäkkosti z reči, odkiaľ sme ich prevzali, a tak podliehaly inému vývinu ako domáce slová.

Nečasté doklady na *-iar* u domácich substantív (*másiar, voliar, masliar*) môžu byť — analogické podľa mäkkých kmeňov, po *-b*, na pr. *gola**b**-holubiar*.

Okrem už uvedených cudzích slov, kde sa uplatňuje prípona *-iar* a ktoré sú najmä germánskeho pôvodu, samostatnú kategóriu si zaslúžia podstatné mená s *-ár* z latinčiny: *antikvár* 89, *bakalár* 93, *bibliotekár* 95, *emisár* 118, *funkcionár* 118, *jubilar* 147, *kancelár* 149, *komisionár* 155, *konškolár* 157, (*listár* 170), *milionár* 179, *notár* 197, *ordinár* 201, *parlamentár* 217, *primár* 247, (*proletár* 250), *revolucionár* 259, *sekretár* 270, *sekundár* 270, *vikár* 320 a pod.

Slová typu *notár* majú shodne so slovami slovanského pôvodu príp. *-ár* (z *-arius*); prispôsobily sa im celkom nielen vo výslovnosti, ale i v písme.

Neživotných slov s *-ár* (*-iar*) je v slovenčine tiež dost. Prevládajú tu zasa podstatné mená cudzie: *breviár* 99, *cirkulár* 103, *dispenzar* 112, *dolár* 114, *exemplár* 123, *február* 125, *hangár* 131, *herbár* 132, *honorár* 134, *chotár* 139, *inventár* 144, *január* 145, *kalamár* 148, *kalendár* 148, (*kantár* 149), *komentár* 155, *lineár* 170, *palmár* 215, *preliminár* 241, *refektár* 256, *seminár* 270, *škapuliár* 293, *toliar* 301, *urbár* 311, *žaltár* 355. A ak majú príponu *-árium* aj v slovenčine, znak, že sme ich prevzali v novšom čase. U nich je naoko divné, že hoci si zachovaly *-um*, majú dlhé *-ár*; v Pravidlách: *kolumbárium* 155, *lapidárium* 167, *štátárium* 295; dĺžku v nich preto označujeme, lebo sa už vžily do našej reči a staly sa častou nášho slovného bohatstva.

Hoci sú teda isté nesrovnalosti u slov s príponou *ár* (*-iar*) práve tak u podstatných mien domáceho ako i cudzieho pôvodu, v konečnom úsudku treba zdôrazniť spoločnú a charakteristickú ich zvláštnosť, že na rozdiel od češtiny (kde sú slová dvojakeho typu s koncovkou *-ár*, a to *-ař* i *-ář*: *mlékař*, *kovář*) v slovenčine je ich prípona vždy dlhá, a to i cez rozličné fonetické a pravopisné ťažkosti, ktoré *-ár* svojou nekompromisnou ustálenosťou spôsobuje. Pravda, niekedy narušuje sa aj zákon slovenčiny o striedaní dĺžok. No táto okolnosť hovorí iba za fakt, že dĺžka niektorých našich prípon vynucuje si ústupky i na škodu zákona o rytmickom krátení. Pravda, ide tu len o zjavy výnimočné, pravdepodobne novšieho pôvodu.

Ján Mihál:

DÔLEŽITÉ MALIČKOSTI.

V Slovenských miscellaneách (str. 133.) čítal som, že „*od besu nevedeli už čo majú robiť*“ je vraj srbizmus; podobné srbizmy sú vraj *vyzývajú nás* m. provokujú nás, *kone jašili* vraj m. jazdili na koňoch, *ujúkali* m. výskali.

Je zvláštne, že inkrimované frázy poznám od detstva, teda odvtedy, keď som o srbčine ešte ani nechyroval; ale poznám ich nielen ja, ale aj zvolenský ľud. Bože, ako často som počul tú frázu za detstva, keď sme boli samopašní, keď sme vystrájali shon, *besy*, často susedom na protiveň, že ani nevedeli, čo majú *od zlosti* (*od hnevu*) *robiť*? A je to zvláštne: my sme nevedeli, čo máme robiť *od besu*, *od samopaše* a susedovci, alebo i naši doma, nevedeli, čo majú vtedy robiť *od zlosti*.

Vyzývať? Majú Česi, Poliaci, ba i Rusi majú *vyzývajúščíj* v smysle nášho *bezočivý*. Je to výraz neľudový, lebo ľud povie jednoducho *dráži* (spis. *dráždi*) *nás*.

Ako šarvanci často *sme jašili telce, jahnenca*; kone nie, lebo v našej dedine iba mlynár mal pár koní. Pravda, nerobili *sme* to v srbskom smysle, kde *jašiti* znamená *nosiť sa na koni*, ale asi to i Čajak po slovensky mienil. Škoda, že nemám naporúdzi Zápisky z rukojemstva! U nás veru veľmi často počut: *kone sa zjašily, čo, ste zjašení, či čo? tento jašo!* a pod.

Keď kosia na Vlačohove, pri Kyslej, na Vysokých, na Holi, nuž *ujúkajú o milých pľaf*, hoc po srbsky nik nevie. Ba naopak, slovo *výskaf* som za chlapčerstva nepočul a neužíval; naučil som sa ho zo slovníka alebo z Czambelovej Rukováti, kým *ujúkať* mi je od detstva známe. Lenže za č. výskati nemôžme povedať vždy *ujúkať*, ale podľa nášho smyslu: *pokrikovať, vykrikovať, vrieskať, ziapať* a pod. Tuná *ujúkajú* na hrabačku, na svadbe, keď idú od sobáša, ale deti zväčša len *vrieskajú, pokrikujú, vykrikujú, ziapu*.

Tamže (str. 132) čítame *vreckový ručník*, ale stačí celkom dobre len jednoducho *vreckovka*, keď v češtine stačí kapesník. My kapesník nemáme, lebo naši robotníci nosia *kapsy na tračkoch* (oni povedia „na hankloch“) na chrbte, a plachtou, ktorá by sa do takej kapsy vpratala, nebude si nik noštek utierať.

Čerka mi chodí do II. tr. ref. reál. gymn. a učí sa i slovo *der Rucksack* = batoh. Nazdávam sa, že p. autor tej učebnice by sa poďakoval, keby mu tak daktorá Slovenka ukázala na batoh trávy hovoriac: tak, p. profesor, nech sa páči odniesť ten ruksak. Naši robotníci už vtedy nosili kapsy z plátna na chrbte, alebo i na boku remenné, keď nemecké „ruksaky“ neboly ešte v móde. Alebo sa hanbíme za *kapsu* len preto, že ju nosia i robotníci, i sedliaci, i žobráci?

Zbadal som, že náš ľud slovo *údolie* užíva len v modlitbách, na pr. „...v tomto slzavom a plačúcom údolí“, inak počujeme len *dolina* alebo *údol-údoli* (spis. údole). *Údolou* (po rusky *udól* mask.) rozumie obyčajné koryto vo vrchu, hlbokú zapážitenú svlač, na pr. v Uhliarskej doline pri Moštenici sú dve *údole*: Okruškovie a Spisárňovie.

Naši prekladatelia, spisovatelia, ale hlavne „spisovatelia“, novinári a zasa hlavne „novinári“ sú po uši zalúbení do *sústa*, ako by im *kúsok* už celkom nevyhovoval.

Podobne sú zamilovaní naši „novinári“ do slova *skľúdzat*, lebo isté noviny (menší vidiecky časopisik, týždenník, nechcem ho prezradiť, aby pánom redaktorom nesadla muška na nos) napísaly už aj o pôžičke práce toto: „pôžička práce neskľudila všetky nádeje“. Jednoduchý Slováč by to povedal asi takto: *pôžička práce nenažala veľa do batoha* — akže by to chcel už veľmi zaobalene povedať.

Proroci prorokujú tuhú zimu a veľa ľadu na velikánsku radosť našim *korčuliarom* a *korčuliarkam*. Na veľa miestach budú *sa pretékať v krásnom korčuľovaní*. Klzišťa bývajú medzi *ná-*

sypmi, a nie výspami. Pravda, nik si nesmie poplieť *násyp* s *násypkom*.

V Banskej Bystrici nedávno prednášal istý p. učiteľ Slováč z ústavu hluchonemých a škoda, že zabudol, že mal voľakedy aj on *jachtavých*, a nie kocktavých kamarátov. Nám, keď nás trasie zima, *drhocú zuby*, a nie cvakajú. Naši pekári *pečú rožky*, nie rôžky, tobôž rohlíky. Počuli ste už dakedy slovo šteglit? Ja som počul len *štekliť a cingat*, nie cingat. Nepoplette si nikdy *horko s horúčavou!* Nenajdete ani jedinkého Slováka, ktorý by vrazil do hrabli, lebo všetci hovoríme a píšeme *do hrabiel*, podobne *do voza*, nie do vozu!

Prekladatelia majú i to vedieť, že katolícki kňazi nenosia kamže, ale skôr superpelície, lebo kamže nosia len miništranti a kostolníci.

S kvantitou mnohých slovenských slov si daktory prekladateľ nevie rady (meno a dielo je vedľajšie), na pr. čítal som: vysílila m. *vysílila*; vklínená m. vklinená, lebo v slovenčine máme len *silu, klin* etc., a nie silu, klín.

Ba čítal som už i kymácať sa m. *trmácať sa*. No a shľadať sa m. *vidieť sa, svidieť sa* čítali ste dozaista i vy častejšie.

Keď už nasilu skloňujeme životné podstatné mená podľa chlap, teda: vlk-vlci, vták-vtáci, rak-raci m. ľudového vlk-vlky, vták-vtáky, rak-raky, tak potom nevieme si rady s niektorým slovom, na pr. racok by malo byť v pl. *racci*. Ale kto by tak hovoril? Istý prekladateľ si pomohol takto: rackovia miesto správneho *racky*, podľa *vtáčky, vlčky* a pod. Ak to takto pôjde, onedlho budú písať: vlkovia, psovia, vtákovia, hadovia, ale učíteli, rodiči, občani a pod.

Ani v Pravidlách nie je ustálený tvar mech, ale len *mach* i *moch*, teda prečo sa pripúšťa do kníh?

Slováci nebvávajú tekaví, ale *vrtkaví*, žiaľbohu.

Michal Knap:

NIEKOLKO UPOZORNENÍ.

Shoda prívlastku.

Zvláštnym druhom prívlastku býva vlastné meno: *Profesor Jankovič, maliar Hopka, minister Sýkorský, mesto Turčiansky Sv. Marín, rieka Váh, vrch Kriváň, jazero Ladoga* a pod.

O prívlastku vieme z gramatiky, že sa musí shodovať so svojim menom v páde vždy, ak je možné i v čísle a v rode. Pri prívlastkoch, vyjadrených vlastným menom osobným, je to každému prirodzené. Nikto nepovie, že kúpil obraz *od maliara Hopka*, že hovoril *s profesorom Jankovič* a pod. Ale pri menách zemepisných shoda sa veľmi často porušuje. Čítame často najmä v úradných vyhláškach a novinách, že *rada mestá Zvolen* usniesla sa dať na licitáciu majer *v obci Brodské* a iné.

Prečo táto odchýlka? Veď prívlastok ako prívlastok. Azda

takéto prívlastky v reči ľudovej pred prevratom boli málo bežné, keďže administratíva a školy boli maďarské, alebo hádam sa to vidí právnicky presnejším? Nech je príčina akákoľvek, je to veľká chyba, ktorej sa nám treba vyhybať.

Iné je, keď prívlastkom je nejaký výraz alebo i veta, keď ide o názov, titul, pomenovanie: *Báseň „Zuzanka Hraškovie“*, *časopis „Slovenské pohľady“*, *román „Koflín“* a pod. V takýchto prípadoch nebýva shoda, ale prívlastok obyčajne dáva sa do úvodzoviek. Ale i tu niekedy zachováva sa shoda: *Je členom spolku Sokola, Orla, Robotníckej telocvičnej jednoty* a pod.

Zvlášť treba upozorniť na shodu prívlastku, vyjadreného priezviskom pri slove *bratia*, hlavne na firmách: *Bratia Koreňovci, Rázusovci* ap. Platí tu to isté pravidlo, ako pri označovaní rodiny: *Štíпка - Štípkovci, Ballo - Ballovcí, Úřo - Úřovcovci* a iné. Nesprávne je teda nechať priezvisko neskloňované: *Bratia Koreň, Rázus, Klein* a pod. Pripona *-ovci* zostáva i v pádoch nepriamych: Kúpil som *od bratov Koreňovcov*, písal som *bratom Koreňovcom*, hovoril *o bratoch Koreňovcoch*, obchoduje *s bratmi Koreňovci*.

Doly, dolovať.

V novinárskej slovenčine a v učebniciach často čítame, že v doloch sa doluje. Slovenčina tiež má slovo *doly*, ale vo význame „dolina“: *Hory-doly* mu sľuboval; *po horách, po dolách*. Ale kde sa kovy, uhlie kope, to sú *bane*, v ktorých sa „nedoluje“. *Zlato, striebro, uhlie a pod. sa kope, dobýva*.

Som s to, som v stave.

Predložka *s* s akuzatívom znamená asi „okolo“ a viaže sa len s číslovkami: *Bolo tam so päť chlapcov*. Inej väzby s akuzatívom niet. Namiesto *som s to* hovorme a píšme: *vládzem, môžem, som schopný, viem*. Týmito slovami nahradzujeme i germanizmus: *som v stave* (niečo urobiť).

Smazať.

Medzi žiakmi počuť, že „smazali tabuľu“. Správne má byť: *tabuľu zotrieť*. „Mazať“ (zamazať) má celkom iný význam.

J. F.,

O PÓVODE SLOVA GOMBÍK.

Podstatné meno *gombík* v slovenčine je maďarizmus, práve tak ako *knoflík* v češtine je germanizmus. Naše *gombík* je prevzaté z maďarského *gomb* so slovanskou zdrobňujúcou príponou *-ík*, ktorá už často nemá zdrobňujúceho významu. Za starodávna naši predkovia totiž na zapínanie šiat neužívali *gombíkov*, ale šnúrok, povrázok alebo drierka. Nepotrebovali preto ani názvu pre tento neznámy predmet. Keď neskôr soznámili

sa s týmto novým predmetom prostredníctvom Maďarov, prevzali aj hotové jeho pomenovanie, len ho trochu prispôbili slovenskému duchu. Maďarský názov *gomb* je z podstatného mena *gomba* (naše *huba*), lebo tejto rastline sa *gombík* veľmi podobá, ale názov *gomba* v maďarčine je pôvodu slovanského. Je v ňom zachovaný tvar, ako sa naše slovo *huba* vyslovovalo pred tisíc rokmi; *g* sa u nás len v 13. storočí zmenilo v *h* a nosové *a* (on) mali sme ešte v tom čase, keď sa Maďari dostali do styku s našimi predkami. Zaujímavé je teda, že *gombík* v slovenčine je maďarizmus, a v maďarčine slavizmus.

Anton Prídavok:

LITERATÚRA PRE DETI.

Je ujatým dobrým zvykom dávať deťom do daru knihy. Z knihy dieťa vie si spraviť priateľa. A priateľ naveky vplyva na človeka.

Niektoré nakladateľstvá na Slovensku od prevratu na tomto poli vykonaly kus naozaj záslužnej roboty. Pripomenúť treba, že medzi pšenicou najde sa často i kúkoľ. Tak i tu. Dnes v kníhkupectvách nachodíme hodne takých kníh, ktoré sú závadné so stránky obsahovej, no neobstoja ani pred kritikou rečovou. Rodičia pri výbere kníh nie sú vždy dosť opatrní, spoliehajú sa na redaktorov detských knižníc, a tak sa stáva, že naše deti neraz dostanú do rúk také knihy, ktoré najlepšie by bolo — spáliť ako škodlivý jed.

Dieťa, keď začína čítať, je veľmi všímavé, má bohatú fantáziu a zapamätá si aj väzby viet, najdené v obľúbenom čítaní a osvojuje si ich nekriticky. Preto v detských slohových úlohách nachodíme často hrubé stylistické chyby. Veď práve nezvyčajné slová a väzby (a medzi nimi je mnoho chybných) najľahšie prenikajú do detskej reči.

Vplyv reči na deti v našich rodinách nie je vždy najblahodarnejší. Bolo by si preto želať, aby dokonalá bola aspoň škola a hlavne kniha, čo dostane dieťa do ruky.

Pri vydávaní detskej literatúry nemaly by tak rozhodovať dôvody materiálne, ale mravné. Aprobovať rukopis knihy pre mládež mali by najskúsenejší a najpovolanejší pedagógovia, učitelia a profesori, lebo všetko zlo, čo sa pri čítaní na malého mudrlanta prílepí, oni budú musieť odstraňovať. O takýchto problémoch u iných národov dnes už netreba hovoriť, všade inde majú ľudia viac úcty a lásky k literárnej národnej reči, ako mnohí verejní pracovníci u nás. Do tlače často dostanú sa na Slovensku rukopisy, ktoré vyžadovaly by dôkladného obrúsenia. Verejnosť ľahkomyselných autorov a nakladateľov mala by vytrvať bojkotom ich „tovaru“. Hovorím — tovaru, veď je to papier na makulatúru.

Dôležitým činiteľom pri výchove detí je bábkové divadlo. Na dediny naše veľmi nepreniklo, ale máme ho skoro v každom meste, a ako vieme, jednotlivé predstavenia v bábkových divadlách bývajú pekne navštevované.

Nehľadiac na to, že nesúhlasíme so staromódnymi hrami, v ktorých pre efekt zjavujú sa čerti, strašidlá a pod., nemôžeme nespomenúť, že úroveň týchto hier je vo veľkej časti len priemerná, alebo až podpriemerná. Zo slovenských spisovateľov nikto sa nezapodieva problémom bábkového divadla, slovenské bábkové hry naši spisovatelia nepíšu a rodičia nekontrolujú, či predstavované hry a) vyhovujú obsahove a b) či vyhovujú so stránky rečovej. Precítal som skoro všetky hry pre slovenské bábkové divadlo a trúfam si povedať, že našiel som iba dve-tri knižočky, ktoré by obstály pred rečovou i obsahovou kritikou. A to je naozaj veľmi málo!

Českí pracovníci pre bábkové divadlo vedia sa lepšie nachnúť. Keď teda na ich strane vidíme toľko ochoty a oddanosti pre dobrú vec (lebo výchovný efekt bábkového divadla netreba podceňovať!), nuž bolo by povinnosťou našich spisovateľov i nakladateľov starať sa aj o to, aby sa na knižnom trhu zjavovali dobré libretá pre bábkové i detské divadlo.

Na adresu prekladateľov! Kto chce prekladať, musí bezpodmienečne dokonale poznať dve reči: tú, z ktorej prekladá, a tú reč, do ktorej prekladá. Duchovné rozpoloženie prekladateľa musí sa aspoň čiastočne shodovať s autorovým a pre činnosť prekladateľskú treba mať ešte i dobrú vôľu, idealizmus, lásku k deťom, k detskej literatúre.

Na túto prísnu požiadavku upozorňujeme v prvom rade ľudí, ktorí obrábajú literatúru pre deti, pre mládež. Porekadlo hovorí: Čomu sa v mladosti naučíš, v starobe akoby si našiel. Kto v mladosti nalepí na seba chyby a kazy, preniesie si ich do života a bude nimi ničiť budúce pokolenia!

Čitatelia Slovenskej reči majú možnosť pomôcť. Nech sa prizrú slovenčine v knihách svojich dietok a keď zbadajú hrubé chyby, nech napíšu príslušnému nakladateľstvu, aby vydávalo knihy v dobrej slovenčine. Potom istotne príde náprava.*

Snahy po čistote jazyka mali by sa prejavovať predovšetkým v rodinnej a školskej výchove našej mládeže. Rodičia mali by hovoriť so svojimi deťmi spisovnou slovenčinou, mali by opravovať ich chyby proti správnosti jazykovej. Keby sa to u nás dôsledne robilo, vzrástla by kultúra jazyka, i deťom by sa pomohlo.

* *Upozornenie redakcie.* Dostali sme od prispievateľov Slovenskej reči niekoľko rozborov reči kníh pre mládež. Neuverejnili sme len preto, že náš časopis nemôže a nechce naprávať slovenčinu takých ľudí, ktorí nerešpektujú ani najprimitívnejšie zásady pravopisné. V Slovenskej reči nemôžeme robiť korektorov! Ak sa budú množiť detské knihy, nedbalo vydávané, budeme musieť pranierovať isté nakladateľstvá, ktoré v tomto smere vynikajú.

JOZEF ŠKULTÉTY A SPISOVNÁ SLOVENČINA.

Spisovná reč slovenská už v svojich začiatkoch dostala sa do krútnavy dvoch jazykových smerov. Jej prvý gramatikár Ľudovít Štúr chcel ju vybudovať z prvkov ľudovej reči, preto vyhľadával svojské znaky slovenčiny, preto prijal temer celú hláskoslovnú štruktúru liptovskej slovenčiny, lebo v tatranskej slovenčine, chránenej horami, videl reč, nedotknutú cudzími vplyvmi. Štúr budoval slovenčinu bez ohľadu na ostatné slovenské reči, vychodil z vtedajšieho stavu živej reči. Takouto snahou vedený musel uzákoniť fonetický pravopis, ktorý nevyhovoval najmä západným Slovákom a spisovateľom, orientovaným všeslovensky. Napokon zvíťazil princíp etymologického pravopisu a Martin Hattala stal sa v rokoch päťdesiatych a šesťdesiatych predošlého storočia kodifikátorom spisovnej slovenčiny. Etymologický pravopis sblížil slovenčinu s češtinou a s ruštinou. Sám Hattala pokladal spisovnú slovenčinu za most k češtine.

Matica slovenská už roku 1864-ho uznala potrebu zreviďovať Hattalovu prácu. Vtedy iba M. M. Hodža mohol sa podujat' na takéto dielo. No Hodža poverenie, ktoré dostal, nemohol akosi splniť. V sedemdesiatych rokoch mali sme len Mrázovu gramatiku, spracovanú podľa Hattalu. Trochu pomohol i Loosov slovník, ktorý s obsahovej stránky nevyhovoval. Takto v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch spisovná slovenčina plavila sa po plytkej vode, takže sa skoro strokotala. Časy boli veľmi nepriaznivé, Matica a gymnáziá zatvorené, rečový chaos vystupňovaný do maxima. Pomôcť mohol iba Martin Hattala, ale zaujatý bol v Prahe činnosťou na univerzite.

V tom čase spisovatelia pridŕžali sa svojich osobných záľub, niektorí prejímali ruské prvky do svojej reči, niektorí čerpali z češtiny. A nik nerešpektoval Štúrov ideál: budovať slovenčinu na živej reči ľudu.

Šťastie bolo, že slovenský duchovný a kultúrny život bol sústredený v Turčianskom Sv. Martine. Slovenčina Národných novín a Slovenských pohľadov bola vzorom pre spisovateľov. Ich redaktori museli si sami ustalovať pravopis, spisovný úzus. A v tejto práci hybnou dušou bol Jozef Škultéty, ktorý v počiatkoch svojej spisovateľskej činnosti ani len tušenia nemohol mať, že pomery z neho urobia aj slovenského gramatikára a filologa.

Porušovanie spisovnej slovenčiny vyvrcholilo v tom čase, keď pre nezáujem o Slovákov v Čechách musela sa hľadať opora v Rusku. Rusofilská orientácia Svetozára Hurbana Vajanského a jeho druhov privodila i silnejšiu rusifikáciu spisovnej slovenčiny. Nie div, veď v tom čase prekladalo sa najmä z ruštiny a ruská literatúra bola žriedlom pre martinských publicistov. Proti tomu prvý sa ohlásil mladý filolog dr. Samo Czambel, ktorý

roku 1887-ho vydal svoje prvé dielo: Príspevky k dejinám jazyka slovenského, kde ostro útočil proti spisovateľom a novinárom, prijímajúcim zbytočné slová a väzby z ruštiny. Czambelova knižočka nepriamo bola adresovaná martinským spisovateľom, veď rozberal v nej slovenčinu i Národných novín a Slovenských pohľadov.

Na Czambelov útok, lebo to bol ozaj prudký útok, musel niekto odpovedať. Pero chytil do ruky Jozef Škultéty a tak vznikla pravá jeho filologická recenzia, uverejnená v Národných novinách (ročník 1887 čísla 44—46). Tam rozobral a posúdil Czambelove vývody, pochválil jeho prácu i polemizoval s ňou, lebo tak videl, že Czambel zveličuje porušenie spisovnej slovenčiny. Jozefovi Škultétymu stala sa táto recenzia osudnou. Czambelom naznačené problémy spisovnej slovenčiny, jej minulosti a pôvodu, i nevdojak zapôsobili na Škultétyho, ktorý nemohol necítiť, že mladý jazykospytec Czambel mal v jednom-druhom pravdu. Preto Škultétyho kritika prvej Czambelovej knižky vyznela mierne, aspoň neodstrašila mladého pracovníka.

Posudzujúc dnes význam Czambelových Príspevkov k dejinám jazyka slovenského, treba uznať, že ony značia nový smer vývinu spisovnej slovenčiny. Veď ich autor žiadal, aby sa spisovná reč vrátila k svojim pôvodným prameňom, k živej slovenčine. Czambel potom v tomto smere pracoval celý život a Jozef Škultéty, najmä neskôr, po vydaní Slovenského pravopisu, napomáhal autora, písal obrany proti útokom na jeho diela a vhodným spôsobom korigoval jediného slovenského gramatikára, ktorého sme mali v tie časy.

O niekoľko rokov neskôr Jozef Škultéty v Slovenských pohľadoch (1891, str. 324—328, 384—390, 451—454, 511—516) podal kritiku knihy Slovenský pravopis. Upozornil na dobré stránky Czambelovho diela a mnohými novými poznámkami osvetlil problémy slovenského pravopisu a spôsob jeho ustálenia. V tomto obširnom posudku preukázal dôkladnú znalosť rečových otázok slovenských, v mnohom i také poňatia vecí, akých nemal Czambel. Táto kritika, vonkoncom priaznivá pôvodcovi diela, sblížila Czambela so Škultétyom, ktorému celých desať rokov posielal príspevky o slovenčine, keďže po prevzatí redakcie Slov. pohľadov Jozef Škultéty mnoho miesta venoval slovenčine, otvoril pre ňu osobitnú rubriku, do ktorej i sám písal. Kto mal príležitosť sledovať vývin spisovnej slovenčiny od počiatku rokov deväťdesiatych, ľahko zbadá veľký význam Slovenských pohľadov pre správnosť jazykovú. A to je zásluha Jozefa Škultétyho.

Keď roku 1891-ho J. Škultéty dokončil recenziu o Czambelovej knihe (SP XI, 516), pripísal na adresu autora: „Veľmi želateľná vec, aby spracoval čím skorej stručnú rukoväť slovenského pravopisu, prístupnú každému.“ Takéto vyzvanie zaväzovalo Czambela, ktorý po desiatich rokoch (roku 1902-ho) vydal Rukoväť spisovnej reči slovenskej, ktorá temer polstoročia po

Hattalovi ustaľuje spisovnú reč slovenskú. Samo Czambel v usrozumení s Jozefom Škultéty m pracoval na Rukováti, sám bol natoľko obozretný, že nechcel nasilu meniť spisovný úzus, ale len ustáľiť to, čo bolo v ňom dobré, preto uznal mnohé pokyny a úpravy Škultétyho, preto v záujme veci miesty ustúpil i od svojich zásad. Cieľ mali obidvaja rovnaký: štabilizovať pravopis a gramatiku, dať správny smer vývinu spisovnej slovenčiny. Na tie časy podarilo sa im to dokonale. Jozef Škultéty umiestnil Rukováť v Knihtlač. úč. spolku, takže dostala sa potom všetkým duchovným pracovníkom, on jej vydobyl uznanie, lebo sa jej pridržal v Slovenských pohľadoch, v Národných novinách a vo všetkých vydaniach, ktoré prešly jeho rukou, ktoré on prichystal do tlače. Nebyť Škultétyho pomoci, Czambel nebol by mohol zasiahnuť tak šťastlivo do kodifikácie spisovnej slovenčiny. Škultéty pochopil Czambelove snahy, usmernil ich, kde bolo treba, a tak zaslúžil sa o to, že spisovná slovenčina dostala sa späť k ľudovej reči, že sa ňou začala oživovať, že ju priviedol na cestu, po ktorej išť prikázal jej. Ľudovít Štúr. Sám Czambel dobre vedel, že bez autority Škultétyho vec nebola by sa mu podarila, preto jemu sveril druhé vydanie svojej Rukováti, v ktorej dovolil Škultéty m meniť podľa dobrého uznania. Tak roku 1915-ho vyšlo druhé vydanie a roku 1919-ho tretie vydanie Rukováti, pravda, s istými zmenami, lebo Škultéty doplnil a opravil, čo bolo treba.

Ako vidíme, ustálenie spisovnej reči slovenskej záviselo od Czambela a Škultétyho. Ich spoločná práca dobudovala spisovnú slovenčinu.

Po prevrate vývin slovenčiny išiel takým chytrým tempom, že nebolo možné vplývať naň a priviesť ho na pravú cestu. Rukováť nebola obľúbená v školách, nie pre svoj obsah, ale preto, že ju napísal Samo Czambel. Nepovolani činitelia chceli dať slovenčine nový vývinový smer, okypťovali jej svojskosti, chceli násilne a napochytre sblížovať. Ale nijakej reči na svete nemožno nadiktovať vývin, priečiaci sa jej duchu, jej štruktúre. Škultéty snažil sa podľa možnosti ochrániť slovenčinu pred neorganickým vývinom a najmä vo vydaniach Matice slovenskej dbal na čistotu reči a požadoval ju od matičných pracovníkov. Takto stvoril sa terajší matičný úzus.

Dňa 25. novembra tohto roku Jozef Škultéty dožil sa v dobrom zdraví osemdesiatich rokov. Celé Slovensko ho pozdravilo, i mnohí z Čiech a z cudziny. Slovenský národ vyslovil mu svoju vďaku, jemu, ktorý vyše šesťdesiat rokov pracoval kultúrne a politicky za svoj národ. V jeho všestrannej činnosti starosť o spisovnú slovenčinu nebola na poslednom mieste. Naopak. Slovenčinu pokladal za vzácne dedičstvo po otcoch, ktoré treba rozumne spravovať a rozmnožiť. Jozef Škultéty videl vymierať generácie, videl prichodiť nové a každej pomáhal svojimi encyk-

lopedickými znalosťami slovenskej reči, historie a dejín literatúry. On stvoril základy týchto vedeckých disciplín.

Keby dnes Jozef Škultéty chytil do ruky staré Slovenské pohľady, Národné noviny a staršie slovenské vydania, keby porovnával ich reč s dnešnou slovenčinou našich dobrých spisovateľov, nemohol by nevidieť, ako krásne sa slovenčina rozvinula; aká je dnes pružná, elegantná, ako možno ňou vysloviť všetko. A zásluha o to patrí predovšetkým jemu. On zveľadil spisovnú slovenčinu, prinavrátil ju jej pôvodnému cieľu, očistil ju od najhorších kazov a neželateľných cudzích vplyvov. Preto všetci sme mu povinní vďakou.

NOVÉ KNIHY.

IBA OČI. Sbiierka básní Jána Smreka. Vydal L. Mazáč. Praha 1933. Strán 89. Brošované 15 Kčs.

Každá nová básnická sbiierka Jána Smreka sľubuje milé čítanie a je obohatením našej poezie. Rytmická lahodnosť jeho veršov, krásna reč, bohaté básnické obrazy, to všetko spôsobilo, že dnes Smrek je vari najobľúbenejším poetom. Azda načim to pričítať aj tomu, že sa vie i formálne priblížiť najlepším plodom ľudového básnictva, takže jeho básne plynú ľahkým tokom.

Slovenskému gramatikárovi je dosť ťažké posudzovať básnickú reč. Veď u nás ona sa hodne zanedbáva a ani poetické licencie nie sú dostatočne ustálené, takže často pozorovať najmä u mladých básnikov, že narábajú rečou, ako sa im páči, lebo vraj umelec smie všetko. Keďže radi by sme vzbudili záujem o básnickú reč, o ustálenie básnických licencií, pokúsime sa rozobrať novú sbiierku básní Jána Smreka. Vybrali sme si práve jeho, lebo slovenčinu má dobrú.

Predovšetkým všimnime si hláskoslovnej stránky Smrekových veršov. Azda ich rozborom podarí sa nám presnejšie formulovať niektoré požiadavky, ktoré treba klásť na básnickú reč.

Už prvá báseň *Oči* umožní nám upozorniť na jednu z dôležitých zásad básnickej reči, ktorú musí rešpektovať každý básnik.

Smrek napísal:

osvojujem si celé more svetiel,
vo svoj zrak vpíjajúc ho, veľkolepé.

Ale o niekoľko riadkov nižšie (str. 7):

čo sa zdá šťavnatým jak jahoda,
ktorú tu pri tramvaji *v svojom* koši
a aj na svojich čerstvých ústach nosí
kvetine horská: mladá predavačka.

Musíme si dať otázku, či básnik smie písať *vo svoj* i *v svojom*, keďže žiadalo by sa užiť alebo nevokalizovanú, alebo voka-

lizovanú predložku. Nakoľko sme mohli zistiť z literatúry i zo živej reči, predložka *vo* miesto *v* preniká iba v ostatnom čase v spojení s tvarmi zámena *svoj*. Jozef Škultéty a iní dobrí spisovatelia píšu *v svojich*, *v svojom* a pod. S tým súhlasí aj ľudová reč. Jednako niektorí chybné písavajú *vo svojom* a pod., lebo vraj je to slovenskejšie. Nuž to je omyl. Istotne každý pozná chybnú výslovnosť *vo škole* (posmešne: voš-kole) miesto správneho *v škole* (vyslov: *f_škole*). Podobne vyslovujeme i *f_svojom*, *f_svojich*, keďže tu nepotrebujeme vokalizovanú predložku *vo*, lebo počiatočná skupina *f+s* nerobí nám veľa ťažkosti vo výslovnosti. Veď hovoríme *f_slobode* = v slobode, kde je ešte ťažšie vysloviteľná skupina počiatočných spoluhlások. Keď básnik napísal *vo svoj zrak* miesto *v svoj zrak*, urobil to preto, že mu chýbala slabika vo verši.

Rovnako si pomohol i vo verši (str. 67):

vo tvojom náruči, vo tvojom lone drahom.

Tu pridal si dve slabiky. Ale, prosím, hovoríme my naozaj „vo tvojej knihe“, „vo tvojom dome“? — Veru nie! Vyslovujeme všetci takto: *f_tvojej knihe*, *f_tvojom dome*.

Ako vidno, básnik nemal by si prirábať slabiky, keď ich v živej reči niet, lebo je to nepotrebná novota, priečiaca sa estetike jazyka i správnosti jazykovej. Takáto „poetická licencia“ svedčí skôr o neobratnosti. Na šťastie Smrek len málokedy si takto pomáha. No u iných básnikov, najmä v básnických prekladoch, našla by sa hodná kopa príkladov.

U Smreka stretli sme sa ešte s touto chybou (str. 63):

Čoho sa dotkneš, všetko žije,
poklonia sa ti stromy, *kery*.
Pohľad tvoj očarovaný je,
keď si sa dotkla mojich perí.

Toto pekné štvorveršie škoda bolo pošpatiť tvarom *kery*, ktorý s hláskoslovnej stránky nijako neobstojí; veď od *ker* máme *kry*, nikdy nie „*kery*“. Pridaním neorganickéj samohlásky zatemnil sa význam slova; nebyť pri ňom slova stromy, nepochopili by sme, o čo ide.

Ešte jedna takáto chyba je vo verši (str. 43):

Mok ten bol olej svätý
a mladost: arcikňaz,
on hlavu mi a *refy*
pomazal za tých čias.

Básnik zmenil tuto *rŕy* na *refy* len preto, aby mal rým k slovu svätý. Inde má správne tvary *rřov* (str. 63), *rřami* (str. 81). Slovo toto prevzali sme z češtiny v predošlom storočí, preto nenačím ho hláskoslovne meniť.

Na týchto príkladoch chceli sme ukázať, že so stránky hláskoslovnej básnická reč musí sa shodovať so spisovnou pró-

zou. Básnik teda nemá právo pomáhať si pridaním vokálu, ktorý v živej reči nejestvuje. Práve tak nemal by ani uberať vokál slovám. Na príklad (str. 67):

šij som ti odhrnul a vpil v ňu ústa žhavé;

Po slovensky je *šija* s krátkym *i*, okyptený tvar *šij* s dlhým *i* je z češtiny. Na inom mieste (str. 26) Smer má i správny tvar *šiju*.

Iné hláskoslovné nedôslednosti a nesprávnosti:

listie (37) i *listie* (69); *sterých* (36) i *storých* (64); *vojak* (37) i *voják* (86); *opia* (63) i *opium* (67); *kráľovny* (21) i *kráľovnej* (23); *nenасыtne* (7) m. *nenасыtne*; *racek* (49) m. *racok*; *fatarsko-ruská* (38) m. *fatársko-ruská*; *morá* (74) m. *moria*; *vičko* (78, 79) m. *viečko*; *trpelivo* (9, 18, 80) m. *trpezlivo* (všade sa tak hovorí; recitujúci často sa potkne na tvare *trpelivý*, teda píšme radšej *trpezlivý*); *nazpät* (76) m. *nazpät*; rýmy *pyšný-bližny* (65) mali by znieť: *pyšný-bližný*; miesto *balkóny-flakony* (39) mohol autor napísať: *balkóny-flakóny*. Slovo *kráľovna* skloňuje *kráľovny* i *kráľovnej* (porov. str. 21, 22, 23, 84), ale v nominatíve vždy len *kráľovna*, a to aj tam, kde pre rým bolo by lepšie použiť správnejšieho tvaru *kráľovná*, (str. 48):

a už sa koráb šinie
jak vodná *kráľovna*,
plútvami sem-tam švihne
a chvost si *narovná*.

Autor tu mohol celkom dobre napísať *kráľovná!* Ináč pre spisovnú slovenčinu treba uznať len tento tvar.

Pravopisné chyby: *napríklad* (9), *Lamans* (20, 82), *manna* (25), *l'Éfoil* (36), *predomnou* (58), *prítulnosť* (66), *Julianna* (82) a niekoľko iných.

Veľmi nedobre znejú neslovenské slová, najmä sloveso *tázať sa* (15, 19, 66) miesto *spýtať sa*, *pýtať sa*; miesto *však* (vo význame *ale*) mohol by básnik častejšie užívať *ale* alebo *lež*; *však* miesto *ale* má temer v každej básni (na pr. 14, 19, 23, 32, 44, 45, 53, 54 a často). Na niektoré iné chyby, najmä bohemizmy, upozornila L. Š. v 8. čísle Živeny (str. 227—228).

Za väčšie chyby pokladáme zmeny v poriadku slov, najmä tam, kde je on vždy pevný ani železná reťaz, v ktorej neslobodno poprehadzovať ohnivka rozličnej veľkosti. Básnik dost často vkladá predložku medzi privlastkové slovo a podstatné meno, čo je nedobré. Na príklad (str. 8):

Môj Bože, čo si stvoril tento svet,
slovičko lásky prijmi za tú krásu
a ešte väčšie lásky vyznanie
za to, žeš' dal nám zrak a poznanie:
tak iste stvoril si nás *svojmu ku obrazu*.

Takýto poriadok slov miesto *ku svojmu obrazu* je veľmi neprirodzený. Práve tak (str. 82):

múdra Julianna
odetá bola *zlatej do suknice*...

Alebo aj (str. 87):

Niekedy pre niečo mám veľkú radosť,
skáčem jak jeleň *pastve na zelenej*

miesto správneho *na zelenej pastve*. Básnik teda poprehadzuje si poriadok slov, aby získal primeraný rým. Niekedy je to, pravda, dovolené, ale v týchto prípadoch rozhodne nie!

Sem patria i takéto odchýlky: „božom jak na súde“ 38; „z čiernej keď pijem studne“ 46; kam sa len v ustavičnom ženíem behu“ 86; „Šire keď vodstvo sveta...“ 20.

Poetické licencie nemaly by ísť tak ďaleko, aby básnik smel napísať takéto zvraty: „mračien za kotúčom“ 16; „slobody na oltár“ 45; „života na kartu“ 42 miesto *za kotúčom mračien, na oltár slobody, na kartu života* a iné. Veď takýmto činom, poprehadzovaním pevného poriadku slov, vznikajú aj nesrozumiteľné verše (62):

A preto voľný som a zdravý, hoc sa hráš
jak s myšou mačiatko so srdcom mojím.

Alebo (34):

sme jak dve jadrá v jednom orechu,
nech čo chce stane sa,

miesto *nech sa stane, čo chce*.

Nepekne pôsobia i chyby proti správnej syntaxi, na príklad: k pitiu 24, Niet divu 43, je treba (m. treba) 57 a iné. Básnik mal by rozhodne rešpektovať aj zásady správnosti jazykovej a nemal by si pomáhať nesprávnymi tvarmi v núdzi o rým alebo o slabiku.

*

Nechceli sme v tomto posudku poukázať na kladné stránky Smrekovej básnickej reči. Nezaoberali sme sa náročky ani rytmom jeho veršov. Našou snahou je vzbudiť debatu o formálnej stránke slovenského verša a preto boli by sme radi, keby sa sám básnik ozval v Slovenskej reči a keby podrobne objasnil problémy poetické licencie a básnickej reči vôbec. H. B.

ROZLIČNOSTI.

Bratia Mrázovci, Rázusovci. — Spolok Typografia v Bratislave žiada si odpoveď, ako preložiť do slovenčiny české „Bratři Paříkové“. — Rozhodne chybné by bolo „Bratia Paříkovia“ alebo „Bratia Paříkovi“, veď v Lipt. Sv. Mikuláši majú tlačiareň *Bratia Rázusovci*, poznáme aj obchod *Bratov Országhovcov*. Podľa toho miesto českého „Bratři Paříkové“ máme písať a hovoriť *Bratia Paříkovci*, práve tak: *Bratia Steinarovci, Sternovci, Royovci, Gašparovci* a pod. Takýto je úzus v spisovnej reči a taký je stav i v živej reči na strednom Slovensku.

Týždenníky. — Čitatelia bombardujú nás ukážkami zlej slovenčiny v našich týždenníkoch. No uverejňovať všetko nemôžeme. Máme v rukách 2. číslo Piešťanských novín. V podtitulku čítame: Vychádza každú sobotu, miesto *vychádzajú*. V úvodníku (hneď v prvej vete) pán redaktor použil zvrät „ku podívu“ miesto *na podív*, píše: „Hovoríme-li už o týchto veciach“ miesto „Ak už hovoríme...“; často užíva „ovšem“ m. *pravda (pravdaže)* a pod. Ale tieto chyby nebijú natoľko do očí, ako korektorská nedbalosť, ktorá prepúšťa dôsledne takéto tvary: *civilného*, *spoľahlivého*, *nauči sa a pod.* Neupozornili by sme na takéto chyby, keby ich bolo málo, ale v časopise len tak sa hmýria. — Na 3. str. čítame: „Horiace nákladne auto na Vrbovskej ceste. Dňa 14. t. m. *hnalo* nákladne auto S 14701 majetok fy Bratia Bíro z Trnavy do Piešťan. Neďaleko *piešťanského* nádražia sa auto zapálilo, v ktorom 2 sudy *banzínu* 3 sudy *petroleja* a 5 bedien na prach shorelo. *Viackrát* bol *na tvári m'esta* (sic!) výbuch, *zdejšíe* četníctvo učinilo opatrenie, takže *premávka do Velké Kostolany* a do Vrbového *po 2 hodín* bola zastavená. Celková škoda sa odhaduje na Kč 25000—, ktorá je poistením kryta.“ Tento report podpísal akýsi *Še*, ktorý nemá poňatia o interpunkcii, nehovoriac už o tom, že jeho štýl je strašný a že nepozná pravopis a nevie skloňovať. Ešte horšia je slovenčina v športovej rubrike, ktorú rediguje arch. G. G. Meno mu ani nespomeniem, lebo nechcem, aby sa dostal do hanby. Jeden redaktor Piešťanských novín je JUDr., druhý MUDr., a to je práve smutné. Veď dávajú svoje mená na časopis, za ktorého slovenčinu hanbiť by sa musel žiačik z prvej triedy meštianskej školy. Ináč najväčšia chyba je na firme B. Kohn v Piešťanoch, ktorá ešte ani dnes nepokladá za vhodné mať súčasne korektora. — Na tomto príklade vidieť úbohosť mnohých našich týždenníkov.

Mladý život. — Dostali sme takýto list:

Vážená redakcia, posielam Vám 7. číslo „Mladého života“. Tento časopis je pre slovenskú mládež. Pozrite si, aké chyby sú tam. Ja som žiakom IV. triedy gymnázia. Prezrel som si toto číslo u svojho priateľa a spolu sme hľadali chyby. Za tieto chyby, keby sme ich my urobili v nejakej úlohe, dostali by sme rozhodne nedostatočnú. Sú tam také tvaroslovné chyby, ktoré už žiak v sekunde nesmie urobiť. Sú v článkoch výrazy, ba vety, ktoré sme nerozumeli, ba sú také, ktoré sme celkom ináč rozumeli, ako to článok chce. Myslíme si, že takto sa predsa len nemá písať pre nás, toľko citu zodpovednosti by mal mať redaktor detského časopisu. Zhruba sme poznamenali len tvaroslovné chyby, vetoslovných nebude asi menej. Besiedky sú už lepšie, lebo ich písali iste lepší, šikovnejší prispievatelia.

Vážená redakcia, vieme, že Váš časopis Slovenská reč je strážcom slovenského jazyka. Buďte takí dobrí, napíšte článok o tomto čísle, rozoberte ho dôkladne, aby sa ten pán redaktor už raz spamätal, lebo takto písať je priestupok a musí urážať právom každého Slováka. To je veľká nedbalosť celej redakcie Mladého života. Sme presvedčení, že na Slovensku je už veľa dobrých vyučených ľudí, ktorí sú aj bez zamestnania a mohli by taký časopis aspoň so stránky jazykovej redigovať. V školách sa tento detský časopis užíva ako čítanka a preto musí byť dobrou slo-

venčinou písaný. Ak sa Vám oddá, môžete uverejniť aj náš list a všetky chyby tiež. Vy iste najdete o veľa viacej.

Pozdravujeme Vás úprimne etc.

Fr. V., žiak IV. r. gymn. A. K., žiak IV. triedy mešť. školy.

Po prečítaní tohto listu prezreli sme poslané číslo Mladého života (z 19. októbra 1933). Už v úvodnom článku našli sme takéto chyby: zakazajú m. zakazujú; nebezpečím m. nebezpečenstvom; voľby m. voľby; Nielen však v Europe, ale i... miesto Nielen v Europe...; čo sa delo na... východe m. dialo; túži zväčšiť svoju državu na účet (takí) Číny m. na škodu Číny; Spor o... azijskou državu m. azijskú; Pakt (úmluvu) o neútočení m. Pakt (dohovor); výročie boja o slobodu m. za slobodu; po nezdare m. po nezdare; pov- stalec m. po- vstalec: na živu m. na žive; po... vzoru m. po vzore. — Z tohože článku mohli by sme uviesť ešte niekoľko iných chýb. Autor nevie po slovensky ani skloňovať a opovažuje sa písať do časopisu pre mládež.

Po toľkých chybách v úvodníku človeka už neprekvapí keď číta: majetok *v* obnose niečo *cez* 14 lir; alebo: cirkva m. cirkvi; usporiadávať m. usporadovať; jako m. ako; zbožie m. tovar; na vrcholu m. na vrchole; vstrikuje m. vstrekuje; raste m. rastie; poriadať m. usporiadať; ztrata, ztráca m. strata, stráca; barva m. farba; prekvapuje i množstvo tlačových chýb.

Čudujeme sa, že referát min. školstva a národnej osvety dovoľuje rozširovať v takejto slovenčine písaný časopis. Potom nie div, že žiaci sa nenaučia poriadne po slovensky. Nemôžeme na tomto mieste upozorniť na všetky chyby, ktoré sme našli v 7. čísle, II. ročníka, lebo je ich priveľa. — Dúfame, že vydavateľstvo (Štátne nakladateľstvo v Bratislave) postará sa o lepšiu rečovú úpravu svojich vydaní!

Horár alebo lesný? — V časopise Čsl. lesní stráž (zo dňa 7. 10. 1933) čítali sme nasledujúci článok, ktorý pre zaujímavosť odtlačáme:

Slovenskí horári nie sú spokojní s názvom „horár“, ktorý im bol daný aj v novej horárskej a hájníckej úprave, vydanéj krajinským úradom *v* roku 1933, a domáhajú sa názvu „lesný“, a to celkom po právu. Je síce pravda, že názov hora pre les sa užíva v severných krajoch Slovenska, *ponevác* tam skútočne sú kraje hornaté, a hory sú pokryté lesom. *Jestli sebe* človek zvykol hovoriť... idem do hory..., teda spojoval celkom prirodzene tie dva pojmy, horu a les. Ale nesmyslom by bolo, keby *u* Dunaja na Žitnom Ostrove v nížine niekto povedal, že *ide* „do hory“, keď *ide* do lesa. Väčšinou *však* sa užíva na Slovensku slova „les“ a „háj“.

Tiež u spisovateľov slovenských sa slovo hora zriedka vyskytuje, väčšinou len názov les a háj. Stará slovenčina nepozná názov hora pre pojem lesa.

Chcem proto sa malo poobzerať, prečo sa tak húževnato aj na *úradnických* miestach udržuje a núti používať názvu horár. Keď sa opustí názov hora ako nesprávny, prirodzene odpadne aj názov horár a automaticky bude *nútné* zaviesť slovo „lesný“. Každý sa iste podiví, ako sa to mohlo stať, že aj Česi na Podkarpatsku zaviedli názov horár do českých horárskych pravidiel. Český vôbec nik nerozumie, čo to je horár. Na Podkar-

patasku žiadný *Rusín* nevie, čo to je horár, *ponevác* les sa *rusínsky* menuje „lis“, a preto by lepšie rozumeli názov „lesný“. Prečo sa tak stalo? Pred platovým zákonom bola na Podkarpatsku inštitúcia okresných lesných. Tí sa *rátajú* ako vyšší kategória a tak sa nechcelo pripustiť, aby horári sa menovali „lesní“. A pretože na „hájniky“ sa tiež nemohli prerobiť, pomohli si Česi tak, že ich pomenovali horármi. *Jestli* tento názov je aj pre Slovensko nesprávny, je pre český jazyk, ako sa užíva v pravidlách na Podkarpatsku, trestuhodným nesmyslom úradov. Teraz, keď nie je už inštitúcia okresných lesných, *ponevác* títo sú ako „lesní asistenti“, nie je prekážka, aby na miesto názvu obvodný horár prišiel názov „obvodný lesný“, a to aj na Slovensku, *ponevadž* tuná tiež nie sú už teraz okresní lesní.

Keď sme si posvietili na český nesmysel so slovom horár, *podievajme* sa *zpár* na Slovensko. Tuná je udržiavaný úradmi len preto, že je to odlišné od češtiny. Ľudia, ktorí nezabudnúli na Pešť, sa domnievajú, že touto nútenou odlišnosťou slovenských výrazov udržia Slovákov pre seba. *Avšak* sa pomýlia, *ponevác* Slováci najdú vyrovnanie s Čechmi svojím osobitným spôsobom, svojou pomocou a nepotrebujú na pomoc Pešť. Takou *hlúposťou* sa nič nespraví.

Je potrebné, aby sa spolok obvodných horárov (lesných) obrátil na Maticu slovenskú, aby rozhodla v tejto veci. Potom ako bude rozhodnuté, nech bude názov upravený. Úfáme, že bude *náš požiadavok* na zmenu názvu „horár“ na „lesný“ všeobecne uznaný. J. P.

Kurzívou podčiarknuté chybné tvary najlepšie svedčia o slabých znalostiach p. autora. No zaujímavejšie sú jeho dôvody proti slovu horár. Vraj spievatelia slovenskí píšu zväčša len *les* a *háj!* Toto tvrdenie bolo by potrebné najsamprv dokázať! Naopak na strednom Slovensku v ľudovej reči *temer* nepoznajú slova *les*. Ba aj na západnom Slovensku dávajú prednosť slovu *horár*, aspoň tam, kde majú hory! V Bernolákovom slovníku: (1217) *les* = *háj*, (757) *horár*, *horárka* a pod. Teda slovo *horár* je veľmi staré. A ktože by sa opovážil vyhlásiť za zlé ľudové piesne: Hej, nieto krajšej hory, ako je jedľová, či v lete, či v zime vždycky je zelená. (Veniec 115). — Ej, hora, hora, hora zelená! Kto ňa bude, hora, rúbať, keď ja budem maširovať?...

Skutočný stav vecí je takýto: väčšina Slovákov hovorí *hora*, *horár*, slová *les*, *lesník* (nie: lesný!) sú menej časté. Pre úradné termíny celkom dobre nám stačia slová *hájnik*, *horár*. Pravda, nemožno zaznávať ani slová *les*, *lesný*, najmä prídavné meno *lesný* potrebujeme v názvoch: *lesný úrad*, *lesná správa*.

Autor spomenutého článku vidí súvislosť medzi slovom *horár* a *Pešťou!* Takéto myslenie je veľmi charakteristické pre vzájomný pomer česko-slovenský. Sú ľudia, čo sa nazdávajú, že v každom slovenskom slove, ktoré sa neshoduje s češtinou, treba vidieť akési puto, spojujúce nás s Pešťou. Kofká naivnosť a nerozhľadenosť!

Badat-badateľ. — Často chybné sa píše *bádatel*, *bádat* miesto *badateľ*, *badat* = skúmať. Dlhé *a* je len v iteratívne *bádat* (*pobádat*) k *bodat*. „Bádateľ“ bol by ten, kto bodá!

Dedina ľahla popolom. — Slovenský novinársky štýl je natoľko preniknutý českou frazeológiou, že na tomto mieste nemožno nám vypočítat väčšinu chýb. Ale jednako aspoň tento príklad: Slovenský večerník (ročník V, číslo 228, str. 1) uverejnil takúto vetu: *4 komory ľahly popolom*. Neslovenskosť takejto frázy je každému jasná. V rukopisnej pozostalosti Czambelovej, uloženej v Slovenskom národnom muzeu v Turč. Sv. Martine (v škatuli č. 8) našiel som takéto upozornenie, napísané Czambelovou rukou:

„Čítavame dľa češtiny: Celá dedina popolom ľahla; popolom položil mesto; na popol obrátili osadu atď. To je všetko cudzie slovenskému uchu. My pravievame: Celú dedinu na popol spálili. Celá dedina do ťa zhorela.“

Toľko Czambel. Jeho dôvody platia aj dnes. Preto nepíšme nikdy, že „dedina ľahla popolom“. V slovenčine je to nesmysel, ktorý sa šíri iba neškolenosťou niektorých novinárov.

Prezídium či prezidium. — Pán M. F. z Košíc spytuje sa, ktorý tvar je správny. V Pravidlách slk. pravopisu slova niet, ale iné vžitie cudzie slová snažia písať podľa skutočnej výslovnosti, na príklad *princip, participium* a pod. V duchu tejto zásady treba písať *prezidium*.

Hotel-hôtel. — V našich mestách popri seba najdeš *hotele* i *hôtels*. Istý čitateľ SR zo Žiliny spytuje sa, ktorý tvar je správny. Nuž ten bez vokáňa, keďže aj tak nik nevyslovuje „huotel“, ale naveky len *hotel*. Slovo toto dostalo sa do našej reči z francúzštiny, kde vokáň je grafickým znakom, značiacim, že po hláske s vokáňom zaniklo *s*; dnešné franc. *hôtel* je zo starofranc. *hostel* a toto z vulgárne latinského *hospitale*. — Naš vokáň má teda hláskovú platnosť, francúzsky nie. Keďže v slovenčine vžitie cudzie slová máme písať podľa skutočnej výslovnosti, musíme teda písať len *hotel, hotelový, hotelier*. Tak učia aj Pravidlá slovenského pravopisu.

Rusniak-Rusín. — Pravidlá slk. pravopisu správne učia, že dobré sú iba tvary *Rusniak, Rusniacka, rusniacky*; a slovo *Rusín* ani len neuvádzajú v abecednom ukazovateli, čo svedčí o tom, že ho nepokladajú za správny tvar. Novotvar *Rusín* dostáva sa k nám z češtiny, no v slovenčine nemá oprávnenia, keďže my susedov Rusniakov oddávna voláme Rusniakmi. Ináč slovo *Rusín* je starý singulárny tvar k plurálu *Rusi*, podobne *Srbín* k *Srbi*, takže nehodí sa pre plurál. Píšme a hovorme: *Rusniak, Rusniacka, rusniacky!* Sú to staré a dobré slová.

Znalec-znalca. — V nominatíve plurálu hovoríme dôsledne *znalci* (vari nik nepovie „znalcovia“), podľa toho nom. singuláru musí byť len *znalec*, nie znalca. A jednako naši novinári toto nechápu a píšu chybné „znalca“.

Porovnať-srovnaf. — Rozhádzané knihy alebo veci môžeme *srovnaf*, ale texty kníh *porovnávame*, teda nesrovnávame, preto v citátoch pri upozornení na inú knihu máme užiť skratku *porov.* (nie *srov.*), preto nesmyslom je hovoriť po slovensky o srovnávacej gramatike, keď tým rozumieme *porovnávaciu* gramatiku. Také jemné významové odtienky medzi *porovnať, porovnávať-srovnaf, srovnávať* treba rešpektovať a ochraňovať,

ZVESTI A POZNÁMKY.

Sborník na počesť Jozefa Škultétyho. — Vydaly vedecké odbory Matice slovenskej. Nákladom Matice slovenskej v Turčianskom Sv. Martine. Tlačil Kníhtlač. uč. spolok. Strán 687 + dve obrazové a dve mapové prílohy. Po 120 korun.

Vedecké snahy slovenské rozrastajú sa každým dňom. Vzácnym svedectvom o tom je tento Sborník, ktorým „nestorovi slovenskej vedy, Jozefovi Škultétynu, z príležitosti jeho osemdesiatych narodenín vďačila sa vedecké odbory Matice slovenskej“. Literárno-historickú časť Sborníka zredigoval Andrej Mráz, časť historickú Pavol Florek a časť lingvistickú Henrich Bartek.

V *literárno-historickej* časti sú štúdiá a príspevky týchto autorov: **Władysław Bobek:** Úvahy o Jankovi Kráľovi. Uvádza niektoré nové filiacie diela Kráľovho, najmä básni „Hlásnik národa“ a „Zakliata panna“, v prirovnaní k Byronovi a k Mickiewiczovi. Rozoberá v štúdiu i Kráľov prínos „na ceste k byronistickej poviedke“, rozoberá básnikov pomer k prírode a hovorí i o jeho básnickom jazyku. **Vladimír Čaplovič** v článku Eugen Vrahobor Špárnensis prispieva drobnými dokladmi k osvetleniu tejto štúrovskej postavy, dosiaľ málo známej. **Ivan Esih** má tu článok Bohuš Nosák Nezabudov a Chorváti, kde vyličuje styky slovenského básnika s južnými Slovanmi a jeho význam v chorvátskom pohybe tých čias. **Belo Klein-Tesnoskalský** v dlhej štúdiu Literárne spory sedemdesiatych rokov osvetľuje príčiny a priebeh sporu družiny Napredu, Dunaja a Banšellovej Atalanty a na širšom podklade preberá

spor o baladu, ktorý sa v našej literárnej minulosti dlho a medzi početnými osobami viedol. Ďalej **Risto Kovijan** ič v článku **Ludovít Štúr** a **Branko Radičević** oceňuje Štúrovu kritiku piesní juhoslovanského básnika Radičevića a Štúrovu účasť v národnom pohybe Juhoslovánov. **Stanislav Mečiar** v štúdiu **Hviezdoslav** a **Kasprowicz** podáva stručne syntézu lyrickej tvorby spomenu-tých básnikov v ich vzájomnej podobnosti. **Andrej Mráz** z rozoberá a oceňuje **Čajákov** **Prehľad súčasnej slovenskej literatúry**, uverejnený r. 1905—1906 v **Letopise Matice srbskej**. **Ján Marták** v štúdiu **Básnické počiatky Jána Bottu** dôkladne píše o **Jednote mládeže slovenskej** v **Levoči**, o literárnych pomeroch tých rokov, o mladom **Bottovi** a o významu jeho básnických počiatkov pre celú jeho tvorbu. **Ján V. Ormís** rozoberá **Album Daniela Petiana**. **Sam. Št. Osuský** hodnotí a vykladá **M. Hlaváčovu** (**Kephalidesovu**) **dišputáciu De pluralitate animarum**. **Milan Pišút** podáva tu **Niekoľko problémov literárno-estetických**.

Časť historická. **Władysław Semkowicz:** O **polsko-słowackich terenach współpracy naukowej i kulturalnej**. Vytyčuje program vedeckej spolupráce v histórii, v etnografii a v literárnej histórii a líči všeobecne doterajšiu spoluprácu **polsko-slovenskú**. **Václav Vojtíšek:** **Bratislavské „burgum“**. Štúdiá objasňuje otázku počiatkov **československých miest**. Určuje právny význam názvu „burgum“, vyskytujúceho sa najmä v dejinách mesta **Bratislavy** v 13. storočí. **Štefan Janšák:** **Zo životopisu Štefana Fajnora**. Autor líči prácu **Štefana Faj-**

nora v r. 1891—92, keď bola Maďarmi nastolená nová ústava ev. cirkvi v býv. Uhorsku. K a r o l G o l á ě: Samuel Štefanovič. Goláň, ako znateľ slovenského povstania z roku 1848—49-ho, podáva tu výstižne životopis „prvého a posledného kapitána“ tohto povstania. J a n E i s n e r: Naše ťadové hřbitovy hradištñní. Autor skúma nálezy hrobov z doby včasne slovenskej na Slovensku. A l e x a n d e r H ú š ě v a: Listina Karla II. z r. 1289. v štátnom archíve v Neapoli. Štúdiá opravuje Maďarmi publikovaný letopočet listiny, potvrdzujúcej nároky neapolských Anjouovcov na uhorský trón. M á r i a J e r š o v á: Jordanfelde—Wold—Dolina. Miestopisná štúdiá, týkajúca sa územia Jordan v 13. a 14. storočí v Turci. A n d r e j K a v u l j á k: Valasi na Slovensku. Predmetom úvahy sú rečovú, krojové a topografické poznatky o valachoch; ich pôvod, historické stopy po valachoch na Slovenku, valaské právo, organizácia, a osady pôvodu valaského. K o n š t a n t í n Ć u l e n: Od Pešťbudínskych vedomostí k Národným novinám. Vylíčené sú ťažkosti s prenesením Pešťbudínskych vedomostí do Turčianskeho Sv. Martina v r. 1870—71. J a n M a g i e r a: Slovenica v ročníkoch Świata słowiańskiego. Obsahuje bibliografický súpis zpráv o Slovensku a Slovákoch v poľskom mesačníku v r. 1905—1914. J o s e f S k u t í l: Nálezy domnělých památek písma z doby předhistorické a časné historické z ĆSR. Práca zahrnuje a početnými ilustráciami objasňuje celý doteraz v Československu známy materiál domnělého písma předhistorického. V l a d í m í r W a g n e r: Franz A. Hillebrandt a jeho stavitelská činnost na Slovensku. Autor líčí život a vplyv tohto vedúceho ar-

chitekta uhorskej staviteľskej komory na stavitelské podnikanie uhorskej šľachty v Bratislave a na jej okolí v r. 1760—90. F r. H r u š o v s k ý: Boleslav Chrabrý a Slovensko. Autor skúma otázku, či Slovensko pred pripojením k Uhorsku patrilo i k ríši poľského Boleslava. P a v o l F l o r e k: Počiatky Turčiansko-znievského hradu. V štúdií vyvracia sa tradícia záchrany Belu IV-ho pred Tattarmi a vymedzuje sa čas i spôsob postavenia hradu.

Časť lingvistická. J á n F e d á k v článku Zo šarišského hláskoslovía podáva podrobný popis vokalizmu a konsonantizmu šarišskej obce Lubotína s hojnými zápismi textov, najmä ľudových piesní. O pomere východnej slovenčiny k ostatnej jazykovej oblasti československej píše N o r b e r t v a n W i j k v úvahe: Die Stellung des Ostslowakischen innerhalb des Českoslovakischen. A. E. B o u t e l j e pokúša sa novým výkladom vysvetliť Západoslovanské *dobręgo, *dobręmu a stredoslovenské dobró. L u d o v í t N o v á k skúma Prípady raf-, lat- za praslov. *orf-, *olf- v slovenčine a zakresľuje na dialektickej mape ich rozšírenie. R u d o U h l á r v úvahe Záporný genitív v spisovnej slovenčine zisťuje na základe rozboru reči dobrých autorov, v ktorých prípadoch treba užívať záporný genitív. B e l o L e t z v Príspevkoch k deminutívnym podstatným menám v slovenčine roztrieduje zmenšovacie prípony slovenské. A n t o n J á n o š í k podáva ukážky Z bánovského nárečia, najmä z hláskoslovía. H e n r i c h B a r t e k sleduje Slovenské výsledky praslov. akútových dĺžok a chronologizuje ich skrátenie v slovenčine.

Na konci knihy J á n M a r t á k uverejňuje Bibliografiu prác Jozefa Škulťetyho od roku 1901. do 1932.

Komisia pre právnický slovník. — Advokátska komora v Turč. Sv. Martine v dohode s Maticou slovenskou požiadala predných našich právnikov, aby sa stali členmi komisie, ktorá bude mať na starosti ustálenie právnickej terminologie a vydanie terminologického slovníka. Členmi komisie sú: *dr. Vladimír Fajnor*, prvý prezident najvyššieho súdu v Brne, *dr. Adolf Zátarecký*, senátny prezident najvyššieho súdu v Brne, *dr. August Ráth*, univerzitný profesor v Bratislave, *dr. Ján Jesenský*, krajinský viceprezident v Bratislave, *dr. Ján Ostrica*, prezident krajského súdu v Banskej Bystrici, *dr. Ján Petrikovič*, verejný notár v Košiciach, *dr. Jur Janoška*, verejný notár v Trnave, *dr. Bohuslav Klíma*, advokát v Lipt. Hrádku, *dr. Miloš Vančo*, advokát v Turčianskom Sv. Martine.

Advokátska komora v Turč. Sv. Martine hmotne zaistila prípravné práce, takže po sossbieraní príslušného materiálu komisia bude môcť ustáliť vhodné termíny.

Ešte „Topografické názvy v slovenčine.“ — Môj článok, uverejnený v predošlom čísle tohoto časopisu, mal ozvenu v Lidových novinách (v. číslo z 26. októbra t. r.), kde *A. G.* kratšou zprávu odpovedá na moje vývody. Celá zpráva je taká skreslená, že keby nespomínal moje meno, nevedel by som, že ide o môj článok. *A. G.* celkom mylne chápe jeho podstatu i cieľ; moje vývody (návrhy), ktoré chce podvracať, nereprodukuje správne natoľko, že ich tým stavia niekde do svetla až smiešneho.

V článku so stanoviska zásady oficiálneho písania miestnych názvov skúmam slovenské názvoslovie zemepisné. Všade zdôrazňujem, že

ide o spôsob písania slovenských topografických názvov *na mape* a súčasne dávam kde-tu návrh, ako by mala budúca odborná terminologická komisia Matice postupovať. Článok bol i mojím referátom, predneseným v kartografickej sekcii kongresu čl. zemepiscov v Bratislave. *A. G.* vychytí 2—3 veci a referuje o ňom takto:

„Je to potrebné, aby náš průměrný inteligent musil znát a psát i několikere pojmenování téže řeky, když mu teď úplně stačí název jediný? Autor totiž doporučuje, aby sa téže rieka označovala vždy oficiálnym názvom toho národa, ktorého územím tečie.“

P. referent zamlčal, že tu ide o *označovanie* názvov riek *výlučne na mapách* (a nie o nejaké psaní průměrného inteligenta) a vynechal i vetu, kde *výslovne* píšem, že „v škole by sa učil názov najznámejší“. Že nakoľko je správny môj návrh, ukázaly i nové špeciálne mapy Vojenského zemepisného ústavu na výstavke geografického kongresu v Bratislave (v dňoch 6.—9. októbra t. r.), kde špeciálna mapa Bratislavy označuje Dunaj v Rakúsku *Donau*, v ČSR *Dunaj* a v Maďarsku *Duna*. Je to zásada odborníkovi celkom zrejmalá!

A. G. ďalej píše: „je v tom nějaká zvláštní výhoda užívati místo Albánsko Mbretnia Shquiptaré, místo slova Finsko pojmenování Suomen Tasavalta a pod.“

Poznať oficiálny názov štátu patrí k základným vedomostiam o ňom samom, ale to neznamená, aby sa prijal miesto názvu domáceho. Ináč v svojom návrhu o názvoch štátov, ktorých úradné znenie sa líši od pomenovania nášho, píšem, že by sa mali „*na mapách umiestiť v zátvorke pod názvom domácim*“. Keď

sú v učebniciach, majú byť i na mapách. „Naše mapy ich vôbec nezaujímajú“ — píšem v článku. Ale p. recenzent toto zamlčuje a dáva tým veci úplne falošný zmysel. Priamo tendenčne vymyslené sú už slová A. G., že „autor mne nepresvedčuje plne ani o tom, že prý se má slovenská topografie co nejvíce oprostiti od názvosloví českého...“

Slovičko „prý“ označuje celú vec skoro ako citát. V celom mojom článku niet ani slova podobného, je to teda nepodarená insinúácia. Keby A. G.-mu záležalo trochu na pravde, dovŕpil by sa i sám, o čo má ísť pri ustáľovaní zemepisného názvoslovia v slovenčine: kde slovenčina nemá vlastného miestneho názvu a má prijať nový, nech je to potom názov správny, teda pôvodný, oficiálny. Prečo by sme mali prijať Inšpruk, Augšpurk, Kreščak, Řezno, keď môžeme hneď akceptovať oficiálny Innsbruck, Augsburg, Crésy, Regensburg ap. Toto som nazval postupom účelným a racionálnym: zjednodušovať a zbytočne nekomplikovať.

Ale nakončo A. G. nechápal ma, ani veci, v článku navrhované, ukazuje táto jeho až posmešná otázka: „Což opravdu chce říkat Florek na příklad deutschlandský místo německý, espaňský místo španielsky a pod.“ Na to odpovedám a končím tým, že referovať o vážnych snáhach a vývodoch vyžaduje, aby sme si ich *dôkladne* prečítali a čitateľstvu *verne* reprodukovali a ak pritom chceme i podvracať autorove vývody, musíme ich chápať tak, ako sú napísané, a nepripisovať im zmysel taký, akého nemajú.

P. Florek.

Oprava. — Ve svém referátě, otištěném ve *Slovenské řeči* (1933), zmiňuje se p. prof. Florek také o tom, že nezachoval jsem ve svém návrhu o rozčlenění čs. Karpat na přír. oblasti a jejich pojmenování (1930) *názvy slovenských pohoří v jazyku slovenském*. V tomto návrhu šlo však především o vymezení oblasti a nikoliv o jazyk, v němž mají býti vyznačeny navrhované oblasti, a zejména *nikoliv o slovenskou terminologii*, jak ostatně zcela jasně konstatuji na str. 30 této práce („... Otevřena zůstala tu ovšem i otázka terminologie slovenské, rusínské a pak v oblastech smíšených německé, resp. maďarské...“), což p. referent přehlédli. Stalo sa tak prostě z toho dôvodu, že *nejprve* nutno vymeziti nějakou oblast a *zásadne* rozřešiti její *konečné* pojmenování a *pak teprve* navrhnouti v patřičném znění tento název. Věc ta jest na Slovensku ovšem tím komplikovanější, že jde tu leckdy o oblasti, na nichž žijí vedle Slováků také Němci, Maďaři, Rusíni, ba i Poláci. Mimochodem upozorňuji, věnoval jsem již tomuto jevu pozornost jak při stanovení zvl. slovenských názvů v druhé redakci své práce pro MAP, tak v návrhu, vypracovaném spolu s doc. Hromádkou pro Komisi pro revizi pomístního názvosloví při NRB. Fakt, že nutno na Slovensku (obdobně jako v zemích t. zv. historických) užití *vedle* slovenské (tam české) také jiné terminologie, zde tedy i rusínské, maďarské, německé či polské, a to v těch oblastech, kde počet těchto příslušníků přesahuje 20%, bohužel neuvědomil si také p. referent ve své práci.

Dr. Jiří Král.

Za redakciu zodpovedá Henrich Bartek.
Vydanie Matice slovenskej v Turčianskom Sv. Martine.
Tlačila Nová kníhtlačiareň v Turčianskom Sv. Martine.